

**T.C.
İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
Medya Ve Kültürel Çalışmalar Anabilim Dalı**

KÜRT ROMANINDA TÜRK İMGESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Aziz TEKİN

195120003

Danışman: Prof. Dr. Birol ÇAYMAZ

İSTANBUL, 2020

T.C.
İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
Medya Ve Kültürel Çalışmalar Anabilim Dalı

KÜRT ROMANINDA TÜRK İMGESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: **Aziz TEKİN**

T.C
İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

14.10.2020

Enstitümüz **Medya ve Kültürel Çalışmalar** tezli yüksek lisans programı öğrencilerinden **195120003** numaralı **Aziz TEKİN** “İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim – Öğretim ve Sınav Yönetmeliği”nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği “**KÜRT ROMANINDA TÜRK İMGESİ**” konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 25.09.2020 tarih ve 2020/12 sayılı toplantısında seçilen ve Sefaköy Kampüsünde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin 39. maddesi gereğince dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında **oyçokluğu/oybirliği** ile **Kabul/Red veya Düzeltme** kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 3 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü’ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN

Prof. Dr. Birol ÇAYMAZ

ÜYE

Prof. Dr. Hayati TÜFEKÇİOĞLU

ÜYE

Prof. Dr. Nilgün TUTAL CHEVIRON

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Kürt Romanında Türk İmgesi” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmanın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

14.10.2020

Aziz TEKİN

ONAY

Tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece İstanbul Arel yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

14.10.2020

Aziz TEKİN

ÖZET

KÜRT ROMANINDA TÜRK İMGESİ

Aziz TEKİN

Yüksek Lisans Tezi, Medya ve Kültürel Çalışmalar Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Birol ÇAYMAZ

Ekim, 2020 - 111 Sayfa

Yazıldığı dönemin ve toplumun izlerini taşıyan edebi eser, ilişkili olduğu toplumun kolektif hafızasından hareketle içerisinde başka anlamlar da barındırır. Edebi eser ve toplumun bu açık ve görünür olan ilişkisinden dolayı toplum içinde var olan fikirlerin anlaşılmasında edebi üretilere bakmak doğru yollardan birisidir. Bu durumda, edebi eserin üretildiği sosyo-tarihsel koşulların dikkate alınması temel faktörlerden bir tanesidir. Her yeni dönem kendisiyle birlikte belirli baskın yönelimler getirmektedir. Böyle belirli bir dönemde üretilmiş eserler de o dönemin öne çıkan özelliklerini yansıtmaktadır.

Bu tezde, içinde bulunduğu edebi gelenek açısından önem arz eden; Erebe Şemo'nun Şivanê Kurmanca (Kürt Çoban-1935), Mahmut Baksi'nin Gundikê Dono (Dono Köyü-1988), Mehmed Uzun'un Bîra Qederê (Kader Kuyusu-1995), Abbas Abbas'ın Şivanê Berxan (Kuzu Çobanı-2004), Bavê Nazê'nin Miriyê Heram (Necis Ölü-2009) ve Rênas Jiyan'ın Bacanên Pelçiqî (Ezilmiş Domatesler-2017) adlı Kürt romanlarında Türk karakterlerin nasıl ele alındığı ve öteki olarak Türk imajının nasıl oluşturulduğu incelenmiştir.

İncelenen romanlarda Türk imajının anlaşılabilmesi için; “öteki”, “kimlik”, “kolektif kimlik” ve “imge” kavramlarına başvurulmuş ve söz konusu kavramların inceleme konusu edilen edebi eserlerde ne anlama geldiği tartışılmıştır.

Romanlar, edebiyat sosyolojisi bağlamında metnin yorumlanmasını sağlayan nitel araştırma yöntemi kullanılarak incelenmeye çalışılmıştır.

Türk imajının, tezde incelenen romanlar bağlamında ortak noktaları olduğu gibi dönem ve romanın temasına göre belirli farklılıklar sergilediği de görülmüştür. İncelenen romanlarda bütünlüklü ve aynı doğrultuda şekillenen mono-tipik bir Türk imgesi söz konusu olmasa da genelde gözlenen temsillerin birbirine yakın olduğu sonucuna varılmıştır. Belirlenen kategorilere göre imajlar benzerlik ve farklılıklarına göre değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: türk imgesi, ötekilik, kimlik, imge, imaj, kürk romanı

ABSTRACT

THE TURKISH IMAGE IN KURDISH NOVELS

Aziz TEKİN

Master Thesis, Department of Media and Cultural Studies

Supervisor: Prof. Dr. Birol ÇAYMAZ

October, 2020 - 111 Pages

The literary work which carries the marks of its society and era which it was written also contents different meanings due to the collective memory of its related society. In order to be understood the ideas within the society; it is one of the correct ways to look literary productions because of the obvious relationships between the literary work and society. In this case, it is a basic factor to take the socio-historical conditions into account which the work was produced in. Every each new era brings some specific predominant orientations with itself. A product which was produced in this kind of an era reflects the featured properties of that era.

In this thesis, how the Turkish characters are considered and the Turkish image is created as “others” has been examined on Kurdish novels which are named Erebe Şemo - Kurdish Shepherd (Şivanê Kurmanca-1935), Mahmut Baksi - Village of Dono (Gundikê Dono-1988), Mehmed Uzun - Well of Destiny (Bîra Qederê-995), Abbas Abbas - Shepherds of Lambs (Şivanê Berxan-2004), Bavê Nazê - Necis Dead (Miriye Heram-2009) and Rênas Jiyan Crushed Tomatoes (Bacanên Pelçiqî-2017).

In order to be understood the Turkish image in examined novels; “other”, “identity”, “collective identity” and “image” concepts has been referenced. It has been discussed what does the concepts in question means in the examined literary work.

Novels has been tried to examine by using the qualitative research method which lets to comment the text by the mean of sociology.

On thesis it has been seen that the Turkish image has some common points within the examined novels but also it shows some differences due to novel's era and theme. Although there is not a mono-typical Turkish image which is complete and shaped in same direction, it is concluded that the observed representations are close to each other in general. The images are evaluated according to their similarities and differences by the determined categories.

Key Words: turkish image, otherness, identity, image, kurkish novel

ÖNSÖZ

Bu tez, kuşkusuz ilgi alanlarımdan olan edebiyat ve sosyoloji hakkındaki okumalarım sonucunda ortaya çıktı. Edebi eserlerdeki naif okumanın yanı sıra sorgulayan ve alt metninde nelerin anlatıldığını görmeye çalışan yaklaşımın okuyucu ve araştırmacıya farklı pencereler açacağı görülmektedir. Öteki ve öteki olarak Türk imgesinin edebi metinlerde izdüşümü; bunun kimlik yaratımına etkisini Kürt romanı üzerinden görmek bu tezin hedeflerinden bir tanesidir. Bunun için belirlenen Kürt romanlarındaki Türk imgesi incelenmiştir.

Bu çalışmanın nihayete ermesinde tecrübe, fikir ve önerileriyle bana yol gösteren danışman hocam Prof. Dr. Birol Çaymaz'a teşekkür etmeyi borç bilirim. Jürimde yer alan Prof. Dr. Hayati Tüfekçioğlu ve Prof. Dr. Nilgün Tatal Cheviron'a hocalara da katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Eğitim hayatım boyunca benden desteklerini esirgemeyen ve her ne kadar uzasa da anlayış gösteren aileme minnettarım.

Bu çalışmayı hazırlarken önerileriyle destek olan, fikir belirten bütün arkadaşlarıma ve son olarak da ondan çaldığım zamanı bana çok görmeyen ve aynı zamanda destekleyen Kulîlk'e teşekkür ederim.

İstanbul, 2020

Aziz TEKİN

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	V
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR.....	VII

1. BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Konusu ve Hipotezi.....	5
1.2. Araştırmanın Önemi.....	6
1.3. Çalışmanın Kaynakları ve Sınırları.....	7
1.4. Çalışmanın Metodolojisi.....	9
1.5. Çalışmanın Planı.....	10

2. BÖLÜM

2.1. Öteki Kavramı.....	11
2.2. Kimlik Kavramı.....	22
2.3. Kolektif Kimlik Kavramı.....	30
2.4. İmge Kavramı.....	40
2.4.1. Edebi Eserde İmge.....	46

3. BÖLÜM

3.1. Yazılı Kürtçenin Tarihsel Gelişimi.....	54
3.2. Kürt Romanı Dünyası.....	58
3.3. Kürt Romanında Türk İmgesinin İzini Sürmek.....	59

4. BÖLÜM

İNCELENEN ROMANLARDAKİ TÜRK İMAJI VE ÖTEKİLEŞTİRME KATEGORİLERİ

4.1. Türkler Dışındaki Halkların İmajı.....	63
4.2. Türklerin Olumlu İmajı.....	67
4.3. İdeolojik Öteki.....	70
4.4. Bizden Olanın Ötekiliği.....	72
4.5. Tarihsel Öteki.....	75
4.6. Aynılık Üzerinden Oluşturulan Ötekinin İmajı.....	78
4.7. Zıtlık Üzerinden Oluşturulan Ötekinin İmajı.....	79
4.8. Kötü Sıfatlarla Nesneleştirilen Öteki.....	80
4.9. Şiddetle Özdeşleştirilen Öteki.....	85
SONUÇ	90
KAYNAKÇA	95
EKLER	101

1. BÖLÜM

GİRİŞ

Adı Kürt romanında Türk imgesi olan bu tez Kürt romanında öteki olarak Türk imgesinin yansımalarını ele alacaktır. Ele alınan altı roman öteki, kimlik ve imaj bağlamında değerlendirilmiştir. Bu yönde herhangi bir çalışmanın olmaması bir eksiklik olarak görülmüş ve bu eksikliğin giderilmesi, farklı grupların edebi metinlerde kendi yansımalarını görmesi amaçlanmıştır. Tez çalışmam, edebi eserler zemininden hareketle farklı kimliklerin birbirilerini anlamalarına katkı yapmayı da amaçlamaktadır.

Edebiyatı kurgu ve gerçeklik sınırlarına sıkıştırmadan önce daha geniş bir bakış açısıyla bakmak gerekmektedir. Kurgu tarafı kabul edilen edebiyatın bir de gerçeklik yönü vardır. Bu gerçeklik her ne kadar bildiğimiz anlamda günlük hayatımızda elle tuttuğumuz gerçeklik olmasa da, bu gerçekliğe katkıda bulunduğu, yeniden ürettiğini veya gerçekliği tersine çevirdiğini biliyoruz. Tezimizde ele aldığımız romanlar toplumsal gerçekçi roman türüne örnek teşkil etmektedir. Bu roman türünde ki eserler toplumsal ve tarihsel süreçte toplumun yansımalarını gerçeğe yakın yansıtmaya çalışırlar. Her ne kadar ele alınan romanlar toplumsal gerçekçi romanlar olsa da kendi aralarında farklılıklar da göstermektedirler. Kürt Çoban ve Dono Köyü romanları sınıfsal yaklaşımı öne çıkarmaktadır. Kader Kuyusu tarihsel bir roman olmakla birlikte, Kuzu Çobanı, Necis Ölü ve Ezilmiş Domatesler gibi ulusçu yaklaşıma yakındır.

Edebi eserin içeriğinden toplumun sosyolojik özelliklerinin ne olduğuna ve bunların ne tür özellikler gösterdiğini vakıf olunabilir. Edebi üretimlerin toplum içinden çıkması ve bu eserlerin toplumun üyesi olan bireyler tarafından tekrar alınılması toplumun yapısının anlaşılmasında bize yardımcı olmaktadır. Toplumda var olan; yaşam şekli, değer yargıları, dini inançlar gibi durumlar bu üretim sayesinde anlaşılabilir. Bütün bu tespitler göz önüne alındığında edebi eserler üzerinden belirli bir toplumu anlama çabası mantıklı gelmektedir.

Her ne kadar edebi eser bireysel bir üretimin sonucu olarak görülse de yukarıda saydığımız gerekçelerden dolayı aynı zamanda toplumun da bu

Üretimde derin bir katkısı ve etkisi olduğu görülmektedir. Tarihi belgeler gibi var olan gerçekliği olduğu gibi, yoruma kapalı olarak aktarmasa da edebiyat belli bir noktada gerçeklikten doğmaktadır. Edebi eser sayesinde belli bir dönemde tarih belgelerinden alamayacağımız kimi hayati bilgilere ulaşabilir ve bu olayların arkasındaki ayrıntılara vakıf olabiliriz.

Edebiyatın toplumla olan bir diğer bağlantısı; toplumun içinde doğan ve onun değer yargılarıyla, kabul görmüş ideolojisiyle büyüyen bireyin roman yazarı olarak eserinde toplumu yansıtmasıdır. Yazar katılsın ya da katılmasın; kendi toplumu hakkında yazacağı herhangi bir edebi eserde toplumda var olan değer yargılarını da okuyucusuna aktarır. Bu aktarımlar kimi zaman örtük bir Şekilde olmaktadır. Aktarılan bu mesajları anlayabilmek için bazen değişik çözümler yapmak gerekmektedir. Bu çalışmada ele aldığımız romanlardaki açıkça görünür olanın dışında, görünmeyen, örtük olan fenomenlerin muhtemel anlamlarını da bulup açığa çıkarmaktır. Edebi retim diğer bir boyutu da bu eserleri alımlayan okuyucun toplumsal konumudur. Okuyucu; yazarın aktardığı ya da kendince anlamlandırdığı edebi eserin dünyasında yeni anlamlar çıkarmakta veya var olan yargılarını daha da sağlamlaştırmaktadır. Aynı gruba ye olan yazar ve okuyucunun belli bir seviyeye kadara birbirini anlayabilmektedir.

Edebiyat ve toplumun birbirini etkilemesi çift yönlü olmuştur. Bireyi etkileme ve dönüştürme konusunda belli role sahip olan edebiyat temelde kaynağını bireyle bağlantılı toplumdan almaktadır. Edebiyat ve toplumun karşılıklı etkileşim haline tekabül eden döngüsel bir durum oluşmaktadır. Bu bağlamda toplumu odak noktasına alan sosyoloji ve toplumun içinden doğan edebiyatın birlikte incelenmesi önemlidir. Bu açıdan tez çalışmamız edebiyata sosyolojik bir bakış açısıyla yaklaşarak bu doğrultuda geliştirilmiş teorileri göz önüne almaktadır.

İmaj araştırmaları, siyaset bilimi, felsefe, semiyoloji, tarih ve kültür bilimi gibi bilimlerin yanı sıra edebiyatı de ilgilendiren konuları kapsamaktadır. Edebiyatla bağlantılı olarak incelenen imaj çalışmaları toplumun geçirdiği aşamaları bize gösterebilmektedir. Belli zaman aralıklarında bir toplumda incelenen edebiyat yapıtları o toplumun yarattığı

imajın zamanla geçirdiği değişimleri, olumlu ya da olumsuz uğrak noktaları, politik ve ekonomik olarak değişen durumları gösterebilmektedir. Aynı zamanda toplumun içinde barındırdığı bakış açısını da göstermektedir.

Mevcut grup veya kültürün dışındaki olarak “öteki” figürü edebiyatta kreatif olanaklar yaratmaktadır. Bu genel olarak karşıtlığın yansıtılması yoluyla olmaktadır. Elbette bireylerin ve toplumların öteki tanımları sürekli bir devinim halindedir. Zaman içinde; politik, ekonomik veya kültürel sebeplerden dolayı bu değişim farklı yönlere evrilebilmektedir. Onun için sabit bir ötekiden bahsetmek zordur. Edebi eser kolektif bir bilinç yaratabildiği için ötekilik çalışmalarına kaynaklık edebilmektedir. Bu edebiyat metinleri sıradan olup ve az satılsalar dahi okuyanlarda eşzamanlılık deneyimi oluştururlar. Bu sayede birbirlerini tanımasalar da aynı eseri okuyan kişiler de belli oranda benzer duygu oluşabilmekte ve aynı imgeler etrafında kümelenebilmektedirler. Onu okuyanlarının kim olduğu hakkında en ufak bir fikirleri olmasa dahi bu kurgusal metin ortak deneyim aracı olmaktadır. Bir ulusun edebi eserlerindeki öteki imgeleri üzerinden ulusun, fikir dünyasını, geliştirdiği stratejileri ve yönelimlerini görebiliriz.

Sanatsal üretim alanı olan ve popülariteleriyle bağlantılı olarak kitle iletişim aracı haline gelen romanlar da ötekilik izleklerinin izini sürmek mümkündür. Bu eserlerde ötekinin imgesi, var olan normları yıkabileceği gibi onları toplumsal bellekte daha da kalıcı hale getirebilmektedir. Roman üzerinden bakıldığında bazı görüş, değer ve fikirleri yansıtabilmekte ve bunları “gerçekliğe” dönüştürebilmektedir. Aynı şekilde kimi durumlarda bunu tersine çevirebilmekte ve var olan gerçekliği saklayabilmektedir. Her iki durumda da edebi eserler bunları inceleyebilmemizi sağlayacak malzemeler ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada edebiyat sosyolojisi bağlamında Kürt romanında Türk imajı incelenecektir. Ayrıca öteki imajının yanı sıra birbirini tamamladığını ve değinilmediğinde eksik olacağını düşündüğümüz, kimlik ve kolektif kimlik kavramları da tartışılacaktır. Bütün bu teorik tartışmalar ele alınan romanlar üzerinden değerlendirilecektir.

Bu çalışmada edebiyatta roman türünün seçilmesinin birkaç sebebi vardır. Bunların başında romanın toplumun aynası işlevi görmesidir. Bu toplumsal gerçekçi romanlarının en temel özelliğidir. Aynı zamanda romanın ulusal kimlikle olan bağlantısından hareketle “ulusal kimliği inşa edici” bir tarafının olmasıdır. Roman diğer edebi türlere göre ideoloji aktarımının daha baskın olduğu bir türdür. Romanın bu yönünden dolayı toplumda var olan veya olması istenilen ideolojiyle örülü bakışı aktarması diğer türlere göre daha olasıdır.

Edebi eser kurgu olarak görüldüğü için çoğu zaman eleştiri oklarından uzak kalabilmekte ve bu da yazarın zihninden geçenleri korkusuzca yazmasını sağlayabilmektedir. Toplumsal gerçekçi roman olsalar dahi yazar var olanın yanı sıra ideal olarak gördüğü; kendi ve toplumsal ideolojisine uygun olmasını istediği yaratımların peşine düşebilmektedir. Bu bazı durumlarda yazarın var olanın yanında olmasını istediği imajları yaratmanın çabasına girmesiyle sonuçlanmaktadır.

Bir diğer önemli etken romanın; şiir, öykü gibi diğer edebi türlere oranla hacim olarak büyük olması, anlattığı olayların geniş bir zaman dilimini kapsamasıdır. Romanlarda karakterler derinlemesine incelenebilmektedir. Bu kapsam genişliği sayesinde edebiyat sosyolojisini ilgilendirebilecek birçok olay ve temsil yazar tarafından aktarılmaktadır.

Kürt romanı özelinde düşünüldüğünde ise; yazılan romanların ağırlıklı olarak otobiyografik özellikler taşıması gerçekçi bir anlatıma kapı aralamaktadır. İncelediğimiz Kürt roman yazarlarının aynı zamanda siyasetçi olması veya daha önce politik alanda bulunmaları da incelemeyi ayrı kılmaktadır. Bu durum eserlerin politik bir mücadele alanı olarak görülmesine sebep olmaktadır. Politik bir geçmişten gelen yazar bilinci bir şekilde imaj yaratımlarına gidebilmektedir.

Türk romanında Kürt imgesi ve Kürtler hakkında birkaç çalışma bulunmaktadır. Bunlar: Osmanlı Türk romanında Kürt İmgesi (Yücel: 2011), Türk Edebiyatında Kürtler (Alakom: 2010), Yaşar Kemal’in Yapıtlarında Kürtler (Alakom: 2013), İmajdan Kimliğe: Cumhuriyet Dönemi Romanlarında

Kürtler (Arslan: 2015) araştırma kitapları, Wekî Qadeke Şîdetê, Temsil: di Romana Tirkan de Kurd, îsyân û Jin-1 (Zeynep: 2008), Kurdish Image in Novels of Early Period of Turkish Republic (Yiğitler: 2019) makaleleri ve Writing “The Other”: A Comparative Analysis Of The Narrative Representations Of Kurdishness In Late And Early Republican Novels (Arseven: 2008), Farklılığın Anlatısı: Türk Romanında Kürt Kadının Temsili (Salmanoğlu: 2014) tezlerini sayabiliriz.

Kürt romanı özelinde Türk imgesi hakkında herhangi bir çalışma olmasa da genel olarak yazınsal Kürt üretiminde Türkleri konu alan birkaç makaleyi sayabiliriz. Bunlar: Remezan Alan’ın “Modern Kürt Edebiyatında Kolonyal Karşılaşmalar, Ulusal İmaj ve Tersyüz Olmuş Bir Klişe” (2015) Zülküf Ergün’ün “Hawar Dergisinde Egemen Türk İmajı ve Anti-Kolonyal Söylem” (2015) ve Dilawer Zeraq’ın ötekilik meselesini Türk ve Kürt edebiyatında karşılaştırmalı olarak ele aldığı “Wekî Biwara Desthilatdariyê: Di Wêjeya Kurdî û Tirkî de Dike û Nimandin” (2014).

Her ne kadar az da olsa Kürt edebiyatında Türk imajı çalışmalarına rastlanılmakla birlikte hâlihazırda Kürt romanında Türk imajı konulu herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Bu tezin mütevazı hedeflerinden birisi de bu boşluğu doldurmak ve ileride bu yönde yapılacak çalışmalara bir kapı aralamaktır.

1.1. Çalışma Konusu ve Hipotezi:

Tarihsel olarak uzun birliktelikleri olan halkların edebi eserlerinde o halklara ait imgelerle karşılaşmak olasıdır ve bu eserlerde ötekiye dair izdüşümleri görmek de mümkündür. Kürt-Türk ilişkileri günümüzde hala devam eden uzun bir dönemi kapsamaktadır. Söz konusu uzun süreli ilişki kendini edebi eserlerde de göstermektedir.

Kürtçe roman, dünya roman tarihine göre nispeten geç başlamış (1935) ve devamlılığı geç sağlanmış bir tür olarak dünya edebiyatındaki yerini almıştır. İlk romandan şimdiye kadar yayımlanan birçok Kürtçe romanda diğer

uluslardan karakterler gibi Türk karakterler de yer almıştır, hatta ilk romandan günümüze ağırlıklı olarak Türk imgesi başat rol oynamaktadır. Bunun başında gelen sebepler; coğrafi yakınlık, tarihsel, politik ve ekonomik ilişkiler sayılabilir. Adı “Kürt Romanında Türk İmgesi” olan bu tezde belirlenen altı Kürt romanında Türk imgesinin nasıl ele alındığının değişimi incelenmiştir. Bu çalışmada Kürt romanında Türk imgesinin nasıl olduğunu, değişim yönünü ve niteliğini çözümlenmeye çalışacağız. Araştırmada ele alınan romanlar benzerliklerinin yanı sıra farklılıkları çerçevesinden de değerlendirilmeye tabi tutulmuşlardır. Bu çalışma Kürt romanlarında imaj, kimlik ve öteki pratiklerinin belirlenip anlaşılması hedeflenmektedir.

Tezin temel sorusu Türklerin Kürt romanında nasıl görüldüğü şeklinde olacaktır. Öteki olarak bir Türklük imajı Kürt romanında mevcut mu? Öteki olarak Türkler Kürt romanında iyi mi yoksa kötü mü görünmektedir? Var olan Türk imajı Kürt kimliğinin oluşmasında ne kadar etkili olmuştur? Türk imajının gerçeklikle bağlantısı nedir ve bunun arkasında yatan tarihsel, politik, ekonomik vb. sebepler var mıdır? Aynı zamanda kronolojik bir çalışma olduğundan dolayı, tarihsel olarak Türk imajında herhangi bir değişiklik olmuş mu, olmuşsa bu hangi yöndedir? sorularına odaklanılacaktır. Bütün bu sorular belirlenen romanlar üzerinden değerlendirilmeye tabi tutulacaktır.

1.2. Araştırmanın Önemi:

Kürt romanında Türk imgesi hakkında yapılmış herhangi bir tez çalışması bulunmamaktadır. Tezlerin yanı sıra herhangi ciddi bir araştırmaya da konu olmamıştır. İki halkın uzun süreli ilişkileri ve romanlardaki temsillerinin fazla olmasına rağmen böyle bir çalışmanın olmaması bizim açıımızdan bir eksikliktir. Ele aldığımız “Kürt romanında Türk imgesi” konusu hakkındaki literatür boşluğu kaynak sıkıntısı çıkarsa da, başka halkların edebiyatı hakkında yapılmış imaj ve öteki çalışmalarına başvurulacaktır. Bu yolla Kürt edebiyatındaki Türk imgesinin anlaşılması sağlanmaya çalışılacaktır. Çalışma bu konu hakkında yok denilebilecek düzeydeki literatüre katkı yapma amacı taşımaktadır.

1.3. Çalışmanın Kaynakları ve Sınırları

Kürtçe edebiyatı da Kürt dili gibi parçalı bir yapı göstermektedir. Bu durum birbiriyle sıkı bir etkileşimi olmayan farklı edebi merkezler oluşturmaktadır. Bu farklılaşma genel olarak lehçe, alfabe ve coğrafi konum üzerinden olmaktadır. Bu Kürt romanı üzerine çalışan araştırmacılar için genellikle uygulama sorunları yaratmaktadır. Tezimizin sınırlarının çizilmesi açısından çalışmamız Latin alfabesiyle ve Kurmanci lehçesiyle yayınlanmış romanları temel almaktadır. Ele aldığımız romanların yazarları Türkiye’de doğmuş, eserleri Türkiye’de basılmıştır veya dağıtımı Türkiye’de yapılmıştır.

Çalışmada birincil kaynak diyebileceğimiz altı Kürt romanı seçilmiştir, bunlar; 1935 yılında yayınlanan ve ilk Kürtçe roman olan Erebe Şemo’nun Kürt Çoban (Şivanê Kurmanca), 1988 yılında Mahmut Baksi tarafından yayınlanan Dono Köyü (Gundikê Dono), 1995 yılında Mehmed Uzun tarafından yayınlanan Kader Kuyusu (Bîra Qederê), Abbas Abbas tarafından 2004’te kaleme alınan Kuzu Çobanı (Şivanê Berxan), 2009 yılında Bavê Nazê tarafından yayınlanan Necis Ölü (Miriye Heram) ve son olarak da bu çalışmaya başladığımızda (2017) yayınlanan Rênas Jiyan’ın Ezilmiş Domatesler (Bacanên Pelciqî) adlı romanlarıdır.

Çalışmaya kaynaklık eden eserlerin roman olmasında ki ana sebepler; Kürt romanının otobiyografik izler taşıması ve ağırlıklı olarak yaşanmış olaylardan hareketle yazılmasıdır. Kürt romanlarının baskın olan bu özellikler seçtiğimiz romanlarda da görülmektedir. Romanın öteki imgesinin oluşturulmasında, toplumsal ilişkilerin yaratılmasında ve aktarılmasında kullanılan bir edebi tür olması seçiminde etkili olmuştur.

Çalışma zaman olarak herhangi bir kısıtlamaya tabi tutulmamıştır. Bunun sebebi süreç içinde imajda bir değişikliğin olup olmadığının da anlaşılmasına çalışılmasıdır. Bu sayede çalışmamıza kaynaklık eden konunun perspektifinin geniş tutulması sağlanacaktır. Bundan dolayı ilk roman ve çalışmaya başlandığında yayımlanan son roman seçilmiş ve bunların yanında sebeplerini aşağıda belirteceğimiz şekilde önemli dönemlerde yayımlanmış diğer dört roman seçilmiştir.

Çalışmada ilk olarak Kürt Çoban (1935) kitabının seçilmesinin ana sebebi, eserin ilk Kürtçe roman olması ve ondan sonra gelen birçok romanı da etkilemesidir. Tarihsel olarak Türk imgesinin değişip değişmediğinin izini de süreceğimiz için bu romanın seçilmesi zaruridir. Romanın geçtiği mekânlar diğer ulusların ve Türklerin iç içe yaşadığı yerlerdir ve birçok açıdan bütün bu halklar ilişki içindedirler. Aynı şekilde romanda anlatılan tarih Osmanlının son dönemlerini ve Kafkas cephesinde geçen olaylardır. Roman yazarı bu dönemde geçen birçok olaya tanık olmuş ve aynı şekilde bunu romanın sayfalarına taşımıştır. Bu olaylarla bağlantılı olarak Türk imgesindeki değişimi ve gelişimi ilk romanda gözlemlemeye çalışmak daha elverişlidir.

İkinci seçilen roman olan Dono Köyü (1988) romanı uzun bir sessizlikten sonra Kürt romanının tekrar yayımlanmaya ve yeniden kendine alan açmaya başladığı yıllara denk gelmesidir. 1980 darbesi sonrası Avrupa'ya gitmiş olan birçok Kürt aydın ve siyasetçi kültürel konulara yöneldiler. Bunların başında da roman yazıcılığı gelmektedir. Bu dönemde yayınlanan romanların ezici çoğunluğu, bu türün bir örneği olan Dono Köyü romanı gibi İsveç ve diğer Avrupa ülkelerinde yayınlanır. Romanın ana konusu olan köy içi ilişkilere devlet görevlilerinin de dahil olmasıyla Türk imgesi kendine yer bulmuştur.

Üçüncü roman olan Kader Kuyusu (1995) romanı Kürtçe yayıncılığının önündeki belli engellerin kalkması sonucunda Türkiye'de Kürtçe yayıncılığın yükseliş yıllarına denk gelen bir romandır. Kürtçe günlük yaşamda kullanımının ve yayıncılığın önüne engeller çıkaran ve 22 Ekim 1983 yılında resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 2932 sayılı yasa 25 Ocak 1991'de kaldırılmıştır. Bu yıllarda yasal düzenlemelerle birçok yayınevi açılmış ve birçok Kürtçe kitap yayınlanmaya başlamıştır. Bir diğer etken de Kürt siyasal hareketinin legalleşme yıllarıdır. Kader Kuyusu romanının kahramanının ilişkide bulunduğu halkların başında Türkler gelmektedir ve doğal olarak bir Türk imgesinin oluşması olağandır. Romanın kendi döneminde ve sonrasında popüler olması sebepleri, romanın seçilmesinde etkili olmuştur.

Çalışmaya kaynaklık eden dördüncü roman Abbas Abbas tarafından 2004 yılında kaleme alınan Kuzu Çobanı romanıdır. 2002-2004 yılları arasında

Avrupa Birliği uyum süreci kapsamında ifade ve düşünce özgürlüğü ve birkaç farklı alanlarda reformlar kabul edilmiştir. Bu bağlamda radyo ve televizyonlarda farklı dil ve lehçelerle yayın için adımlar atılmıştır. Aynı şekilde Kürtçe basılı yayınlarda da önemli bir atış gözlemlenmiştir. Bu romanın seçilmesinde ana etken böyle bir süreçte yayımlanmasıdır.

Necis Ölü (2009) çalışma için seçilen beşinci romandır. Avrupa Birliği uyum süreci kapsamında birçok değişikliğin yapılması Kürtçe yayıncılık önündeki yasaklamaların kalkmasıyla birçok yayınevi merkezini İstanbul ve Diyarbakır gibi şehirlere taşımıştır. Bunların yanı sıra devlet destekli TRT’de Kürtçe yayıncılık ve üniversitelerde Yaşayan Diller ve Lehçeler adı altında Kürtçe bölümlerin açılması kısmi bir rahatlama getirmiştir. Bu gelişmelerin yaşandığı yıllarda, Diyarbakır’da yayımlanmasından dolayı ve roman kahramanın cezaevine girmesiyle bağlantılı olarak imge göndermelerinin çok açık olması romanın seçiminde etkili olmuştur.

Çalışma yazım aşamasına geldiğinde yayınlanan en son roman olan Rênas Jiyan’ın Ezilmiş Domatesler (2017) romanı, Kürt romanının son yıllarda gösterdiği eğilim ve ilk romandan bugüne gösterdiği değişimi görebilmek için seçilmiştir.

Araştırmanın ikincil kaynakları, çalışmamızın kapsamıyla ilgili olan teorik; kitap, tez, makale ve röportajlardan oluşmaktadır.

1.4. Çalışmanın Metodolojisi

Çalışmada, kültüre özgü ve metnin geçtiği zaman ve mekâna ilişkin yorumlama yapan nitel araştırma yöntemi kullanılacaktır. Metnin yorumlamasını sağlayan bu metodolojik yöntem kültüre özgü görülmeyen yanların da ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Çalışma kapsamına alınan romanların değerlendirilip çözümlenmesinde nitel analizle eserlerin ortaya koyduğu, görünür kıldığı düşünceler, benzerlikler, karşıtlıklar, farklı ve ortak algılamalar vb. üzerinden belirtilen çerçevede bir analiz ortaya konulmaya çalışılacaktır. Her okunduğunda yeniden yaratılan ve anlamlandırılan edebi

metninin gerçekliği yeniden yorumlama ve dönüştürme özeliği vardır. Yazıldığı dönemin ve toplumun izlerini taşıyan edebi eser nitel analiz yoluyla neden ve nasıl soruları çerçevesinde bir okumaya tabi tutulacaktır.

1.5. Çalışmanın Planı:

Çalışmanın ilk bölümünde ötekilik, ötekileştirme, kimlik, kolektif kimlik ve imaj kavramları ele alınıp ayrıntılı olarak incelenecek, edebi eserlerdeki imgenin ötekilik ve kimlik yaratımına olan etkisi araştırılacaktır. İlk başta ötekilik kavramı ele alınıp bunun edebi eserlerde üretimine değinilecektir. Sonrasında öteki ve ötekinin imgesi üzerinden yaratılan kimlik kavramı incelenecektir. Son olarak da imge ve edebi eserlerde imge kavramlarına açıklık getirilecektir.

İkinci bölümde genel bir Kürt edebiyatı panoraması çizilecek, bu edebiyat içinde romanın yeri tespit edilecektir. Ele alınan romanlarda ötekileştirme ve imaj oluşturma pratikleri eleştirel bir mesafeyle değerdendirilecek, ötekileştirme ve imaj oluşturma da hangi parametrelerin oluşturulduğu incelenecektir. Bütün bunlar belirlenen romanlardan alınan alıntılar üzerinden yapılacaktır.

Sonuç bölümünde ele alınan konu ve romanlarda tespit edilen imajlar değerdendirilecektir.

2. BÖLÜM

2.1 Öteki* Kavramı

İlk başta ben'e göre bir öteki vardır. Bu bireyin doğuşundan başlayıp kendini bir toplumun üyesi olarak hissetmesine kadar devam eder. Ayna-çocuk olayıyla açıklayabileceğimiz bu durum; çocuğun aynada kendi yansımasını görmesiyle birlikte kendi farkına varıp, kendisi dışındaki dünyayı dışsallık olarak tanımlamasıdır. Kendisini fark edebilmesi için kendisi dışındakinin/karşısındakinin yansımasını görmesi gerekmektedir. Bu durumda bir ötekinin olması kaçınılmazdır. Lacan'ın kavramsallaştırmasıyla ayna süreciyle etkin bir belirleyen olan “öteki” önem kazanır, çünkü istemler her zaman için bir başkasının, ötekinin, onay veya tanınmasını gerektirir. Öteki süreğin[en] olarak tüm ilişkilerde belirleyici, temel öge olarak bulunmaya başlar (Çoban, 2005: 286).” Bu aşamaya kadar genellikle bireyin kimliğinden kaynaklanan ötekilik söz konusudur. Çocuk, bu ilk bireyselleşme adımlarından sonra kendini toplumunun kültürüyle birlikte tanımaya başlar. “Çocuklar gözlendiklerini, değerlendirildiklerini, izlendiklerini, belli bir biçimde davranmaya sevk edildiklerini ve gerek biçimden saparlarsa yola sokulacaklarını öğrenirler (Bauman, 2017: 41).” Bu ötekilik algıları bireye çocukluk yıllarından itibaren içinde bulunduğu toplumun kültüründen miras kalır. Birey içinde doğduğu toplum aracılığıyla mevcut olan bu ötekilik imajlarını tanıyarak bunları benimser. Kabul edilen bu ötekilikler daha sonra reddedebilir ya da kendi içinde dönüştürülebilir. Bir de “bize” göre öteki vardır. Birey kendisini bir toplumun üyesi olarak görmeye başladıktan sonra kolektif öteki algısını tanımaya başlar. Bu noktada farklılıkları kendinden hareketle değil yaşadığı toplumdaki hareketle yorumlar. Bu başka bir ifadeyle “farklılığın sosyal olarak oluşturulmasıdır (Kalpaklı, 2016: 17).

Biz ve öteki sürekli bir değişim ve dönüşüm içindedir. Bu sebepten sabit bir öteki tanımından bahsetmek zordur ve birçok öteki tanımı vardır. Hepsinin ortak noktası; “bizden olmayan”, “biz”in olumlu ya da olumsuz

* Bu tezde öteki, mevcut kültürün dışında kalan, dışsallık özelliği atfedilen kişi veya gruplar için kullanılacaktır. Bu bazen sadece kültürel olduğu gibi bazen de farklı faktörlerden kaynaklı olabilmektedir. Bundan dolayı öteki kelimesi, cümle içindeki bağlamına göre bazen tırnak içerisinde gösterilmekte bazen de tırnak içinde veyahut başka ayırt edici bir şekilde gösterilmesine ihtiyaç duyulmamıştır.

anlamda oluşmasını sağlayan kişi, grup veya düşünceler”dir. Türk Dil Kurumu öteki maddesini şöyle açıklamaktadır: “1. Sözü edilen veya benzer iki nesneden önem ve konum bakımından uzakta olan. 2. Mevcut kültürün içinde dışlanmış olan (b.t. TDK).” Tanımdan da anlaşılacağı gibi öteki için bir uzaklık gerekmektedir. Bu mesafe sadece fiziksel anlamda değil aynı zamanda önem ve konum bakımından da uzakta olabilir. Diğer taraftan mevcut kültürün dışında yer alanlar da öteki konumundadır. Bireyin ya da toplumun ötekini keşfi yani uzaktakini keşfi, bir anlamda benin de keşfidir. Ben ya da biz ötekiyle karşılaşmadan önce kendini irdeleme şansı pek azdır, ötekinin keşfiyle birlikte kendisinde mevcut olanı idrak eder. Derrida’nın ben ve öteki konusunda ikili bir yapı tanımladığını söyleyen Yeğenoğlu (2003) bu ikili yapıyı şöyle tanımlamaktadır: “Derrida’ya göre ikili bir yapı, terimlerden birini ayrıcalıklı kılarak bu terimin kendisini “öteki”nden farklılaşmasını mümkün kılar. Terimlerden biri tüm terimler siteminden ayırt edilecek olumlu bir değer atfedilir ve bu ayrıcalıklı terim “ötekini” kendisinin olumsuzluğu veya kendine ait olarak kabul etmediği tüm özelliklerin toplamı olarak kurar (16).” Kendisinin dışsalı olarak konumlandırılan öteki, kendisinde olmayan özellikler üzerinden tanımlanmaktadır. Kendi ayrıcalıklı konumundan olumsuzluk atfedilen imgelerle bezelenen öteki istenilmeyen durumlarla birleştirilir.

Genel bir tanımlama peşine düşüldüğünde; toplumda öteki kavramı azınlıkta kalan ya da mevcut yapının dışında bırakılmış olanları tanımlamak için kullanılır. Günlük yaşamda çoğunluk olanın azınlıkta kalanı ötekileştirmesi olanaklıyken tam tersi bir durum zordur. Bu durum toplumda baskın olanın adlandırma, yönlendirme araçlarını elinde bulundurmasıyla bağlantılıdır. “Her zaman değil ama çoğu zaman öteki, dışarıda olan, azınlıkta olan, çoğunluk olup iktidar sahibi olamayan, marjinal insandır. Ancak öteki, “batı” gibi, “Avrupa” gibi, kimi zaman da ulaşılamaz olan, idealleştirilen, imrenilen ve ileride aynı toplumsal düzlemde olunmak istenen de olabilir (Aksoy, 2013: 29).” “İmrenilen” ve “ileride aynı toplumsal düzlemde olunmak istemenin” yanı sıra “düşman”, “rakip” olarak görülen gruplar da ötekilik kategorisine alınabilmektedir. Bu; politik, ekonomik veya herhangi bir sebepten dolayı aralarında çekişme olan iki grup da olabilir.

Ama edebi metinlerde azınlık olanın çoğunluk olanı ötekileştirmesini sağlayacak enstrümanlar mevcuttur. Bu enstrüman başlı başına romanda yazarın iktidarıyla alakalıdır. Romanda yazar yaratıcı olarak birincil konumdan olduğundan dolayı azınlık ve çoğunluk durumları geçersiz olabilmektedir. Bundan dolayı azınlıkta olan bir toplumun romanlarında ötekilik kategorilerine rastlanabilir.

“Romanda her ne kadar yazar dışsal olayların etkisinde kalsa da yaratıcı olarak iktidar durumundadır. “Bir romanı eline alan "okuyucu" o romandaki gerçekliğin seviyesini kendi duygu ve düşünce dünyasından, yazarın yarattığı kişi ve olaylar açısından, ancak eseri temel alarak anlamaya çalışır. Yani bir romandaki gerçeklik veya gerçek dışılık tek cepheli bir mesele değildir. Ancak esas olan, yazarın okuyucuya sunduğu metindir (Çıkla, 2002: 117).”

Roman içinde gerçek hayatta var olan bütün roller tersine çevrilebilir ve yazar bunları baştan yaratabilir. Yazar bu yaratımı genel olarak kendinden hareketle yapar. Kurgusal bir dünyanın kapısını aralayan roman kendi içinde yeni bir dünya yaratımı yolunu seçer. Kuşkusuz bu yenedünya roman yazarı ve okuyucun gerçekte içinde olduğu sosyal grubunun dünyasından uzak değildir, oradan beslenmektedir.

“Yani romanı, kişileri/olayları anlatan ve romanın içine daha yakın olan bir "anlatıcı" vardır, ancak romanın dışında da romandaki gerçekleri bilinçaltı, bilinç dışı, aile ve toplumsal çevre, din-töre-gelenek unsurları, duygusal yapı, fizikî ve psikolojik yapı, yaşanan coğrafya ve her türlü kültürel öğenin şekillendirdiği kendi bakış açısından bize aktaran bir aktör olarak "yazar" vardır (Çıkla, 2002: 121).”

Bir grubun hangi yönelimde olursa olsun kendi kimliğini inşa için diğer bir guruba ihtiyaç duyduğunu belirten Bilgin ve Bezirgan grubun kendini diğerine referansla tanımladığına dikkat çekmektedirler. Bilgin ve Bezirgan, bunun kimliğin tanımlanmasında ve korunmasında dış sabit nokta arayışı olduğunu belirtmektedirler.

"İnsan zihninin çift kutupluluğa (dikotomi) eğilimi, estetik yargılar (güzel-çirkin) kadar ahlaki yargılar (iyi-kötü) planında da sıkça gözlenen bir durumdur. Her kimlik, kendi değerinin negatif garantisi gibi duran bir başka kimliğe karşı inşa edilir. Grubun 'biz' olarak yüceltilmesi, bir başka grubun 'onlar' olarak alınması ve olumsuzlanmasını gerektirir. Bu olumsuz kategorilendirme, yaygın terimiyle 'öteki'nin icadı ya da 'ötekileştirme' etkinliğidir (Bezirgan ve Bilgin, 2009: 137-138)."

Hedef grupların, toplumun gözünde, 'haksız', 'meşruiyet dışı', 'eksik' bir hale gelmesiyle sonuçlanan ötekileştirme deneyimini Bezirgan ve Bilgin şöyle açıklamaktadırlar: "İnsanlık dışına atma/gayri insanileştirme (dehumanisation), toplumdandırma (outcasting) veya onlara olumsuz özellikler yükleme (trait characterization) gibi çeşitli şekillerde [kategorilerde] somutlaşmaktadır (Bezirgan ve Bilgin, 2009: 137-138)." Kendisinin "olumsuzu" üzerinden ilerleyen ötekileştirme süreci karşı tarafa kendisinde istenilmeyen özelliklerin yüklenmesiyle sonuçlanır veya bu tür bir sonuca ulaştıracak süreç başlatılır. Bu özellikler genel olarak istenilmeyen ve karşı tarafı kötü gösterecek; durum, olay veya tanımlamaları kapsar.

Ötekileştirmenin en önemli parametrelerinden birisi, ötekileştirilen grubun homojen olarak görülmesidir. Öteki kategorisinde olan toplumun bir bütün olarak bireyleri aynıymış gibi gösterilir; aynı yemekleri sevdikleri, aynı düşünceye sahip oldukları, seçimlerinin aynı olduğu izlenimi yaratılmaya çalışılır veya öyle görülmesi sağlanır. Birey olarak farklılıkları görmezden gelinir ve sadece bizden olmayan homojen öteki kategorisine sıkıştırılır.

"Ötekileştirme, kimlik farklılıklarının özelleştirilmesi, yani doğal farklılıkları gibi algılanması ilkesine dayanır. Ötekileştirme, kimliklerin, toplumsal süreçlerin sonunda ortaya çıkmış, inşa edilmiş, kurulmuş karakterlerini görmezden gelerek, bir toplumsal gruba ait farklı bir özelliğin, sadece bu gruba özgü, bu grubun tüm üyelerince paylaşılan, doğal, içkin, kalıcı, değişmez bir "öz" teşkil ettiği iddiasını tartışılmaz bir gerçek olarak kabul eder (Yılmaz, 2010: 2)."

Karşı grubun aynılaştırılmasının altında yatan temel sebep, bu yolla yaratılan ötekilik imajının daha da gerçeklik kazanmasını sağlamaktır. Ötekiliğin bir yaratım olduğu görmezden gelinerek karşıdaki imajının sabit kalmasına çalışılmaktadır. Edebi ürünlerde karşı grubun üyelerinin hep aynı çizgide ve aynı yönelimde gösterilmesi ve bu sayede karşı grubun ötekiliğinin genelleştirilmesinin kolay olması sağlanmaktadır.

Bizden olmayan grubun bütün üyeleri aynı yönelimde olduğu izlenimi oluşturulduğunda onlar hakkında genel bir yargıya varmak veya bizden olanların ortak bir görüşte birleşmesi daha da kolaylaşır. Karşı tarafın bir bütün olarak görme ve öyle yansıtma isteğinin altında aslında yine öteki üzerinden biz'in de birleşmemizi sağlama istenci yatmaktadır. Bir diğer yönden de bütün bireyleriyle aynı olan ötekiyle uğraşmak daha kolay hale gelmektedir ve onların birlikteliğine karşı biz'in birleşmemiz gerektiği fikri ön plana çıkmaktadır. “Ardından her grup kendi içinde homojenleştirilirken gruplar arası mesafe ve farklılıklar abartılır. Nihayet grup üyelerinin öz-değerlilik duygularını korumak ve benlik saygısını yükseltmek için aidiyet grubu olumlu, dış grup ise olumsuz özelliklerle yüklenir. Geçmiş ve olaylar, etnosantrik bir tarzda yeniden yorumlanır (137),” diyen Bezirgan ve Bilgin (2009); grupların "biz" ve "onlar" şeklinde kontrast içine sokulduğunu belirtir. Ayrıca bu gerilim, gruplar arasında, önyargılar ve kalıp yargılarla aşağılama, dışlama, reddetme, mesafeli tutma, düşmanlık ve hatta yok etme gibi farklı tepki ve biçimlerde ortaya çıktığının altını çizmektedirler. “Kolayına kaçıp birbirinden farklı insanları aynı kefeye koyuyoruz, gene kolaylık olsun diye onlara cinayetler, toplu eylemler, ortak görüşler yüklüyoruz (Maalouf, 2017: 24).” Bu aynılaştırmanın en büyük sebebi elbette daha rahat yargıda bulunulmak isteğinden gelmektedir. Bu yolla her şeyiyle aynılaştıran ötekinin farklılığı hakkında düşünmeye gerek kalmayacaktır.

Öteki çoğu zaman belli kalıplara hapsedilir, bizlik duygusunun sağlamak için bu çoğu zaman pekiştirilerek daha sağlam hale getirilir. Ötekinin içine yerleştirildiği bu kalıplar dışında başka bir yönü olduğu belirtilmez veya görmemezlikten gelinir. Günümüzdeki yaşanan olumsuzluk veya grubu zor duruma sokacak olayların sebebi ötekiye atfedilir. “Eğer “öteki” yüzünden,

bugün karanlık ve utandırıcıysa, o zaman “öteki” aşağılanmalı, “bizler” ise şanlı geçmişten söz edebilmeliyiz. Milli “biz”le ilgili şanlı mitoslara bağlanması ve “öteki”nin aşağı sayılması, son tahlilde, insanın olumlu ve saygıya değer bir toplu kimliğe sahip olma gereksiniminden doğar (Heraclides, 2002: 49).” Devamında Heraclides (2002: 49), Milli kimlik rakiple kıyaslandığında daha az olumlu olan bir tarihsel “biz” imajı veriyorsa, bu psikolojik açıdan kabul edilemez olacağı ve toplu kimliği tehdit edeceğini ifade eder. Bundan dolayı biz’in olumlu özelliklerimiz ön plana çıkartılabildiği gibi, ötekinin sevilmeyen yönüne vurgu yapılabilmektedir. Bu yolla “iyi olan imajımız” daha da ön plana çıkartılmaktadır.

“Tüm kötülüğü dışarıya yansıtmak ve kendi topluluğumuzda her şeyin yolunda olduğuna inanmak fazlasıyla kolaydır. Düşman yaratmak, vahşet ve işlediği suçlardan dolayı Kötü olan Ötek’ni suçlamak, kendi kültür ve medeniyetimizi arılaştırma arzumuz ile bağlantılıydı. Kötü Öteki’ni irrasyonelitenin vücut bulması olarak görmek, kendi akılcı hareketlerimizden emin olmak demektir (Morley ve Robins, 1997: 185).”

Karşıtlık üzerinden ilerleyen bu süreç biz’in ne olduğumuzdan ziyade karşı grubun ne olduğu ya da ne olmadığıdır. Yukarıda belirtildiği gibi kendimizden ziyade öteki üzerinden kendimizi daha rahat tanımlarız. “Bu konjonktürde ötekileştirme, kendi kimliğini negatif bir kutba, kötü bir referans noktasına karşıt olarak inşa etme çabalarının bir ürünü olarak görünmektedir (Bezrgan ve Bilgin, 2009: 153).” Ötekini kötü veya istenilmeyen özellikleri ön plana çıkartıldıkça biz’in ideal oluşumuz daha kristalize olur. Ötekilik konusunda işlevsel olan ötekiyi istenmeyen durumlarla özdeşleştirme en çok başvurulan yol olarak gözükmektedir.

Jean Baudrillard’a göre ötekiyi tükettiğimiz için ötekinin oynadığı rol de değişmiştir. Bu tüketimin "ötekinin şeffaflığı" yoluyla olduğunu belirten Baudrillard ötekinin bilinmezliğinin daha kullanışlı olduğunu bize göstermektedir. “Bundan böyle, mutlak tehdiye dönüşen şey, ötekinin şeffaflığıdır (Baudrillard, 1998: 127).” Kendi grubunun üyelerine ötekinin ve yarattığı tehlikenin önemini belirtebilmesi için ötekinin bilinmeyen bir

konumda olması gerekiyor, şayet, öteki tüm şeffaflığıyla gözler önüne serilen bir yapıdaysa nasıl bir imaj oluşturulabilir? Bundan dolayı ötekinin bilinmezliği, efsanevi masallardaki bilinmeyen ve tarif edilemeyen yaratıklar gibi daha da korkutucu olabilmekte ve grup içi birlikteliği daha da sağlamlaştırmaktadır.

İrkin, deliliğin, sefaletin ve ölümün kaba ve katı ötekiliğinin bittiğini söyleyen Baudrillard; klasik anlamda bir ötekiliğin günümüzde zor olduğuna dikkat çekmektedir ve “Tüm geri kalanlar gibi ötekilik de pazarın, arz ve talep yasasının boyunduruğuna girdi (Baudrillard, 1998: 129).” demektedir. Bu arz talep meselesinin ekonomi ve politika gibi yönlendirme aracı olan yapıların çerperinde geliştiği ve yönlendirildiği görülmektedir.

Günümüzde yaşanan olumsuzlukların sebebi tarih boyunca sorun yaratan ötekiye bağlanılır. Bu sayede ötekinin ötekiliğine süreklilik kazandırılarak günümüzde var olan ötekilik daha da katmerleştirilir. Bu sayede tarihsel süreç boyunca var olan ötekilik kazandırılır. Tarih boyunca ötekiyle çatışmanın, farklılaşmanın kaçınılmaz olduğu gibi bir izlenim yaratılır. Bunun birçok örneğini günümüz sorunlarında da görmekteyiz; kimi topluluklar arasında günümüzde yaşanan sürtüşme ve çatışma gibi olgular eskiye referans verilerek, daha önce iki grup arasındaki olumsuzluklarla birleştirilir. “Öteki, iktidarlar tarafından her zaman düzen bozan ya da düzen bozma potansiyeli olanlar olarak görülmüşlerdir. “Ben” ve veya “biz” ne kadar düzeni, istikrarı, toplumsal normlara uyanı ifade ediyorsa; “öteki” de o kadar düzen bozanı, istikrarsızlığı ve toplumsal normlara uymayanı ifade etmektedir. Bir başka deyişle, “ben” ve “biz” güvenli olan ise “öteki” de tehlikeli olandır (Yetkin, 2015).” Günümüzde var olan ve verilen atıflarla eskiden de sorun olduğu izlenimi yaratan bu çaba, birbiriyle ilişkide olan iki toplum arasında ötekiliğin ve düşmanlığın kaçınılmaz olduğu izlenimi yaratmaktadır. Ötekinin kesintisiz ötekiliği sağlandığında gelecekte de öteki olmasının yolu açılmış olacaktır.

Her ne kadar tarihsel ve kesintisiz ötekilik yaratılmaya çalışılsa da bireylerin ya da toplumların öteki tanımı sürekli bir hareket halindedir. Belli bir dönem ötekiliği ağır basan toplum zamanla bizden olmasa da ötekiliği azalabilmekte veya ortadan kalkabilmektedir. Örnek vermek gerekirse

birbirleri hakkında olumlu imajlara sahip olan toplumlar savaş ve çatışma dönemlerde tersi imajlara yönelebilmektedirler. Bazen de ötekiliği vurgulanmayan bir grubun günümüz de belli çekişmelerin doğmasıyla öteki kategorisini girebilmektedir. Bu gelişmeler genel olarak toplumların çıkarlarıyla bağlantılıdır. Bahsettiğimiz bu ötekilik değişiminin izlerini edebi metinlerde rahatlıkla görebilmekteyiz; şimdi ve geçmiş arasındaki farkları. Bu değişime Avrupa'yı örnek olarak veren Atkinson şu tespitte bulunmaktadır: "Rönesans söyleminde ahlaki ve düşünsel çerçeve dini nitelikteydi. Avrupalı olmayan yabancıya "putperest", "kafir" ya da iblis denilirdi. Aydınlanma döneminde Öteki'nin en belli başlı özeliği "cehalet" ve "boş inanç"tı. On dokuzuncu yüzyılda ise modern antropolojinin doğumuyla, "ilkel olan", "gelişme" ya da evrimsel zaman açısından ifade ediliyordu (Aktaran Morley ve Robins 1997: 24)." Alıntıda da görüldüğü gibi öteki yaratımı içinde bulunan zaman ve ihtiyaçlara göre değişmekte, yeni şekiller almakta veya yeni adlarla tanımlanmaktadır. Bu değişimi günlük kullanım içinde yakalamak her ne kadar zor olsa da yazılı kaynaklarda tespit etmek daha olanaklıdır. Kimlik gibi ötekilik de günün şartları ve ihtiyaçlarına göre hareket halinde bulunmakta ve değişmektedir.

Öteki değerlendirilirken içinde doğulan toplumun kültür parametreleri kullanılır. Aslında bu durum ötekiliği de aşan bir konumdadır. "Ben", Öteki'ne değer biçerken "benim" kültürümün ölçütlerini kullanır ve bunu genel anlamıyla kültürle karıştırır (Schnapper, 2005: 25)." Genel olarak ister bize yönelik olsun isterse de ötekiye yönelik olsun her türlü değerlendirmemizde kendi kültürel geçmişimizden hareketle değerlendirmede bulunuruz ve bu durumun doğruluğu konusunda pek şüphede kalmayız.

Şayet ötekiyle "sağlıklı" bir iletişim kurulmamışsa ve karşı tarafın değer yargılarından haberdar değilsek değerlendirme kendi çevremizle sınırlı kalır. İçinde bulunduğu topluluk bir bütün olarak aynı duyguyu paylaşırsa öteki hakkındaki yargıları ona doğruymuş gibi gelecektir. Burada ötekiliği sağlayan parametrelerin veya yargıların doğru olup olmamasından ziyade değerlendirmelerin içinde doğulan ya da kendine ait hissedilen toplumun kültürel normlarıyla yapıldığı ve genel yargıya bu yolla varıldığıdır.

Bir diğerk ötekileştirme parametresi ise karşıt grubu insanlık kategorisinden çıkarmaktır. Bu durum günlük yaşamın yanı sıra edebi ürünlerde bu genel olarak karşı grubu ya da karşı gruba mensup bir bireyi insanlık dışı isimlerle adlandırma veya tanımlama şeklinde görölmektedir. Yurdagül Arar Bezirgan ve Nuri Bilgin'in (2009) gazete başlıklarında ötekinin inşası üzerine yaptıkları çalışmada sıralanan maddelerin başında "İnsanlık Dışına Atma-insanlıkta Alçaltma" gelmektedir. "Öteki'ni gayri insanileştirmeyi/insan saymamayı (dehumanisation) veya insanlıkta aşağı düzeye indirmeyi (infracumanisation) belirten bu tarz, en uç halinde, "şiddeti ve gaddarlığı mümkün kılan bir ön yargı formu" olarak "insan davranışına uygun/yakışır şekilde davranmayı reddedenlerin insanlıktan dışlanması" (Halsam vd., 2007) olarak tanımlanabilir (153)." Her ne kadar bu davranışlar göreceli olsa da Yurdagül Arar Bezirgan ve Nuri Bilgin bu yolla ötekinin ahlaki rol, sorumluluk ve kuralların dışında tutularak ötekiye karşı şiddet ve saldırgan davranışların meşrulaştırıldığını belirtmektedirler. "İnsanlıkta alçaltma, bazı araştırmacılara göre (Leyens vd., 2000, 2001; Vaes vd., 2003), insanların kendi gruplarına gelişmiş karmaşık duygular (vicdan azabı, yurt sevgisi, coşku gibi); aşağı gruplara ise hayvanlarda da gözlenen basit, temel/birincil duygular (korku, acı gibi) atfetme şeklinde ortaya çıkmaktadır (Bezirgan ve Bilgin, 2009: 153)" İnsan kategorisinden çıkartılan öteki genel olarak toplumda kötü özellikleriyle bilinen hayvanlara benzetilmekte ve bu hayvanların isimleriyle adlandırılmaktadırlar.

Ötekinin hayvansal sıfatlarla tanımlanmasının sebeplerinin başında kuşkusuz özne olarak var olmasının önünü keserek, nesne konumuna itmek gelmektedir. Bu sıfatlarla öznelliği elinden alınan öteki her türlü haksızlığı hak edecek konuma gelir. Dünya tarihinde bu tür insanlıktan dışlama örneklerine çokça tanık olunmuştur ve tarihte de görüldüğü gibi bunun ağır ve yıkıcı sonuçları olmuştur. "Sonuç olarak ötekilik figürleri tek bir şeyde özetlenir: Nesne (Baudrillard, 1998: 177)." Nesne konumun da kalması sağlanan veya itilen ötekinin insani bütün haklarının, en başta da eşitlik hakkının elinden alınmasının yolu açılır. Böylelikle özne olmaktan yoksun olan ötekiye yönelik istenilen imajın oluşturulması daha kolay hale gelmektedir.

Ötekilik meselesinde görülmeyen ya da pek üzerinde durulmayan bir konu ötekinin eşit görülmemesinden kaynaklı nefret söylemi ve bununla bağlantılı olarak insan hakları ihlalleridir. Her ne kadar edebi metinlerde öteki imgeler ve benzetmeler yoluyla tanımlanıyor veya yorumlanıyorsa da ve bunun nefret suçu olup olmadığını tespit etmek zor olsa da Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın (AGİT) nefret suçları tanımı bu konuda bize yardımcı olmaktadır.

“Mağdurun, mülkün ya da işlenen bir suçun hedefinin, gerçek veya hissedilen ırk, ulusal ya da etnik köken, dil, renk, din, cinsiyet, yaş, zihinsel ya da fiziksel engellik, cinsel yönelim veya diğer benzer faktörlere dayalı olarak benzer özellikler taşıyan bir grupta gerçek ya da öyle algılanan bağı, bağlılığı, aidiyeti, desteği ya da üyeliği nedeniyle seçildiği, kişilere veya mala karşı suçları da kapsayacak şekilde işlenen her türlü suçtur (Sosyal Değişim Derneği, 2010).”

Aynı şekilde Tarlach McGonagle' nefret suçunu tanımı bu yönde bize yol açıcı olmaktadır. “Nefret söylemi geniş bir spektruma yayılan olumsuz bir söylemdir. Bu söylem esnektir, çünkü nefretten yola çıkarak nefreti teşvik etmeye varabilen, suiistimale, aşağılamaya, hakarete, yermeye dayanan kelimeler ve sıfatlardan oluşan öte yandan da aşırı önyargılardan bağımsız olmayan bir söylemdir (Sosyal Değişim Derneği, 2010: 16)” Ötekiliğin görülmeyen tarafı olan nefret söylemi ve bununla bağlantılı olarak birey ya da grupların maddi veya manevi zarara uğraması son yıllarda birçok çalışmaya konu olmaktadır. “Nefret söyleminin temelinde önyargılar, ırkçılık, yabancı korkusu veya düşmanlığı, taraf tutma, ayrımcılık, cinsiyetçilik, homofobi, vb. yatar. Kültürel kimlikler ve grup özellikleri gibi unsurlar nefret söyleminin kullanılmasını etkiler; yükselen milliyetçilik ve farklı olana tahammülsüzlük gibi koşullarda, nefret dili yükselir ve etkisini artırır (Sosyal Değişim Derneği, 2010: 15).” Bütün bu tanımların ortaklaştığı temel nokta kelime ve sıfatlarla bir kişi veya grup hakkında oluşturulan ve ağırlıklı kalıp yargılarla beslenen düşüncelerdir. Edebi eserde nefret söyleminin tespit edilmesinin ne kadar olanaklı olduğu, bunun yazarın otoritesine ve yaratıcı özgürlüğüne ne kadar müdahale olduğu başka çalışmaların konusudur ve bu çalışmanın kapsamına

girmemektedir. Kitle iletişim araçları üzerinden kendisine alan bulan nefret söyleminin son yıllarda birçok çalışmaya konu olması aynı şekilde edebi üretimlerde de aynı konunun inceleneceği izlenimini bizde oluşturmaktadır.

Edebi metinde ötekilik ihtiyacı olay örgüsünde çatışma alanları yaratarak metni daha işlevsel ve bağlayıcı hale getirmek için başvuru bir yoldur. Buradaki ötekilik ve farklılık iki farklı grup arasında olmak zorunda değildir, bilindiği gibi romanlarda ağırlıklı olarak iyi-kötü kahramanla bir karşıtlık ve çatışma oluşturulmaktadır. Bu iki kişi veya grup olduğu gibi bazen kahramanın iç çatışmaları da olabilmektedir. Ötekilik istemenin kaçınılmaz olduğunu belirten Baudrillard ötekiliği yaratma ihtiyacı hakkında bunu söylemektedir: “Herkes kendi ötekisini ister; ve bunu, ötekini dize getirmeye yönelik buyurgan gereksinim içinde ve bu dize getirmeyi, tadını çıkarmak için sürdürme sarhoşluğu içinde ister. Yalanın ve doğrunun karşıt mantıkları, ötekinin sonundan alınan katıksız hazdan başka bir şey olmayan bir ölüm dansı içinde birleşir. Çünkü ötekine duyulan istek her zaman ötekine son verme isteğidir de... (Baudrillard, 1998: 165)” Ötekinin varlığı bazı durumlarda grup üyelerini birleştirme, belli hedefler doğrultusunda yönlendirme açısından işlevsel olabilmektedir. Bu bizden olmayana yönelik bir mücadele içine girmeyi de gerektirebilmektedir. Başta ayna çocuk kavramsallaştırılmasıyla anlatılan beni ve bizi tanımlamak için ötekiye duyulan ihtiyaç bazı durumlarda yıkıcı sonuçlara da yol açmaktadır.

Birey kendisini bir gruba yerleştirip bir yere ait olma hissini yanı sıra güvende olduğu hissini de yaşamak ister. Bundan dolayıdır ki ilkçağlardan bu yana dış tehditlere veya rakip gruplara karşı birlik olma, grup kurma arayışı devam etmektedir. Bildikleri, tanıdıkları mekân ve kişilerle olduğunda ise birey kendini güvende hisseder. Kendi grubunun devamlılığını, çıkarını sağlamak için de belli stratejiler geliştirilmektedir. Bu bölümde bu stratejilerden olan öteki kavramına değindik ve ötekinin nasıl oluşturulduğunu inceledik.

2.2. Kimlik Kavramı

Kimlik, kuşkusuz bireyin toplumla girdiği etkileşimler sonrası edindiği özelliklerden bir tanesidir. Bu özellikler sosyal etkileşimle birlikte değişip dönüşmektedir. Ötekilik karşımızdaki birey veya grubun kim olduğuyla ilgilenirken ve ana eksenine biz'den olmayanı alırken, kimlik “bizlik” imajlarına daha çok önem vermektedir. Bundan dolayı ötekilik ve kimlik bağlantısının olması kaçınılmazdır. Birey sahip olduğu ya da sahip olduğunu düşündüğü kimliklerinin yanı sıra kendisinden olmayan toplumun sahip olduğu ya da ona yüklediği kimlikler ötekileştirmenin ana belirleyenlerindedir. Bütün bu sebeplerden dolayı bu bölümde kimliğin tanımı, özelliklerine ve ötekiyle bağlantısına değineceğiz.

TDK sözlüğünde kimlik şöyle tanımlanmaktadır: “1. Toplumsal bir varlık olarak insana özgü olan belirti, nitelik ve özelliklerle, birinin belirli bir kimse olmasını sağlayan şartların bütünü. 2. Kişinin kim olduğunu tanıtan belge, kimlik belgesi, tanıma kartı, hüviyet. 3. Herhangi bir nesneyi belirlemeye yarayan özelliklerin bütünü (b.t. TDK).” Kimlik konusunda öne çıkan ana belirleyen bir kişi, bir grup veya herhangi bir nesneyi geri kalan her şeyden ayıran, ona özgü özelliklerin bütünüdür. Bozkurt Güvenç’in dediği gibi kimlik; “kişilerin, grupların, toplum veya toplulukların “kimsiniz, kimlersiniz?” sorusuna verdikleri yanıt ya da yanıtlardır (1993: 3).” Güvenç devamında kimlikleri belli tanımlara göre ayırmaktadır. Bu kimliklerden ilki “kişiyi ötekilerden ayırmak için, kurumlarca verilmiş” bireysel kimliklerdir. “Kişinin üyesi bulunduğu kurum ve kuruluşlar, dernekler, kulüpler ve okullarla gönüllü, duygusal veya mesleki ilişkilerini gösteren psiko-sosyal veya kişisel aidiyetleri” kişisel kimlikler kategorisine girmektedir. Bunların üyelik belirten kimlik kartları gibi resmi belgeleri olduğu gibi olmayabilir de. Ulusal-kültürel kimlikler ise, “nüfus kütüğündeki soy sop ilişkileriyle, kişiye özgü ad, cins, evlilik, askerlik, sabıka bilgilerini bir araya getiren, kütüğe kayıtlı kimliklerimiz (Güvenç, 1993: 4),” olmaktadır. Ulusal-kültürel kimlikler; politik, cinsiyet, din, ulus gibi resmi veya resmi olmayan aidiyetlerden oluşmaktadır. Çalışmamız açısından üzerinde duracağımız kimlik türü bireyin toplumsal ilişkileri sonucu kazandığı etkileşimsel sosyal kimliğidir.

Kimlik konusunda kişilik kavramı da önemli bir yer tutmaktadır. Her ne kadar kişilik ve kimlik birbirini içeren kavramlar olsa da ayrı yönleri de vardır. Kimi durumlarda kişilik ve kimlik birbirini dışlayan, birbirinin yerini alabilen yapılar olabilmektedir. Kimlik daha çok sosyal ilişkilerle kendine alan açarken kişilik de bununla bağlantılı olmakla birlikte öyle olmak zorunda değildir. Kişilik bireyin iç dünyasıyla bağlantılı, ona özgü olan yapıdır. “Kişilik, kimlik temeli üzerinden yükselen fakat asıl benimizi inşa eden, şahsi, bizi biz yapan değerlerin ve varoluşun ta kendisidir. Yani kişilik, bu kimlik ikilemi içerisinde kendimizi oluşturduğumuz, kendimizi kendimiz için kurduğumuz dünyamızın bir kavramıdır. Dolayısıyla kimlik, toplumsal ve dış cephemizi oluştururken, kişiliğimiz bireysel ve iç dünyamızı oluşturur (Tek, 2016).” Bundan dolayı kimlik sosyal ilişkiler veya ilişkisizliklerle bağlantılıyken kişilik her ne kadar sosyal ilişkilere bağlantılı bir yapı olsa da kimlik kadar iç içe geçmiş değildir. Kişiliğin diğer kişiliklerle iletişimi ve etkileşimi sonucu kimlik ortaya çıkmaktadır.

Birey doğduğu anda hâlihazırda var olan kimliği belirleyen bir kültürün içinde bulur. Kişisel kimliği de bu ulusal-kültürel kimlik çerçevesinde oluşur. Bu sebeple kişisel kimlik belli oranda ulusal-kültürel ve kültürel-ulusal kimlik de kişiseldir. “Kimlik hem tümüyle toplumsal hem de benzersiz biçimde kişiseldir; değişen derecelerde kişinin kendisi tarafından tesahup edilen ve/veya başkaları tarafından atfedilen göndermelerden kaynaklanır (Aydın, 1998: 13).” Bundan dolayı sosyal ilişkilerle ve toplum içinde oluşan kimliğimiz bizlerle ve bizden olmayanlarla girilen ilişki sonrası oluşmaktadır. “Bu nedenle kimliği, bireyin toplumsal olarak inşa edilmiş tanımlanışı olarak anlayabiliriz (Aydın, 1998: 14).” Bu yolla bireyin farklılığı toplumsal kimlik içerisinde erimekte, kişisel özgünlükleri kendi grubuyla girdiği ilişkiler sonucu önem sırası olarak arka planda kalmaktadır. Böylelikle toplumsal olarak şekillenen kimlik baskın hale gelmektedir.

İnsanlar genel olarak içinde bulunduğu ortak kimlik normlarından uzaklaşmayı göze alamaz ve benzeşecekleri güvenli bir kimlik arayışına girerler. Bundan dolayı da birey mensup olduğu toplumun normlarına uygun davranmaya, onları benimsemeye ve bu normlar doğrultusunda hareket etmeye

çalışır. Aksi yönde bir davranışta bulunmamaya çalışarak da toplumun yaptırımlarından da korunma yoluna girer. Toplumun değerleriyle ne kadar bütünleşme sağlanırsa birey için toplumla uyuşma, kendini güvende hissetme o kadar artmaktadır. Bu da kimliğin toplumsal ilişkilerle edinildiğini göstergesidir. “Kişinin kendi ve kimliği hakkındaki kavrayışı kendiliğinden, boşlukta, yaşadığı toplumdan bağımsız olarak oluşmuyor. Bu kavrayış çevre ile sürekli etkileşim sonucunda gelişip değişiyor; kişi çevreden gelen mesajlara göre kimliğini şekillendiriyor. Kimlik oluşumu özdeşleşme ile farklılaşma süreçlerini bir arada barındırıyor; her kimlik bir dizi benzerliklere ve farklılıklara bağlı olarak kuruluyor (Yamul, 2011; 109).” Toplumsal ilişkiye bağlı olarak oluşan kimlik hem içermeyi hem de dışlamayı içinde barındırmaktadır. Kimlik benzerlik ve farklılık üzerinden oluşmaktadır. Bu oluşum kendinden olan ya da kendine benzeyene daha da yakınlaşma ve ötekenden farklılaşmayı beraberinde getirmektedir. “Kimliğin diğer insanlarla aynılaşıma yönü aidiyet ihtiyacından bağımsız düşünülemez. Aidiyet kavramı, ait olunan şeye ilişkin bir bütünleşme çabası olarak tanımlanmaktadır (Varol, 2016: 161).” Bu benzeşme ve ait olma isteği Bilgin’e göre doyum sağlamaktadır. “Örneğin; bireylerin bağlanmaya yönelişi ile diğerleriyle ilişki içinde güvenlik ve konfor arayışı doyum bulmakta, değerleri onaylanmakta, önemli ve gerekli olduğu duygusunu edinmekte olduğu görülmektedir. Ayrıca, bireyler diğerlerinden sosyal destek ve yardım sağlayarak, diğerlerinin tavsiye ve rehberliğinden yararlanma imkânına da sahip olmaktadır (Akt. Alptekin, 2011: 22).” Bu stratejilerden bazılarının uyuşması sonucu ortak kimlikler oluşmaktadır.

Kimlik çoğu zaman farklılığa vurgu yapılmaktadır. Bu fark esas olarak başkasında olmayıp bizde olan hattı üzerinden ilerlemektedir. Kimliğin ana belirleyeni olan aynılık ve farklılık iki taraflı ilerlemektedir. Birey aidiyet hissettiği toplumla aynılaştıkça, öteki grupla farklılığının ayırdına varmaktadır. Tam tersi şekilde ötekiyle farklılaştıkça kendi grubuyla aynılaştıkça. “Kimlik geçmiş ve şimdinin kesişme noktasında aynılığı veya farklılığı dile getirmeyi amaçlayan, sınırları bütünüyle kestirilemeyen toplumsal ifade aracıdır (Tepebaşılı, 2004: :25).” Elbette bu farklılıkların sınırları yeteri kadar net değildir. Bu sınırlar kimliğin dinamik yapısıyla bağlantılı olarak

değişmekte ve yeni ekleme ve çıkarmalarla farklılıklar kazanmaktadır. “Kimlik var olmak için farklılığa gereksinim duyar ve kendi kesinliğini güven altına almak için farklılığı ötekiliğe dönüştürür (Varol, 2016: 161).” Bu farklılıklar kimliğe dönüşmekte ve daha çok sahip çıkılmaktadır. Kimiz sorusuna verilen cevaplarla belli sınıflandırmalar ortaya çıkmaktadır. Bu belli gruplara dahil olmayı ve başka grupların dışında kalmayı seçmektedir.

Bir gruba karşı dışarıdan oluşturulmuş imaja karşı grubun kendisi hakkındaki tanımı olan “kimlik”, genel olarak karşıdakiler, ötekiler üzerinden oluşturulur. Bunu Schlesinger şöyle açıklamaktadır; “kimlik, içermenin olduğu kadar dışlamanın da ürünüdür. Bundan dolayı etnik grubu öbür gruplar açısından tanımlayan şey, araya konulmuş olan toplumsal sınırdır, bu sınırlar içerisinde yer alan kültürel gerçeklik değil (Akt. Morley ve Robins 1997: 74).” Aynı şekilde Bozkurt Güvenç’te kimlik oluşumunu karşıtlık üzerinden açıklamaktadır; “Kimlik konusu ve sorunun örtük boyutu bu karşıtlıkta saklıdır (Güvenç: 1993, 3).” Bu karşıtlık temelde farklı olandan kendini ve bağlı olduğu grubun ayrıştırılmasıyla elde edilir. Bundan dolayı kimlik için sahip olunan farklılıklar daha ön plana çıkartılır. Hatta kimlik için en belirleyici öğelerin bu farklılıklar olduğu söylenebilir. Maalouf, (2017) kimliğin farklılıkla ilişkisi hakkında şöyle demektedir; "Kimlik beni başka hiç kimseye benzemez yapan şeydir (16).” Kimlik olarak tanımlanan biz ve ötekiler arasında farklılıklar üzerinden çizilen bu sınır her ne kadar değişken olsa da grubun bütün üyelerince benimsedikçe daha etkili hale gelmektedir.

Kimlikler genellikle saldırı ve savunma şeklinde konumlanmaktadır. Bu durum temsillerin de çatışmalı bir ilişki içinde yansıtılmalarını beraberinde getirmektedir. Çoğu zaman bu saldırı ve savunma edebi metinler üzerinden devam ettirilir ki bu da çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır. Kimliklerin “kendimiz ve başkaları hakkında hikâyelerle kurulduğunu” söyleyen Varol (2016) Ricoeur’un “Onself as another” (1992) adlı eserinde alıntıyla şöyle sürdürmektedir: “Anlatı kimliğini de inşa eder. İnşa edilen bu kimlik anlatı kimliğidir. Yani karakterin kimliğini inşa eden şey hikâyenin kimliğidir. Karakter ise, sayesinde bir kişiyi tanıdığımız sürekli eğilimlerinin tamamıdır. İnsanlar kendilerini anlattıkları bu hikâyeler üzerinden tanır (165).” Bu anlatı

yoluyla oluşturulan kimlik elbette anlatı aracı olan romanla da ileri bir seviyeye taşınmaktadır. Bundan dolayı kimlik izleklerini incelemek için romanın seçilmesi kendi içinde haklı gerekçeler barındırmaktadır.

Kimlik tanımlarından da anlaşılacağı gibi bireyin sahip olduğu birçok farklı kimlik türleri vardır. Bu kimlikler dinamik bir yapıdadır. Bu dinamiklik kimliklerin değişimleriyle gözlemlenebilir. “Toplumsal olarak inşa edilen kimlikler hiçbir zaman sabit olamaz, çünkü hem o kimlikleri üstlenen kişiler hem de toplum tarafından o kimliğe verilen anlam değişebilir (Varol, 2016: 163).” Sabit bir kimliğin imkânsızlığının işareti olan günümüz insanının asıl kimliği hangisidir? Benimsediği birçok kimliği olan birey hangisine öncelik verecektir? Bu soruların ortak bir cevabı olmasa da genel olarak bireyde, baskı sebebi olmuş ya da dışlanmış yönü kimliğini oluşturduğu kabul görmektedir. Çoğu zaman, bireyin kendisini en fazla saldırıya uğrayan aidiyetiyle tanımlama eğiliminde olduğunu söyleyen Maalouf (2017), kimi zaman kişi bu aidiyeti savunacak gücü kendinde bulamadığında onu gizlediğini, ama ister sahip çıkılsın, ister gizlensin, bireyin özdeşleştiği kimliğin o baskı altında alınan olduğuna dikkat çekmektedir. “Onu paylaşanlar dayanışma içinde olduklarını hissederek, birbirine benzerler, birbirlerini harekete geçirirler, birbirlerine karşılıklı cesaret verirler, “karşı taraftakilere” cephe alırlar (Maalouf, 2017: 27).” Bilindiği gibi baskı altında olan kimliğimiz genel olarak diğerlerinden farklı olan kimliğimizdir. Bu aidiyetlerimizin baskılanmasıyla daha da sahiplenme yoluna gidilmekte ve bu öne çıkan kimliğimiz haline gelmektedir. Tepkisel bir sahiplenme olan bu durum şayet baskı öncesi önemsizse dahi bu farklılığa sahip çıkmaya teşvik etmektedir ve bastırılmaya çalışılan kimlik daha çok talep edilen bir aidiyete dönüşmektedir.

Çıkış noktası tekli kimlikler yaratma olan ulus devletler, egemenliği altında bulunan kimlikli farklılıkları eritmeye, resmi olarak kendisine bağlı vatandaşlarda aynılık yaratmaya çalışır. Bu kimlik oluşturma ulus devletlerle birlikte ve özellikle devlet aygıtıyla ileri bir evreye taşınmıştır. “Milli devlet ideolojisi etnik ya da tarihi köken farklarını dikkate almadan, bütün vatandaşlarını tek bir kimlik çatısı altında, “ulusal kimlik”te birleştirmeye zorluyor (Güvenç: 1993, 7).” Her ne kadar bazı ulusal devletler farklı kültürel

kimlikleri tanımayı politik olarak benimsemişse de günümüzde birçok ulus devlet egemenliği altında yaşayan vatandaşlarını kabul edilen kimlik üzerinden tanımlamakta ve bu tanımın yerleşmesi için özel çaba göstermektedirler. Bu çabalarının başında “tanımlanan kimliğin” daha da yerleşmesi için “öteki” olarak tanımlanan diğer bütün kimliklerin eritilmesi yoluna gidilmektedir. Bu mevcut ulus devletin vatandaşlarının aynılaştırması çabasıyla eş anlamlıdır. “Ortak özelliklerin üretilmesi, şüphesiz, devlette kültür yoluyla dilsel ve etnik bir tekbiçimcilik yaratmaya çalışan milliyetçi söylemin alametifarikasıdır (Jusdanis, 1998: 18).” Ulus devletler ortak ve istenilen ideal kimliğe ulaşabilmek için farklılık arz eden diğer bütün kimlikleri özümseme ve model aldığı kimliğe entegre etme yoluna girer. Bu durumda birçok kimlik ve kimliklerle bağlantılı farklılıklar yok olmayla yüz yüze kalmakta ve izlenen politikalar çoğu zaman toplumsal çatışmalara kaynaklık etmektedir. “İstenen adeta bir kültürel hafıza kaybıdır. Ortaya çıkacak tabula rasa üzerine ulusal devletin resmi ve istendik tanımlarıyla bezenmiş bir yeni kültür inşa edilecektir (Aydın, 1998: 10).” Bütün emareler göstermektedir ki kimlik ve bununla bağlantılı sorunlar ulus devletlerle birlikte daha çok konuşulur, görünür bir tartışma olarak yer almaya devam edecektir. Yerleştirilmeye çalışılan ulusal kimlik dışındaki kimliklerin eritilmesi o kadar kolay olmamakta ve bu çoğu zaman yok edilmeye çalışılan kimliklerin daha radikal şekilde sahneye çıkmasına sebebiyet vermektedir. “Ulus-devletler “kimlik” sorununu, her türlü “eski” tutunum biçiminin üzerinde bir “eritici kimlik” yaratarak ve bu eritici-bütüncül kimliğin özneleri arasında var olan her türden farklı tutumun odağını yok sayarak ya da ikincilleştirerek halletmeye girişmişlerdir (Aydın, 1998: 16).” “Eritici kimlik” ulus devlet tarafından en küçük noktaya kadar nüfus edilmesi istenen kimliktir. Bu kimlik geriye kalan bütün diğer farklılıkları yadsıyarak, eriterek ve silikleştirerek “merkezi” bir kimlik yaratmaya çalışmaktadır.

Ulus devletin ya da egemen alan görüşün “hayali cemaatler (Anderson: 1993)” oluşturma veya var olan kimliği benimsetmek amacıyla yaptığı mücadele kendisiyle birlikte yeni başka kimliklerin görünür olmasına zemin hazırlamaktadır. Bu durum çok etnikli toplumlarda belli oranda çatışma sebebi olmaktadır. Egemen görüşe alternatif kimlikler direniş ve kendini ifade yolu

ararlar. Bu karşıtlık mücadeleyi de kendisiyle birlikte getirmektedir. “Tarihi-kültürel kimlikle, resmi ulusal kimlik her zaman uyumlu ya da özdeş olmuyor. Bu tür farklar, kişi ve grupları, devlet gücüne veya sosyal baskıya karşı direnmeye, resmi ideolojinin aracı olan tarih verilerinin değiştirilmesine, yeniden yazılıp yorumlanmasına yol açıyor (Güvenç: 1993, 7).” Bu "direnme" daha çok farklılıkların ön plana çıkartılması ve abartılmasına sebebiyet vermektedir. Bu kimlikler baskın olmaya çalışan kimliklere rakip bir şekilde varlığını korumaya ve devam etmeye çalışmaktadır.

Kimi zaman bu kimlik karşıtlıkları iki farklı grup arasında olmak zorunda da değildir. Aynı ulusa mensup farklı birey veya küçük gruplar arasında da gözlemlenebilmektedir. Bilgin bu kimlik çatışmalarını canlı bellek ve resmi bellek diye ikiye ayırmaktadır. Bu "canlı bellek" daha dar çerçevede gerçekleştiği için resmi belleğin dışında kalmakta veya kendi içinde resmi belleğin yerine ikame edilmektedir. Genellikle resmi bellekle uyumsuzluk halinde olan canlı bellek grup üyelerince korunmaya çalışılır. “Hatırlanmasını istedikleri tarzda hatırlanmasını amaçlayan’ bir geçmiş veya bellek inşası vardır. Bu, ‘resmi tarih’ ya da ‘resmi bellek’tir, bir toplulukta hâkim gruplarca üretilen, yazılan tarihtir. Topluluğun kolektif kimliğinin inşasına hizmet eden ve bu inşanın gereklerine tabi olan bir bellektir (Bilgin: 2013, 15).” Resmi kolektif kimliği oluşturan resmi belleğin yanı sıra çoğu toplumda canlı bellekte mevcuttur. Bu canlı bellek kişiler veya sınırlı gruplar üzerinden ilerleyen, resmi veya kolektif belleğe rakip veya alternatif olan bellektir. “Kolektif belleğin bir biçimi resmi bellekse, diğer biçimi ‘canlı bellek’tir. Bu bellek, olayları yaşayanların oluşturduğu ve daha ziyade maruz kalınan bir bellektir (Bilgin: 2013, 15).”

Kimlik konusunda günümüzde üzerinde en çok durulan kavramların başında gelen çok kültürlülük, hoşgörü gibi kavramların aksine birçok noktada kültürel farklılıklardan dolayı çatışmalar, savaşlar çıkmaktadır. Her ne kadar günümüzde çok kültürlülük, hoşgörü ve başkalarını kabul etme kavramları popüler olsalar da bu çatışmaların asıl sebebi farklılıkların olduğu gibi kabul edilmemesi olmaktadır. “Herkes gösterilmesi gereken eş-saygı ve birinin ötekine karşı taşınması gereken genel dayanışmacı sorumluluk ahlakı” hakkında

fikirlerini belirten Jürgen Habermas, herkese eş-saygı, soydaşlara değil, ötekine, yani farklı oluşu nedeniyle diğerine gösterilme koşulunu temel aldığı, ötekine karşı, bizlerden biri olarak dayanışma göstermek de, tözsel olan her şeye direnen ve gözenekli sınırlarını sürekli daha da öteye taşıyan bir topluluğa ait esnek “biz”i kapsar demektir. "Bu ahlaksal topluluk, ayrımcılığın ve haksızlığın kaldırılmasıyla birlikte marjinaleri, karşılıklı saygı temelinde benimseme üzerine kurulmuştur. Yapısal olarak ortaya çıkan bu topluluk, kendi türünü zorla kabul ettirerek tektip üyeler oluşturan bir kolektif değildir. Benimsemek, kendi içine kapatmak ve ötekine karşı kapanmak değildir." “Ötekini benimsemek”, toplumsal sınırların herkese –hatta ve özellikle de, birbirine yabancı olan ve birbirine karşı yabancı kalmak isteyenlere- açık olması gerektiğini belirten Habermas, hoşgörü kavramının asıl muhatabının bizden olmayanlar olduğuna dikkat çekmektedir (Habermas, 2002: 9).

Yukarıda değinilen kimlik tanımları ve kimliğin özellikleri zorunlu olarak belli noktalarda ötekiyle ilişkisellik üzerinden kurulmaktadır. Bu ilişkiler de biz ve öteki imajı üzerinden oluşturulmaktadır. Ötekiyle farklılaşmayı, kendi grubuyla aynılaşmayı ön plana alan, ilişkisel ve değişken olan kimlik kuşkusuz diğer sözlü ve yazılı anlatımlar gibi roman üzerinden de kurulmaktadır. Bu noktada tezimizi ilgilendiren bir konu olmaktadır.

2.3. Kolektif Kimlik Kavramı

Kimlik gibi toplumsallıkla anlam kazanan kolektif kimlik; belli bir grubun üyelerinde ki ortaklaşma eğilimidir. Bu durum bazen geçmiş hakkındaki düşüncelerle oluştuğu gibi bazen de gelecek hakkındaki tahayyüllerde de ortaya çıkabilmektedir. Hall (2017), “bu durumun sadece kişinin kafasının içinde olmadığı, aynı zamanda gerçek ve pratik etkilerinin de olduğu (9),” şekilde açıklamaktadır. Bu etkiler hafızada yer etmiş ‘ortaklıkların’ kimliği etkilediği görülebilmektedir. Kolektif hafızada yer etmiş bilgi ve anılar kolektif kimliği şekillendirmektedir.

Kolektif kimliğin en temel özeliği, grup üyelerinin ortak duygular etrafında birleşmesinin yanı sıra geçmişini aynı görme ve gelecek hakkında da ortak fikirde birleşmesidir. Genelde tüm gruplar, grup kimliğinin inşasında, toplumun ortak bir geçmişin vurgulanması ve bunun belirli bir tarzda kurgulanması yoluna gittiğini söyleyen Bilgin, bunun, esas itibariyle kolektif kimliğin gerekliklerine uygun bir geçmiş icat etme, bir kolektif bellek yaratma, bir tarih yazma etkinliği olduğunu belirtmektedir. "Kolektif kimlikte geçmişe dönük bir yan vardır; çünkü kolektif kimlik, birtakım semboller, anılar, sanat eserleri, töreler, alışkanlıklar, değerler, inançlar ve bilgilerle yüklü bir gelenekten, geçmişin mirasından, kısacası kolektif bellekten hareketle inşa edilir (Bilgin, 2007: 218)." Kolektif kimliğin geçmişe yönelik olan yüzü, toplumun üyelerine geçmişte ortak bir düşüncenin var olduğu fikri yaratıp, içinde bulunulan zamanda da bunun oluşturulmasının yolunu açmaktadır. Kolektif kimliğin grup üyelerini geçmiş üzerinden birleştirme girişiminin en temel sebebi, bahsedilen olayların olup bitmesinden dolayı geçmişin şimdinin koşulları, gereksinimleri, beklentileri doğrultusunda yeniden yorumlanması ve biçimlendirilmesi, geleceğin belirsizliğinden daha açık bir şekilde görülebilmesidir. Bundan dolayı kolektif kimlik kurgusu kolektif hafıza inşası içermek zorunda olup genel olarak “şimdi”nin ihtiyaçları doğrultusunda bir “geçmiş”i kendisine referans alır.

Elbette kolektif belleğin politik tarafı geçmişte yaşanmış olayları günümüz ideolojik süzgecinden geçirerek yeniden yorumlanmasıyla şekil kazanmaktadır. Bu toplumun içinde bulunulan zamanda de sahip olmak istediği

mevcut durumunun bir ihtiyacıdır ve kolektif birlikteliği devam ettirmenin ana unsurudur. Biz’lik durumunun tehlikeye düşmemesi için bu yeniden yaratım devreye girmektedir. “Belleğin kendisiyle ilgili olarak bugüne ilişkin deneyimimizin, büyük ölçüde geçmiş hakkındaki bilgimize dayandığını belirtebiliriz. Günümüzün dünyasını, geçmişin olaylarıyla ve nesneleryle nedensellik bağlantıları içindeki bir bağlamda, yani geçmişin, o anda yaşadığımız olayları ve o anda algıladığımız nesneleryi bağlamında yaşarız (Connerton, 1999: 9).” Bu durumlardan dolayı geçmiş, şimdi ve gelecek sürekli kendilerini yeniden kuran ve birbirini etkileyen olgular olarak var olmaya devam ederler. “Şimdi”nin şekillendirdiği bir olgu olan tercihin, seçili geçmişin içinde bulunulan zamanın bilinçli veya bilinçsiz tercihleri sonucunda ön plana çıkmaktadır “Böylece günümüzle ilgili deneyimlerimiz büyük ölçüde geçmiş hakkında bildiklerimizin üzerine oturduğu ve genellikle geçmişle ilgili imgelerimizin, var olan toplumsal düzeni meşrulaştırmaya yaradığını söyleyebiliriz (Connerton, 1999: 11).” Bu bize daha çok geçmişi bu günden kurduğumuzu, aslında geçmiş denilen şeyin de “şimdi”nin ihtiyaçlarının bir yansıması olduğunu göstermektedir. “Bu açıdan bakıldığında, kolektif bellek yalnızca geçmişi yansıtmakla kalmaz, insanların dünyayı anlamlandırmasında aracılık eden sembolik çerçeveler ve anlamlar sağlayarak bugünün gerçekliğini şekillendirmek suretiyle anlam yapıcı bir rol oynar (Bilgin, 2013: 74).” Toplumun bu dünyayı anlamlandırma deneyimi geçmişi bugünün ihtiyaçlarına göre yeniden şekillendirerek, gündelik ihtiyacına göre değiştirerek kolektif hafızadan yararlanmaktadır. “Şimdi”de kurulan kolektif kimlik geçmişin belli kısımlarını bünyesine alarak, dönüştürerek, kimi zamanda ters yüz ederek yeniden kurgulamaktadır.

Kolektif kimliklerin birbirinden farklı boyutları olduğunu söyleyen Bilgin, güvenlik duygusu verme, harekete itme, objektif ve sübjektif özellikleri birleştirme, süreklilik sağlama, dönüştürme gibi özellikleri saymaktadır. Bilgin, kolektif kimliğin, sosyal kimliğin topluluklar düzeyindeki ifadesi olarak nitelendirilebileceği, bu kimlik sınırları belli bir alanda belli bir kültürel topluluk tarafından taşınan kimlik olarak sınırlandırılabilir veya genişletilebileceği; bu anlamda etnik, dinsel ve ulusal kimliklerin bunun versiyonları olduğunu ifade etmektedir. Bilgin’in dikkat çekmek istediği nokta;

her tür toplumsal grubun kolektif kimlik bağlamında bir arayış ve inşa yolun gittiğidir. Bu arayış genel olarak kimliğin özgün bir yanının olmasına çalışır. "Kolektif kimlikte genellikle bir farklılaşma eğilimi vardır, çünkü diğerine karşıtlık içinde, bir kontrast ve diğerlerinden fark olarak tanımlanır ve bu nedenle belirli bir alanda (territory) kök salmış bir takım grupların (genelde etnik topluluklar) diğer gruplardan farklarını ortaya koyma, vurgulama talebi olarak nitelendirilebilir (Bilgin, 2007: 15)." Kolektif kimlikte de ana unsur olan farklılaşma ötekinde olmayıp, sahip olunan şeyler daha çok görünür kılınmasını, bunlara sahip çıkılıp kimlikte başat unsur haline getirilmesini sağlamaktadır. Bir grubun farklılaşma eğiliminin bir diğer sebebi kendi grubunun üyelerinde benzeşmeyen ötekiye yönelik birlik olma düşüncesidir.

Kuşkusuz kolektif kimliğin aktif ve dinamik yönleri tanımdan çok kapsama alanlarını etkilemektedir. Bunun yanı sıra toplumlar belli bir tutarlılık, bütünlük ve süreklilikle kolektif kimliğe yaklaşmaktadırlar. Kolektif kimliğin tutarlı olması istenir çünkü çelişkili durumlarda grup üyelerinde krize sebebiyet vermektedir. Aynı şekilde kolektif kimliğin bütünlüğü olmazsa olmaz ilkelerin başında gelmektedir. Grup üyelerinin tahayyülünde bütünlüklü bir kolektif kimlik tanımının yerleşmemesi farklılaşmalara yol açmakta ve grubun dağılmasına dahi sebep olabilmektedir. Bütün bu birliktelik fikirlerine rağmen kolektifliğin kırılğan ve zayıf olduğunu söyleyen Bauman (2017), "yüz yüze ilişkilerdeki gibi sıkı ağlarla örülmediğinden birliğin inançları ve duygularına yapılan sürekli çağrılarla ayakta tutulmaya çalışıldığını (63)" ifade etmektedir. Bu sebeple toplumlar tercih ettikleri tarihsel süreç boyunca kolektif kimliklerin kesintisiz bir süreçle günümüze geldiği ve bu kimliğin toplumun üyelerince bir bütünlük içinde kabul gördüğü fikrini benimser. Alberto Melucci, şu iddiadadır: "Kolektif kimlik oluşumu hassas bir süreçtir ve sürekli yatırım gerektirir. Toplumsal eylemin daha kurumsallaşmış biçimlerine benzediği ölçüde kurumsal biçimlere, bir kurallar sistemine ve önderlik biçimlerine dönüşebilir. Daha az kurumsallaşmış eylem biçimlerinde karakteri, eylemin mümkün olabilmesi için sürekli olarak uyarılması gereken bir sürece benzer (Aktaran Morley ve Robins 1997: 107)." Bu uyarılma kolektif bilincin canlı tutulması ve bu yolun sürekli açık kalmasını sağlamadan geçmektedir. Kolektif kimliğe yatırım olan ulusal ideoloji, bunu bütün gruba benimsetmeye

çalışılması ve kurallar sistemine dönüşmesini sağlamaktadır. Kolektif bilinci besleyen unsurların sönmesi, arka plana itilmesi kolektif hafızada belli sıkıntılara sebebiyet vermektedir. Böyle durumlarda kültürel kimliğin yerleşik hali bunalıma düşer ya da belli oranda kabul görmez. “Kolektif kimliğin bütünlüğü zaman içerisinde, kolektif bellek ve ortak gelenekler, ortak ve yaşanmış bir tarih duygusu vasıtasıyla sürdürülmelidir. Bunun aynı zamanda uzam içerisinde de, karmaşık bir biçimde toprak ve sınır belirlemesi, “onlar” karşısında “bizi” tanımlayan içerme ve dışlama koşulları vasıtasıyla sürdürülmesi gerekir (Morley ve Robins 1997: 107).” Bu sürdürülme ötekinin farklılığının abartılmasına, iki grup arasına aşılamayacak duvarların örülmesine ve grup üyelerinin algılarının bu yönde olmasına çalışılır. Ötekinin varlığıyla kolektif bellek sürekli canlı tutulması sağlanır, ötekinin varlığı grubun sürekli saldırı, savunma pozisyonuna itmesiyle kolektif kimliğin sahiplenilmesi daha kolay hale getirmektedir.

Kolektif kimlik zamana ve mekâna göre farklılık taşımasının yanında hâkim görüşün değişmesiyle birlikte başka şekillere bürünmektedir. Bu nedenle kolektif kimliğin dinamik ve sürekli oluşum halinde olan bir yapısı olduğunu söyleyebiliriz. Bu değişime açık yönü toplumsal ihtiyaç ve yönelimlere göre şekillenmektedir. “Bütün kimlikler, bir toplumsal ilişkiler sistemi içerisinde oluşur ve birbirlerini karşılıklı tanımaları gerekir. Kimlik... bir “nesne” olarak değil, “bir simgeler ve ilişkiler sistemi” olarak düşünülmelidir... herhangi bir failin (agent) kimliğinin sürdürülmesi, tek, belirli bir kimlik değil; sürekli bir yeniden oluşum sürecidir ve bunda öztanımlama ve farklılığın onaylanması boyutları birbiriyle devamlı iç içe geçer... kimlik, kolektif eylemin dinamik, gelişmekte olan bir yönüdür. (Morley ve Robins 1997: 74).” Kolektif kimliğin dinamik yapısı beraberinde kimi zaman çelişkilerde getirirse de gene hareketli yapısından kaynaklı bu açığı sürekli onarmaktadır. Her ne kadar kolektif belegen değişimi kısa sürede gerçekleşen bir durum olmasa da toplumun çıkarlarına bağlı olarak yön değiştirebilmektedir. Bütün bunlar, bize açık bir şekilde kolektif kimliklerin siyasal, ekonomik ve toplumsal yapılar tarafından belli amaçlar için ya da var olan durumun devam ettirilmesi için kullanıldığını göstermektedir.

Kolektif kimlik bizler ve onlar arasında sınırlar örmeye çalışmaktadır. Bu toplumsal yapının dışında kalanlar ötekiler olarak bizden farklı kişi ve gruplardır. Bunun sebebi kuşkusuz kolektif kimliğin deneyimler kadar belli amaçlarla oluşturulmasındandır. “Toplumsal bir sınıflandırma alanı olan kolektif kimlikler “dostlar” “düşmanlar” gibi sınırları yaratması kaçınılmazdır. Buna, kolektif kimliklerin ikili bir süreç tarafından desteklendiğini eklemek istiyorum: “biz”im etrafımızda bir sınır oluşturma içerme süreci ve “biz”i “onlar”dan ayıran bir dışlama süreci (Schlesinger, 1994: 301).” Bu bizden olma ve biz’in dışımızda kalma ulusal kültürün ve doğrudan kolektif kimlikle bağlantılı kimliklerin oluşumu ve sınırlarının belirlenmesi sürecidir. Bu sınırlar aslında kolektif hafıza ve grup bilinciyle oluşturulan içerme ve dışlama sınırlarıdır. Bu sınırlar ilişkiler sonucu ortaya çıkmaktadır. Ünsaldı (2019), “bir kişi veya grubu “öteki” kategorisine sokan şeyin bizzat kendisi bir ilişki biçimidir (8)” demektedir. Bizle uyumlu olan kolektif kimliğin parçası sayılmakta ve geriye kalanlar dışarda tutulmaktadır. Bu biz’den olma hali grubun değer yargılarıyla uyumlu olmasına göre belirlenmektedir. “Sınıflandırma sistemlerinin bir ambarı olarak ulusal kültür, ulusun sınırları ötesinde yer alanlar olarak anlaşılan "onlar"a karşı “biz”i tanımlamamızı sağlar. Ayrıca, ulusal kültür, içsel toplumsal bölünmeler ile iktidar ve tahakküm ilişkileri yapısını izleyen çizgide ulusal içi düzeyde “biz” ve “onlar” ayrımlarını da yeniden üretebilir (Schlesinger, 1994: 291).” Bunlar bize kolektif kimliklerin belli amaçlar için tasarlandığı ve değiştirildiğini göstermektedir ki bu da ulusal kimlikle aynı kapıya çıkmaktadır. Ulusal kimliklerin oluşması veya sağlamlaşması için kolektif hafızadan güç alınır ve sonrasında kolektif hafıza ve ulusal kimlikler birbirini besleyen ve etkileyen yapılar haline gelir. “Başka bir anlatımla, ulusal kimlik, bir toplumun verili bir stratejik düzeyinde oluşturulan bir kimliktir. Biçimsel terimlerle söylendiğinde, ulusal kimlikten söz edilmesi, içerme ve dışlama süreçlerini analiz etmemizi gerektirir (Schlesinger, 1994: 290).” Kolektif kimliğin ötekiler üzerinden ilerleyen süreci göz ardı etmek kuşkusuz en temel yapısının eksik olmasına sebep olacaktır. Kolektif kimlik grubun ortak yanlarına yoğunlaştığı gibi ötekinin farklılığına da vurgu yapmaktadır. Bu yolla “farklılık” sınırları daha çok görünür olmaktadır.

Kolektif kimliği oluşturan başka bir etken de unutmadır. Kolektif unutmada diyebileceğimiz bu yönelim, toplumların tarihinde yer alan olumsuz, travmalara sebebiyet veren olayların o grubun yeleri tarafından bilinçli bir şekilde unutulmaya, günlük yaşam sahnelerinden çıkarılmaya çalışılmasıdır. “Seçmeli bellek, unutkanlık/amnezi yöntemi ile davranır ve istediklerini seçip istediklerini suskunlukla geçiştirir (Heraclides, 2002: 49).” Bu unutmada stratejisi genel olarak kolektif kimliğe zarar verebilecek olumsuz olayların sistematik ve/veya olağan bir şekilde bellekten çıkarılmasıyla sonuçlanmaktadır. Ulusal anlatılarda grubun tarihi açısından olumsuz olan olayların yer almaması bundan kaynaklanmaktadır. Kolektif kimliğin politik boyutu olduğu için bunu belli amaçlar için kullanması devreye girmektedir. Kolektif kimliğin bizlik duygusu yüceltmek için kullandığı belli taktikler vardır; bunların başında da unutmada ya da kolektif unutmada diyebileceğimiz olay gelmektedir. Kolektif unutmada; toplumun ya da grubun tarihinde olan, bizlik duygusuna zarar veren ya da öyle hissetmesine sebep olan olayların geçiştirilmesi, saklanması ya da unutulması olayıdır. Bu unutmada kimi zaman sistemli kimi zaman da kendiliğinden gerçekleşebilmektedir. “nk neyin “hatırlanabilir” olduğu ve onun nasıl ve ne zaman hatırlanacağı sosyal gruplar tarafından belirlenmektedir. Aidiyet toplulukları (komnoteler) belleğimizin derinliğini etkiler: geçmişin hangi kısmının, ne kadar gerisinin hatırlanması gerektiğini, hangi olayların başlangıca işaret ettiğini ve hangilerinin hikâye dışında tutulması gerektiğini düzenler (Bilgin, 2013: 73).” Bu bazı olayların unutulmasına, görmezden gelmesine, bağlamının kopartılmasına ve ya tahrip edilmesine neden olmaktadır. Kolektif unutmada toplumun bünyesinde zararlı olan organların çıkarılıp alınma işlemidir ki böyle olmaması durumunda bunalımlara yol açmaktadır. Bu kimi zaman devlet veya hâkim olan gruplar tarafından yapılmakta kimi zaman da kendiliğinden oluşmaktadır. “Milletleri millet yapan ‘kahramanlarla dolu ortak bir geçmiş, büyük liderler ve gerçek zaferlerdi.’ En az bunlar kadar önemli olan bir başka noktaysa; ‘toplu unutuşlar’dı. Milletler, birliklerini sağlamak ve koruyabilmek için yalnızca geçmişlerindeki başarıları hatırlamamalı, kimi kötü anıları da unutmalıydılar (Özkırımlı, 2008: 58).” Buna en açık şekilde resmi ideolojiyle bezeli tarih kitaplarında görmekteyiz, bütün müfredat kolektif kimliği yüceltecek başarılarla dolu olmaktadır. Belli bir noktadan sonra toplumsal unutmada ortak

bir noktada buluşmayı sağlamaktadır. Bir diğer ifadeyle unutuş üzerinden yeni bir birlik sağlamaktadır. “Oysaki ulusun özü tüm bireylerin ortak birçok şeye sahip olması ve aynı zamanda hepsinin pek çok şeyi unutmuş olmasıdır (Renan, 2016: 38).”

Kolektif kimliğin ilişkiye geçilen toplumlar ve bireyler nezdinde değişime uğradığı muhakkaktır. Bundan dolayı bu kimliğin ilişkilerden etkilendiği ve buna göre şekil aldığını söyleyebiliriz. Gruplar arası ilişkilerin daima çatışmalı, en azından gerilimli olduğunu söyleyen Bezirgan ve Bilgin, bu gerilimlerin mevcut kaynakların paylaşılması, tarihsel düşmanlıklar, sosyo-kültürel talepler gibi çeşitli nedenlerden kaynaklandığı ve bunların çoğu kez kolektif kimlik inşasına yönelik bir müzakere biçiminde kendisini gösterdiğini belirtmektedirler. "Sosyal kimlik teorilerinin (Tajfel, Turner gibi) ortaya koyduğu üzere bu inşa, bir aidiyet grubu (iç-grup) ve bir diğer grup (dış-grup) ayrımıyla başlar. Ardından her grup kendi içinde homojenleştirilirken gruplar arası mesafe ve farklılıklar abartılır. Nihayet grup üyelerinin öz-değerlilik duygularını korumak ve benlik saygısını yükseltmek için aidiyet grubu olumlu, dış grup ise olumsuz özelliklerle yüklenir (Bezirgan ve Bilgin: 137)." Bezirgan ve Bilgin devamında geçmiş ve olayların, etnosantrik bir tarzda yeniden yorumlandığı, gruplar, 'biz' ve 'onlar' şeklinde kontrast içine sokulduğu, bu gerilim, gruplar arasında, önyargılar ve kalıp yargılarla aşağılama, dışlama, reddetme, mesafeli tutma, düşmanlık ve hatta yok etme gibi farklı tepki ve biçimlerde ortaya çıkardığına dikkat çekmektedir.

Her ne kadar bireyin farklı kimlikleri olsa ve bunların önemi zamanla artıp azalsa da toplumsallaşmayla birlikte birey kimliğinin belli bölümlerini görmezden gelerek toplumun kabul ettiği kısımları ön plana çıkartır. Ötekilik konusunda değindiğimiz “karşı tarafın bütün bireylerini aynılaştırma” gayreti kendisini burada da göstermektedir. Ötekinin yanı sıra biz’in ait olduğu grubun da homojenmiş gibi görülmesi istenir. Mütemadiyen ortak paydalar ön plana çıkartılır ve bireyden kaynaklı farklılıklar görmeden gelir. Bunun altında yatan temel sebeplerin başında dışarıya karşı birlikte ve bir bütün olarak görünme isteğidir. Bu gene öteki üzerinden yaratılmaya çalışılan bir durumdur. Karşı tarafın/ötekinin bize karşı birliği biz’im de bir olmak zorunda

biraktmaktadır. Böylesi durumları en çok savaş ve çekişme zamanlarında gözlemleyebilmekteyiz.

Kolektif kimliğin belli kısımlarının üst yapıyı oluşturulan kurumlar tarafından düzenlendiğini, bazı kısımlarının atlanıldığını ve belli oranda da yeniden yaratıldığı bilinmektedir. Örneğin üst yapı olan eğitim kurumunu Çaymaz; “ulus devletlerde temel eğitimin zorunlu olmasının altında yatan temel gerçeklik aslında eğitim mekanizmasının vatandaşlığı üreten bir fabrika olmasında yatmaktadır (Çaymaz, 2019: 15).” demektedir. Kolektif kimliğinin politik yönünü gösteren bu yaklaşım, kolektif kimliğin kurgusallığını da bize göstermektedir. “Çünkü toplumun belleği üzerinde kurulacak denetimin, erk hiyerarşinin koşullarını büyük ölçüde oluşturacağına kuşku yoktur; öyle ki örneğin günümüzün bilgilerinin (enformasyon) tekniklerine sahip olunması ve veri işleyen makinelerle kolektif belleğin düzenlenmesi, yalnızca teknik bir sorun olarak bilgilenimi denetleme ve ona sahip olma konusuyla ilişkilidir (Connerton, 1999: 8).” Kolektif hafızanın yeniden yapılandırma işi üst yapıyı oluşturan veya bu erki elinde bulunduran kişi ve kurumların müdahalesine açık olduğu ve bu dizaynın birçok defa yapıldığı örneklere rastlamaktayız. George Orwell'in 1984 adlı romanında toplumsal belleğin denetim altında tutulması ve bunun denetlenmesini anlatmaktadır. Kolektif bellek günün ihtiyaçlarına bağlantılı olarak yeniden yapılandırılmakta, sorun oluşturabilecek ve unutulması istenilen eski anlatıları silme yoluna gidilmektedir. Üst yapı tarafından yapılmakta olan bu süreç kolektif belleğin belli amaçlar için yeniden yapılandırıldığını bize göstermektedir (Orwell, 2017).

Kuşkusuz kolektif kimliğin kendiliğinden olan tarafının yanında belli amaçlar için yaratılan tarafını da görmek gerekmektedir. Bu tarafı politikanın yanı sıra birçok başka durumla bağlantılıdır. Bu yönünü daha iyi anlayabilmek için toplulukların oluşum seyrine bakmak gerekmektedir. Birey özgün özelliklerini oluşturan kişisel kimliğini kenara bırakarak içinde yaşadığı ya da bir bağ olduğunu düşündüğü topluluğun ortak özeliğini ön plana çıkarınca ve bunlarla belli oranda özdeşleşince ulusal kimliği daha önemli konuma gelmektedir. Bu özdeşleşme, bireyin kolektif kültürü daha çok benimsemesine ve tanınmasına olanak tanır. Etnik bir topluluğun üyesi olan bireyin benimsediği

etnik toplumun niteliklerini Smith şöyle sıralamaktadır: “1) Kolektif bir özel ad, 2) Ortak bir soy miti, 3) Paylaşılan tarihi anılar, 4) Ortak kültürü farklı kılan bir ya da daha fazla unsur, 5) Özel bir yurtla bağ, 6) Nüfusun önemli kesimleri arasında dayanışma duygusu (Smith, 1994: 42).” Bir kimliği tanımlamak için mutlaka onu tanımlayacak, ona referans olacak bir kültürün olması gerektiğini söyleyen Suavi Aydın, milli kültürü şöyle tanımlamaktadır: “Bir ulusun sahip olduğu varsayılan bütün tutum ve davranış tarzlarını, düşünüş ve yaşayış biçimini, dilini, maddi ve tinsel dünya ile kurduğu kendine özgü ilişki biçimini bünyesinde toplayan pota gibi düşünülmektedir (Aydın, 1998: 8).” Bu pota kuşkusuz bireyin özgün yanlarını görmezden gelerek, eriterek kolektif anlatıyla şekillenen ortak kimliği daha ön plana çıkarmaktadır.

Kimi kuramcılara göre millet yaratılan, hayal edilen bir yapıdır (Anderson, 1993), kimi kuramcılar ise bunun tam tersi milletin eskiden beri var olduğunu, bazılarının bunu sadece geç fark ettiğini iddia ederler. (Smith, 1994) İlkçi-özcü yaklaşıma göre milletler, doğal ve eski çağlardan beri var olan yapılardır. Modernist yaklaşıma göre milletler, kapitalizm, sanayileşme, merkezi devletlerin kurulması, kentleşme, laikleşme gibi modern süreçlerle birlikte ya da onların ürünü olarak ortaya çıkar. Modernist yaklaşıma tepki olarak çıkan ve milletlerin, milli kimliğin geçmişten kalan mitler, değerler ve sembollerin etkisi altında şekillendiklerini savunan Etno-sembolcüler kendi perspektiflerinden bu durumu açıklamaya çalışmaktadırlar. (Özkırımlı, 2008) Her ne kadar millet ve milli kimliğe farklı yaklaşımlar olsa da milletlerin ve milli kimliğin günümüzde var olduğu inkâr edilemez durumdadır. Her üç karşıt görüşün ortaklaştığı nokta; ister hayali olsun, ister varlığı daim olsun milletin günümüzde belli aygıtlarla ortaklaştığı yönündedir. “Başka bir deyişle milletler, yurt içindeki halkı bir arada tutan ortak bir anlayış, emel, hissiyat ve fikirlere, ortak bir sivil ideolojiye ve kültürel boyuta sahip olmalıydılar. Ortak bir kamuyu ve kitle kültürünü temin işi popüler toplumsallaştırma vasıtalarına, kamusal bir eğitim sistemi ve kitle iletişim araçlarına havale edilmişti (Smith, 1994: 27).” Kültürün popüler bir şekilde toplumsallaşmasında ve okurda ortak bir anlayışın oluşmasında roman türü büyük bir yer kaplamaktadır. Smith'ten hareket edersek tezimizin konusu bağlamında romanın uluslaşmada ve ortak bir noktada buluşmada hayati bir rol oynadığı görülecektir.

“Ulus hayal edilmiş bir siyasal topluluktur (Anderson, 1993: 20)” tanımını öneren Anderson, bunu; “Hayal edilmiştir, çünkü en küçük ulusun üyeleri bile diğer üyeleri tanımayacak, onlarla tanışmayacak, çoğu hakkında hiçbir şey işitmeyecektir ama yine de her birinin zihninde toplumlarının hayali yaşamaya devam eder (Anderson, 1993: 20).” diye bağlamaktadır. Millet ister yaratılmış olsun isterse de varlığı daim olsun kimi aygıtlarla ortak noktaları ön plana çıkartılarak kolektif bir birlik sağlanır. Bu aygıtların başında; edebiyat, okul, basın, mit ve yaşanmışlıklar gelir (Althusser, 2006).

Kültürün sürekli bir çekişme alanı olarak gören ve ulusal kültürün bir kereye mahsus “yaratılmış” ve “tamamlanmış” olamayacağını ifade eden Morley ve Robins (1997) Donald’tan alıntıyla şunu söylemektedirler: “söylem aygıtları, teknoloji ve kurumlar (basın yayın kapitalizmi, eğitim, kitlesel yayıncılık ve diğerleri), “ulusal kültür” dediğimiz şeyi doğurmuştur... ulus, bu kültürel teknolojilerin bir ürünüdür, bunların kökeni değil. Bir ulus, kendini kültürü aracılığıyla ifade etmez; “ulusu” yaratan, kültürel aygıtlardır. Yaratılan şey, bir kimlik ya da tek bir bilinç değil,... hiyerarşik olarak düzenlenmiş değerler, yönelimler ve farklılıklardır (Morley ve Robins, 1997: 72-73). Eklemlenici ilke olarak “ulusun”, bu kültürel ve toplumsal heterojenliğe belli bir sabitlik kazandırdığını söyleyen Morley ve Robins, ulusal olanın, öbür kültürlerden fakını ortaya koyarak, sınırlarını belirleyerek kültürün birliğini tanımladığını; fakat bunun kurgusal bir birliktelik olduğu, çünkü içerideki “biz”in, daima farklılaşma arz ettiğini iddia etmektedirler.

Kolektif kimliğin iletişim araçları yoluyla toplumun her bireyine ulaşma ihtimalinin arttığı görülebilmektedir. Kuşkusuz bu yolla yaratım yapan araçlardan bir tanesi de romandır. Ulusal söylencelerin etkili bir aktarıcısı olan romanın kolektif kimliğin yaratımında önemli bir yeri bulunmaktadır.

2.4. İmge Kavramı

Latince “imago” kelimesinden türeyen imaj, Türkçe de imaj ve imge kelimelerine kaynaklık etmektedir. Günümüzde genel olarak zihinde tasavvur edilen yansımalar olarak kullanılmaktadır. “Zihinde tasarlanan ve gerçekleşmesi özlenen şey, hayal, hülya. Genel görünüş, izlenim, imaj. Duyu organlarının dıştan algıladığı bir nesnenin bilince yansıyan benzeri, hayal, imaj. Duyularla algılanan, bir uyaran söz konusu olmaksızın bilinçte beliren nesne ve olaylar, hayal, imaj (b.t. TDK).” Sözlükte imaj ve imge kelimeleri bir birine yakın tanımlarla tarif edilmekte ve genel olarak “zihinde tasarlanan şey” olarak tanımlanmaktadır. Biz de çalışmamızda genel olarak imaj kelimesini kullansak da bazen imge kelimesini de cümle içinde veya alıntılarda kullanmaktayız.

İmge araştırmaları, siyaset bilimi, felsefe, semiyoloji, ruhbilimi, tarih ve kültür bilimi gibi bilimlerin yanı sıra edebiyat ve sosyoloji bilimlerini de ilgilendirmektedir. Edebiyatla bağlantılı olarak incelenen imge çalışmaları toplumun geçirdiği aşamaları bize göstermektedir. Belli zaman aralıklarında bir toplumda incelenen edebiyat yapıtları o toplumun yarattığı imajın zaman içinde geçirdiği değişimleri, olumlu ya da olumsuz uğrak noktaları, politik ve ekonomik olarak değişen durumlarla bağlantılı olarak bunun edebiyata yansımalarını görebiliriz. “Edebi metinlerde, imgeler yazar ile bilinçaltı, yazar ile toplum ve son olarak yazar ile okur arasında ilişkiyi ortaya koyan elemanlardır. Yazarın geçmişinden, bastırılmış dürtülerinden, inançlarından ve deneyimlerinden oluşan imgeler yazarın kişiliğini bize tanıtan anlamlı yapıtlardır. Yazar eserine yerleştirdiği imgeler ile okuruna kendi toplumunun siyasal, sosyal ve kültürel tablosunu sunar (Ulağlı, 2018: 14).” Bundan dolayı bilincin olduğu gibi bilinçaltının da yansımalarını eserlerde görebilmekteyiz. Yazarın kaleminden çıkan eserde imgeler aracılığıyla neler anlattığını, görülenin yanında metnin arka planına da bakmayı gerektirebilmektedir. Toplumda var olan imajların yanı sıra yazarın yaratmak istediği imajlarda kendisine edebi metinde yer bulmaktadır.

İmajla kimliğin karıştırılmaması gereken tarafı her birinin tanımlayanın farklı olduğudur. Kimlik toplum tarafından kendisine yakıştırılan yargılar ve kendisi hakkındaki düşüncelerdir. İmaj kendisi dışında kalan toplumlar onun

hakkındaki düşüncelerdir. “İmaj varlığın dışarıdan algılanması, kimlik ise varlığın kendi kendisini tanımlamasıdır (Güvenç, 1993: 9).” Toplumun kendisini ötekiyle farklılıkları üzerinden tanımlamasından çıkan kimliğin aksine imaj farklı grupların birbirleri hakkındaki gerçek ya da gerçekdışı kanılardır. İmaj genel olarak kimliğin tersi bir şekilde bir topluma başkaları tarafından dışarıdan atfedilen özelliklerdir. Bir toplumun kendisi hakkındaki imajları kimliğe dönüşmektedir ama başka toplum hakkındaki düşünceleri imaj kategorisine dahil olmaktadır. “Kişiler, hizmetler, ürünler, olaylar, düşünceler, kurumlar, uluslar, ülkeler ve devletler hakkında edinilmiş olan algı, izlenim, genel kanı ve beyinde tasarlanan kurguya imaj diyoruz. En basit anlamıyla imaj, kısa ve uzun vadede bir kişinin, kurumun, objenin veya ülkenin sahip olduğu tüm değerleriyle ilgili simgelerin algılanışıdır (Gültekin, 2005: 127).” İmajların oluşmasında birçok faktör etkili olmaktadır. Bunların başında; toplumun ya da toplum içindeki bir bireyin tecrübe ettiği deneyimler, iletişim ve aktarma araçları olan edebiyat, gazete, internet gibi mecralar, egemen olan resmi görüşü besleyen okul eğitimi etkili olmaktadır. Bütün bu etkenlerle birlikte sabit olmasa da genel kabul gören belli imajlar toplumsal algıya yerleşmektedir.

Biz’in toplum olarak başka bir toplumu nasıl gördüğümüzün yanı sıra diğer toplumların bize bakışı hep merak edilmiş bir meseledir. Bu merak ve araştırmalardan çıkan imaj çalışmaları bir toplumun başka bir toplum hakkındaki doğru ya da yanlış algılanışlarıdır. İmajda önemli olan ve üzerinde durulması gereken kısım bu görüşlerin doğru olmasının gerekmediği ama aynı zamanda doğrulardan beslenme olasılığının da olduğudur. “İmaj araştırmasının amacı, imajın, gerçeklikle uyumunu ya da uyumsuzluğunu değil onun “mantığını” bulmak ve göstermek” olduğunu söyleyen Millas (2005), imajın gerçeklikle ilişkisi o denli önemli olmadığı; önemli ve temel olan bu imajların hangi model ve proje içinde oluştuğu, hangi toplumsal gereksinimlere yanıt verdiği, hangi ideolojilere, nasıl hizmet ettiği dir demektedir. "Böyle bir çalışma toplum içinde var olan düşünce kalıplarını ve kimlik yaklaşımlarını ortaya koyabilecektir. Dolayısıyla düşünce tarihiyle, ulusal ideolojilerle, politik seçeneklerle ve genel olarak egemen kültürel yaklaşımlarla doğrudan ilişkilidir (Millas, 2005: 21).” İmajın oluşmasında gerçeklikten ziyade toplumsal

ihtiyaçların veya çıkarların etkili olduğu görülmektedir. Toplumda var olan bu imajların keşfi ve tespit edilmesiyle birlikte toplumun düşünce dünyasının başka toplumlar hakkında nelerle örülü olduğunu az çok görülebilmektedir. “Bir grubun tanımlayan tanımsal öğelerin gerçekliğe uygun olma zorunluluğu yoktur. Fakat grubun “öz-ııaj”ının ideolojik inşasına hizmet eder. Bu ideolojik inşayı mümkün kılan şey; anlamın iletildiği cümle yapıları, adlandırmalar, sıfatlar gibi dilsel araçlardır (Arslan, 2015: 12).” İııaj cümle yapılarıyla, adlandırma ve sıfatlarla aktarılmakta. Bu adlandırmalar ötekiye yönelik olduğu için genel olarak içinde bulunulan toplumun değer yargılarıyla örülüdür. “İııgeler, sadece yazarların veya sanatçıların kendi iç dünyalarını yansıtan bir araç değil, aynı zamanda onların içinde yaşadıkları toplumun ve dönemin genel eğilimlerini gösteren sistemli yapılardır (Ulağlı, 2018: 19).” Edebi eserdeki imajı bireysel bir tespitin yanında toplumsal bir yönelimin de ürünü olduğu edebiyatın belli noktalarda kolektif olmasından kaynaklanmaktadır. Yazar belli bir oranda toplumunda olan düşünceleri aktarmaktadır. Bu aktarımlar bize belli bir dönemde etkili olmuş bakış açılarını vermektedir.

İııajlar da gerçeklik konusu tartışmalıdır ve kesin bir yargıya varması imkânsızdır. Bundan dolayı yaratılan imajın gerçek olup olmaması önemli değildir. “Bir imaj kesinlikle nesnel ya da gerçekçi ölçütlere dayanarak ortaya çıkmaz. Çoğunlukla önyargılar, klişeler ve stereo tiplerle yakın ilişki içindedir (Ayalp, 2008: 111).” Doğruluk meselesini belirlemenin zorluğunun yanı sıra edebi eser toplumun bir üyesi olan bir birey tarafından yazıldığı için az çok toplumun genel yönelimini yansıtmaktadır. Bu bizi yaratılan imajın gerçek olmasından ziyade o imajı üreten toplumun zihninde var olan yargılar ve bu yargılar hakkında belli çıkarımlarda bulunmamızı sağlamaktadır. “Genellikle bir milletin öz imajı, yani “mirajı”ı, onun diğer millet hakkındaki imajının asıl belirleyicisidir. Dolayısıyla, imaj çalışmalarının kaynağını teşkil eden yazılı eserin hedef kitlesi, imajın yüklendiği kitle değil, tam aksine eserin ortaya çıktığı toplum ya da bu toplumun belirli bir kesimidir (Ayalp, 2008: 112).” Açıkça görülmektedir ki romanda yaratılan ötekiye yönelik imajın asıl hedef kitlesi roman yazarın içinde çıktığı toplumdur. Bundan dolayı yazılı eserin çıktığı kültürdeki imaj çalışmaları bizi belli sonuçlara ulaştırmaktadır.

Toplumda var olan yönelimler, toplumun bütün bireylerini kapsamasa da kabul gören görüşler ve aynı zamanda başka toplumlara yönelik stratejiler görülebilir.

İmajda ki doğruluk meselesinin elbette ideolojik arka planı vardır. Birçok topluluk belli amaçlar için başka bir toplumun imajını kendine göre yeniden kurgulamakta ve ihtiyaçlarına göre bunu değiştirip tersine çevirebilmektedir. Bunu en açık şekilde kimi zaman “yakın” olan toplumların zaman ve olaylarla bağlantılı olarak imajının değişmesi veya tam tersi durumun oluşmasıdır. Toplumsal olarak gerçekleşen bu durum farklı düşünen toplumun bütün bireylerini ortak noktaya çekmektedir. Resmi söylemin zorlaması veya kurgulamasıyla tüm bireyler karşı topluma yönelik ortak imajda buluşabilmektedirler. Kimlik gibi imajlar da zaman içinde değişime uğrarlar. Kimi zaman olumlu olan bir toplumun imajı olumsuz bir özellik kazanırken bazen de olumsuz olan bir imaj olumluya dönebilmektedir. Bunun altında yatan temel sebep kuşkusuz toplumların çıkar ilişkileri ve aynı zaman da politik, ekonomik yönelimlerdir. Millas’ın belirttiği gibi imajın, “kendi başına politik ve ideolojik araç olabileceği anlayışı yatmaktadır (Millas, 2005: 18).”

İmajlar çoğu zaman toplumun bireyleri tarafından sorgulanmaz ve olduğu gibi kabul görür. Buna en büyük sebebi toplumda oturmuş yargıları kırmanın zorluğudur. Aksi düşüncede olanların görüşleri kendisine pek yer bulmaz. Birey genel görüşe katılarak var olan imaja daha da katkıda bulunur. Pierre Bourdieu tarafından teorize edilen Habitus kavramı bu oturmuş yargıların, içselleştirilen toplumsallığı daha açık göstermektedir. “Habitus’un, ulusal bir toplum içinde, zamanla edinilen bir içgüdü gibi etkisi vardır: kimi duygular, beğeniler vb. toplum içinde “doğal” görünür, bunların varlığını haklı gösterecek bir açıklama gereksiz sayılır; insanlara yabancı olan her şey ise “tuhaftır” (Millas, 2005: 16).” Bunun arkasında yatan asıl sebep bireyin içine doğduğu, içinde büyüdüğü toplumun kültürünü doğru kabul etmesinde yatar. Birey kültürün ona sağladığı değer yargılarıyla olayları çözümlenmeye çalışır ve buna göre yargıda bulunur. Bundan dolayı imaj çalışmaları bireyin kendisini başkasın aynasında görmesini sağlamaktadır.

İmaj ve önyargılar birbirinden ayrılamaz biçimde iç içe geçmişlerdir. Aslında iki kavramın arasındaki fark pek açık değildir. İkisi de birbirini

besleyen, birbirini etkileyen süreçler sonucu oluşur. “İmaj temelde önyargıyı içeren bir yakıştırmadır. Kontrol edilebilen nedenlerden kaynaklanmamakta, toplumsal bir mesaj olarak zihinlerde davranışlarda yer edinmektedir (Millas, 2005: 18).” Zihinde ve davranışlarda oluşan bu imaj kalıp yargılara yol açmakta ve bu çoğu zaman değiştirilmesi çok zor bir duruma ulaşmaktadır. “Bir gruba ve bu grubun üyelerine karşı yersiz olumsuz tutumlar (b.t. TDK),” olan önyargılar, önyargıların işlevlerinden dolayı olumsuz olmaktadır. İmajda da ötekiye atfedilen yakıştırmaların doğru olması zorunluluğu olmadığından dolayı belli oranda ön yargıyla benzeşmektedir.

Öteki konusunda değindiğimiz bir grubun bir bütün şekilde görülmesi ve bütün bireylerin bir kişiymiş gibi algılanması ya da yansıtılması stereotip yaratıma kaynaklık etmektedir. Edebi eserlerde başka toplumlardan karakterler genel olarak aynı yapıdaymış gibi gösterilir. “Stereotipleştirmenin, belirli bir gruba üye insanların özellikleri hakkında iddiada bulunmak olarak tanımlanabileceğini söyleyen Kaypakoğlu stereotipi şöyle tanımlamaktadır: “Stereotipleştirmenin sonucu, belirli bir grup içindeki insanlar arasındaki farklılıkların dikkate alınmamasıdır. Buna dış grubun homojenleşmesi etkisi denir ve belirli grup içindeki insanların tümünün birbirine benzedikleri biçimde bir eğilime yol açar. Stereotipler insanların, karmaşık sosyal dünyayı kontrol edebilmek için kullandıkları, basitleştirici mekanizmalardan biridir (Kaypakoğlu, 2006: 51).” Stereotip olumsuz bir kişi üzerinden bütün grubun onunla özdeşleştirilerek olumsuzlaştırılmasıdır. Bu kendi grubuna yönelik olduğu zaman genel olarak olumlu streotipler ön plana çıkartılmaktadır. Bu yolla toplumdaki olası farklılıklarla fazla uğraşmadan belli sonuçlara varılması daha kolay hale gelmektedir.

İmaj da tıpkı kimlikler gibi öteki üzerinden kendisine zemin bulan bir süreçtir. Öteki hakkındaki önyargılar veya kalıp yargılar aracılığıyla imaj oluşturulur. Millas, Daniel-Henri Pageau’dan öteki üzerinden yaratılan imajı şöyle alıntılanmaktadır.

“Her imaj bir yerde bir “ben” yada “burası” ile bir “öteki” yada “orası” ilişkisinden doğmaktadır. Bu yolla toplumlar yada insan grupları kendilerinin bağlı oldukları kültürel, politik, ideolojik vb. çevreyi de

saptamaktadırlar. Tasarlanan çevre güçlü bir biçimde bir “ikililik” sergiler: “biz” ve “öteki”. Toplumlar bu yolla kendilerini belirlemekte ve algılamaktadırlar. Ulusal bir kimlik ancak “karşı” tarafa göre vardır. Bu karşı taraf ise kabaca “genel” bir görünüm edinir (Millas, 2005: 20).”

Gruplar genel olarak ötekinin olumsuz imajı üzerinden kendini iyi göstermeye çalışır. Bundan dolayı imaj öteki üzerinden karşıtlık barındıran bir konudur. Ağırlıklı olarak gruplar arası ilişkilerden doğduğu için imajın belli amaçları olmaktadır ve imaj bu amaçlara hizmet edecek bir şekilde yaratılmaktadır.

İmaj, kimlik beyanının uğrak merkezlerinden biri olarak dönemsel bir şekilde farklı araçlarla sağlansa da hep etkin bir form olduğunu söyleyen Sevinç (2010) imajın, kendini veya ötekiyi algılama bağlamında kültürden ve kültürün bileşenlerinden bağımsız olarak inşa bulan bir unsur olmadığı için her standardın kısmen kuramsal ve çoğunlukla pratiksel bir kültür temelliliği söz konusu olduğunu belirtmektedir. "Bu bağlamda kültürel kodların tarihsel devamlılığı ve değişme durumları da önem kazanan birimler olur ki kavramsallaştırmaların nötr niteliği, bu kültür temelli bağımlılığı bertaraf etmez. Dolayısıyla bir dinî sistem olarak İslam'ın ve inanan gruplarının imajının batı kültüründeki tarihsel gelişiminin izlerine günümüz dünyasında rastlamak söz konusu olmaktadır (Sevinç, 2010: 196).” İmaj kültürden hareketle oluşturulduğundan dolayı, grubun ötekiler hakkındaki düşüncelerin iz düşümlerini bize vermektedir. Bu imaj oluşturmalar bazen kurumsal olabildiği gibi bazen de deneyimlerden ortaya çıkmaktadır.

2.4.1. Edebi Eserde İmge

Edebiyat, kurguyla gerçeği harmanlama ve anlam oluşturma yetisine sahip sanatsal bir alandır. Bu gerçeklik ve anlam oluşturma dilsel araçlarla inşa edilmektedir. Bu anlamlandırmalar ortak deneyim ve düşüncelerle kolektif hafızaya dönüşmekte ve toplum bilincine yerleşmektedir. Bir edebi eserde kolektif hafızada yer etmiş ne kadar fazla olay veya duruma değinilirse o kadar anlaşılma ve muhatabında ortak duygu yaratma oranı artmaktadır. Edebi metindeki anlamı yeniden kurma sürekli devam eden bir durumdur.

Edebi metinlerdeki ötekiye yönelik anlamlandırmalar ağırlıklı olarak ideoloji vasıtasıyla yapılmaktadır. İdeoloji ürünü olan anlamlandırmaları Stuart Hall şöyle ifade etmektedir: “İdeolojik iktidar; anlamlandırma iktidarındır. Anlamlandırma iktidarın parçalanması, geçerli anlamlandırmaların geçersizleştirilmesi anlamına gelir. Anlam üzerinde sürdürülen mücadele, ideolojik mücadelenin bir biçimidir. Bu mücadelenin araçları medyatik-kültürel kurumlardır. (...) Bir ideolojinin gücü, bu anlamlandırma siyasetine bağlıdır (Akt., Arslan, 2015: 11).” Hall’ın dediğinden anladığımız bu anlamlandırmaların hem medyatik hem de kültürel bir niteliği olan edebî metinlerde de yer alması kaçınılmazdır. Yazarın başvurduğu anlamlandırmalar ne kadar okuyucuda karşılık bulursa o kadar başarıya ulaşmış demektir. Bu durum belli oranda anlamlandırma iktidarıyla alakalıdır. Örnek vermek gerekirse Şarkiyatçılık’ta belirtildiği gibi doğunun kendisini tekrar batı üzerinden tanımlaması anlamlandırma iktidarının göstergesidir. (Said: 1998) Yazar da genel olarak hitap ettiği kültüründe yer bulmuş adlandırmalara göndermede bulunmaktadır. “İdeolojiler, bir toplumsal grubun 'kendini' ve 'öteki'ni tanımlamada ihtiyaç duyduğu sosyo-kültürel çerçeveyi sunarlar diyen Van Dijk, (Akt., Arslan, 2015: 12),” bu ideolojik anlamlandırmaların edebi metinlerdeki kullanımların çok işlevsel olduğunu bize göstermektedir. Bu anlamlandırmalar ve adlandırmalar grubun biz ve öteki hakkındaki ideoloji ve yönelimini verdiği gibi bunların sosyo-kültürel çerçevesini de sunmaktadır. Bu yolla kolektif bilinçte ortak çağrışımlarının oluşması daha kolay hale gelmektedir.

Her yeniden okumayla birlikte eserde yaratılan anlam içinde bulunulan zamana çağrılır ve esere tekrar güncellik bahşedilir. “Tarihsel gerçek, ne keşfedilir ne de icat edilir; ama ‘anlatı/hikâye’ yoluyla yeniden yaratılır/kurgulanır (Jusdanis 1998; 38).” Bu hikâye ve anlatıların yer alabilmesi için grup bireylerinin büyük bir bölümünde karşılığı olması gerekmektedir. Bu yolla bu anlatılar baskın bir hal alıp herkes de aynı duyguların oluşmasını sağlamaktadır. Millas’ın M. Somers ve G. Gibson’dan aktardığına göre; insanlar, toplumlar tarih içindeki yerlerini, kimliklerini ve geçmişlerini tarihsel “öykü” içinde algırlar. "Hikâyeler insanların davranışlarını düzenlerler, geçmiş hep öykü sınırları içerisinde anlam kazanır. Bu yazarlara göre tarihsel gerçek ne keşfedilir ne de icat edilir; yeniden yapılandırılıp düzenlenir. Bu ortak öykülere göre ulusal kimlik oluşturulur (Millas, 2005: 23-24).” Okuyucuya ortak öyküden farklı tarzda belli parçalar aktaran romanların kimliği yeniden inşa ettiği, biz ve öteki hakkında imajlar oluşturduğu anlaşılmaktadır. Culler, yazının okuyucunun imgelem dünyasını nasıl şekillendirdiğini şöyle açıklamaktadır:

“Yazın kimliği bir izlek yapmakla kalmamıştır; yazın ayrıca okuyucuların kimliklerinin yapılanmasında önemli bir rol oynamıştır. Yazının değeri uzunca bir süredir okuyucularına -onların belirli durumlarda olmanın nasıl bir şey olduğunu anlamalarını ve böylece belirli biçimlerde davranma ve hissetme istekliliğini edinmelerini sağlayarak- verdikleri ödünç deneyimlerle ilişkilendirilmektedirler. Yazımsal eserler olayları karakterlerin bakış açısından göstererek karakterlerle özdeşleşmeyi cesaretlendirirler (Culler, 2007:161).”

Sanatın yansıtma aracı olduğunu düşünenler edebiyat gerçekliği anlatabilir görüşündedirler. Sanatın ayna işlevi gördüğünü kabul eden bu yaklaşım toplumda olanın aynı şekilde sanatsal esere aktarılması gerektiği düşüncesindedirler. Diğer taraftan toplumsal gerçekçiler eserin toplumsal bir üretim olduğu ve yazar kadar olmasa da toplumun da eseri etkilediği görüşündedirler. Bunun ana sebebi toplumsal gerçekçi yazarların toplumda gerçekleşmiş olayları aktarma çabasında olmasından gelmektedir. Umberto Eco, bir edebi eserin okunması esnasında bireyin hayatı boyunca öğrendiği tüm bilgilerin hafızaya çağrıldığını, okumanın bireyin o ana kadar edinmiş olduğu

toplumsal bilgi ve değerleri yeniden yaşadığı, değerlendirdiği bir alan olduğu tezini savunur (Akt. Demiröz: 2003: 172). Bu hafızaya geri çağrılan bilgiler, yazar tarafından oluşturan imajın okuyucuda yeniden üretimini sağlamakta ve eserle ilişkilenen kişi kadar yeniden üretilmektedir. Romanın yeniden üretimi diğer türlere göre güncelliğini korumada daha başarılıdır. Gazete, tarih kitapları, gezi yazıları gibi türler belli bir zamana hitap edip etkisi azalırken roman bu sınırların dışına taşmakta daha başarılıdır.

Bu noktada yazarın, okuyucun ve aynı zamanda eserin ideolojisi önümüze çıkmaktadır. Yazar belli bir ideolojiye sahip olduğu gibi ve bunu aktarma gayesi olduğundan, metin yazarın ideolojisiyle örölüdür. Okuyucu da eseri okurken belli bir süzgeçten geçirerek, kendince bir anlam yükler ve metnin ve yazarın ideolojisini yeniden kendine göre yorumlar. Yazar ve okuyucudan bağımsız olarak bir de metnin yalın haliyle aktardığı bir mesaj vardır. Bu üç faktörün birleşmesiyle birlikte romanda anlam dünyası oluşur. “Nesnel dünya, insan/toplum yaşantısı ile dolayımlanmış bir ilişi süzgeçinden geçerek oluşturulan edebiyat metninin, hem kendi özgül yanının, hem de toplumsal yapı ile karşılıklı etkileşim içinde olan metin-dışı bağlamının iç içe geçmişliği altında şekillenen ikili bir yapısı vardır. Toplumsal yapı metnin içine sızar (Çakır, 2008: 11).” Metnin içine sızan toplumsallık daha sonra imgeler üzerinden gerçek hayata etki edebilmektedir. Bir şekilde gerçeklik kurguya dönüşmekte, daha sonrada kurgu gerçek hayata etki etmektedir. Bu şekilde edebi eserdeki kurgusallıkla gerçek hayatın bir birini besleyip etkilediği bir döngü oluşmaktadır.

Kuşkusuz edebiyatta incelenen imajların politik durumdan bağımsız olacağı söylenemez. Bir diğer deyişle bütün imajlar politik arka plana sahiptir. Bu politik olma durumu, politikanın direk bu imajları yaratması anlamına gelmemektedir. Bazı durumlarda ve önemli aşamalarda politik aktörler oluşan imaja sesiz kalarak ya da oluşmasına yardımcı olarak bu imajlara politik yön verirler. İmajın politik olması en çok merkezi yönetimler aracılığıyla, resmi eğitim müfredatıyla oluşturulan resmi söylem ve yönlendirmelerdir. Bilindiği gibi başka toplumlara ve topluluklara yönelik oluşturulan imajın ilk aşaması olan aile kurumundan sonra en etkili ve zamansal bir süreklilik taşıyan bir diğer kurum okul ve resmi eğitim müfredatıdır. Bu yolla toplumların

zihinlerinde ortak bir geçmiş gibi ortak bir gelecek kurulması da daha kolay hale gelir. Bu konu hakkında imajların, ideolojik bir bütünlük içeren bir grubun üyelerinin, kendi durumlarını açığa kavuşturmak için oluşturulduğunu, kimlik arayışıyla doğrudan ilişkili olduğunu söyleyen Milas, (2005) resmi ulusal örenlerde, “toplu bellek” oluşturulurken, “öteki” imajının da oluşturulduğunun en açık biçimde görüldüğünü söylemektedir.

"İdeolojilere bu açıdan bakıldığında, esas olarak ulusal inancın içeriği değil, bir grubun birliğini oluşturan “biz” ve “öteki” kavramlarının açıklığı ve kesinliği önem kazanır. Ulusal birlik, ulusal bilinç bu imajların oluşturduğu derecede güç kazanır. Bu “inanç”, grubun kökeni, kendi ahlaksal değerleri vb. ile doğrudan ilişkilidir. “Öteki” bu çerçevede, “biz” tarafının bittiği yerde başlar; “biz”in dış sınırınıdır. Yani “biz”, bir yerde “öteki”ne göre belirlenir (Millas, 2005: 22).”

Resmi ideoloji biz’in çerçevemizi çizdikten sonra ötekiyi oluşturmaya girişir. Bunu mevcut ideolojiye göre belli amaçlar için ya da o amaçlara ulaşmak için yapar. Bu yollardan biri olan edebi metinlerde öteki, yaratılan imajlar yoluyla yansıtılır.

Bir deneyim aktarma ve iletişim aracı olan romanlar da anlamın üretildiği aktarıldığı ve yeniden yaratıldığı alanlardır. Her ne kadar bu amaç doğrultusunda bir üretim olmasa dahi bu işlevinin ortadan kalkması olası değildir. “Anlamı hep yeniden kuran bir alan olarak edebiyat, ortak bilincin şekillenmesinde etkin bir role sahiptir (Arslan, 2015: 11).” Edebiyat metinleri ne kadar sıradan ve az satılsa da okuyanlarda eşzamanlılık deneyimi oluşturur. Roman vasıtasıyla bir birini tanımasalar da o eseri okuyan herkes de yakın duygular oluşur ve benzer imgeler etrafında kümelenirler. Bahse konu olan edebi eserleri okuyanlarının kim olduğu hakkında en ufak bir fikirleri olmasa dahi bu kurgusal metin ortak deneyim aracı olur. Anderson’un deyiimiyle “kendileri gibi binlerce insanın var olduğunu gözlerinin önüne getirebilirler (Anderson, 1993: 93).” Birçok kişinin kitabı okuyan okuyucuyla aynı düşüncede olduğu fikri resmi olmasa da bir birliktelik sağlanmasına olanak verir. Bu birliktelik ortak düşüncede olma olasılığını artırmaktadır.

Ulusal kimliğin, ötekine yönelik oluşturulmuş imajların benimsenip yaygınlaştırılmasında kuşkusuz iletişim araçları ve bu araçlardan olan romanın rolü yadsınamaz. Bir birliktelik sağlayan romanlar, ulusun tüm üyelerinin ortak tahayyülde birleşmesine hizmet eden başat faktörlerdendir. Ulusların “hayali cemaat” olma durumlarını sürdürmesi, temsiller, özneler, medya ve kimlik arasındaki karmaşık ilişkilerin bir sonucudur. "Belirli durumlarda edebiyat, imajlar, ulusal tarih ve coğrafya bilgisi bir temsilleri galerisi sağlar. Bağımsızlık sonrası yazılan alegorik romanlar, açıkça ulusal tarihteki boşluğu doldurmayı, bölgesel, ekonomik, etnik çizgiler arasındaki hayali bağlantıyı kurmayı ummuşlardır. Romanlar yoluyla düzenlenen temsiller, gazeteler ya da diğer medya, ortak duyu oluşturacak şekilde okunmuş ve deneyimlenmiştir (Aydos, 2010: 74).” Toplumda roman üzerinden oluşturulan hayali bağlantı ve ortaklıklarla okuyan bireylerde benzeşen duyguların oluşması kolay hale gelmektedir. Roman temsilleri hemen tüketilen temsillerden değildir. Bunlar yeniden üretilme yetisine sahip ve uzun solukludurlar. Aynı zamanda diğer medya organları tarafından kullanılmaya elverişlidirler. Bundan dolayı etki alanları daha geniş yaratımlardır.

Edebiyatın yönlendirici işlevinin başında gelen bütün topluluğu ortak paydada birleştirme hali diğer iletişim araçlarından olan gazete, televizyon, radyo vb. araçlarla aynı şeye hizmet etmektedir. “Kitle iletişim araçları özel hayatlara kolaylıkla müdahil olma yeteneği dolayısıyla siyasal propagandalarda ve ulus oluşturma projelerinde vazgeçilmez bir teknik altyapı oluşturmuştur” diyen Aydos, bu araçların rolü hakkında şu ifadelerde bulunmaktadır. “Özellikle modern toplumda dünyayı anlamak için kullanılan harita ya da kalıplar daha çok medya anlatıları tarafından üretilmektedir. Hem savaş gibi olağanüstü dönemlerde, hem de rutin de, ulusal medyanın belirlediği gündemler, ulusal semboller, sık sık yaptığı atıflar söylemlerindeki “ötekiler” ile “biz”i ayıran vurgular dolayısıyla ulusçuluğun nesnesi olan halkın “bilişsel stilini” dönüştürür (Aydos, 2010: 75).” Roman okuyanda eş zamanlılık ve eş deneyimlilik duygusu yaşatmasıyla ulusu ortak paydada birleştirme veya yönlendirme özeliğine sahiptir. Bundan dolayı romanlar yoluyla öteki hakkında sınırların belirlenmesi ve imajın oluşturulması gayet elverişli olmaktadır.

Toplumda benimsenen ortak bir dil, ortak anlatılar, kanılar, inançlar ve alışkanlıklar üzerinden toplumsal dayanışma yaratma yolundaki büyük planın son aşaması olduğunu belirten Jusdanis (1998), imgesel olanın, en sonunda milli birliğin kaynağı haline geldiğinin altını çizmektedir. "Milliyetçiliğin başarısı gerçekten de buradadır. Eagleton'ın (1990) gösterdiği gibi, kültür insanların hayatlarının dokusuna nüfuz eder ve yasaların zorunluluğuna gerek duymadan toplumsal bütünleşmeyi pekiştirir (Jusdanis, 1998: 124)." Ortak anlatılara kaynaklık eden romanlar belli oranda grup bireylerini ortak paydada buluşturma, aynı yöne sevk etme gücüne sahiptirler. Belirli bir süre sonra romanlar ortak anlatıya dönüşebilmektedirler.

George Jusdanis Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür (1998) adlı kitabında Yunan milleti üzerinden edebiyatın ulusal işlevleri üzerinde durur. Geniş bir şekilde değindiği kanonluk* konusunda ve kanonun uluslaştırma işlevleri hakkında fikir beyanında bulunur. İmparatorluğun mutlak yasalarının ve kilisenin zorlamaya dayalı adetlerinin tersine, milli kültürün bireyleri cemaat alışkanlıkları, deneyimler, hikâyeler ve tabii ki dil aracılığıyla birleştirdiğini belirtir. "Milletin hikâyesini anlatan metinlerden oluşan bir toplam olarak edebiyat kanonu insanların kendilerini birleşmiş bir milletin yurttaşları olarak görmelerini sağlayarak dayanışma deneyimini kolaylaştırır. Ama kanon milli kimliği temsil etmekle kalmaz, aynı zamanda halka milliyetçiliğin değerlerini aşılıyarak bu kimliğin üretilmesine katılır da (Jusdanis, 1998: 79)." Bu kimlik, bir hikâyenin ortak aktörü olma fikrinin sonucunda oluşur. Bu yolla hiçbir zaman birbirini tanımayacak olan iki veya daha fazla kişinin ortak bir fikir ve gelecek tahayyülünde bulunması olanaklı bir hale gelmektedir.

Milas (2005), edebiyat metinlerindeki imajların, yazarla okuyucu arasında toplumsal kabuller üzerinden yapılan alışveriş sonucunda oluştuğu ve edebiyat dünyasının toplumsal uyumun sağlandığı bir alan olduğunu belirtir. Bu toplumsal alan toplumun bütün bireylerini içine almasa da büyük ya da

* Edebî kanon, belirli bir ideolojik süzgeçten geçirilmiş eserlerin ön plana çıkartılmasının sağlanmasıdır. "Kanon'un tarihsel olarak anlamı, eğitim kurumlarımızda okutulmak üzere seçilen kitaplar olduğunu" söyleyen Bloom (2014: 23) bunun zamanla değiştiğini belirtir. Modernizmle birlikte değişen kanonu Jusdanis (1998) şöyle tanımlamaktadır: "Edebiyatın milli kültürlerin icat edilmesinde oynadığı araçsal rol yüzünden, kanonluk metinlere özel ayrıcalıklar tanır; onları ciddi yorumlama nesnelere olarak kabul eder ve ihmal edilmelerini, kaybedilmelerini önler (82)."

kayda değer bir bölümünü kapsadığını ve bunun da edebiyattaki imajların kişisel bir tercihten öte bir anlam taşıdıklarını gösterdiğini söylemektedir. Milas bu tercihlere bağlı olarak beslenen toplumsal değerler, inançların imaj oluşturulmasında etkin bir rolünün olduğuna dikkat çekmektedir.

"Tarihsel olaylar ve karakterler de, bundan dolayı edebiyatta her zaman kimilerince "yaratılan" olay ve kişilerdir; gerçeklikleri toplumsal bilinçle doğrudan ilişkilidir. Başka türlü söylendiğinde edebiyat metinleri içinde ortaya çıkan 'dünya', bir bilinç dünyasıdır. Burada sözü edilen bilinç, "algılama" anlamındadır. Algılama ise, yanıtı içinde bile, her zaman taşıyıcısı için pratik sonuçları olan "gerçek" bir durumdur (Millas, 2005: 23)."

Romandaki imajların en pratik sonucu bu imajların gerçek olduğu veya gerçekliğe hizmet ettiği algısının oluşturulmasıdır. Bu sayede romanlarda oluşturulan ya da kökünü gerçek yaşamdan alan imajlar tekrar gerçek yaşama dönmekte ve kendisine yer bulmaktadırlar. Romanın okuyucuda gerçeklik sınırını yıktığını kabul edersek, bu imajların kurguda kaldığını iddia etmek daha da zorlaşır. "Edebiyat ve gerçeklik ilişkisini, karşılıklı bir geçişkenlik ilişkisi içinde, birbirini etkileyen toplumsal/estetik süreçler toplamı bağlamında tartışmak, verimli sonuçlar doğurabilir. Tarihsel gerçeklik; edebiyat metninin kendi ürettiği dil üzerinden, toplumsal bağlam olarak metinde kendisini temsil eder. Somut, yaşanan gerçeklikle, edebiyat metnindeki kurmaca gerçeklik arasında, birbirini üreten karşılıklı bir ilişki söz konusudur (Arslan, 2015: 16)." Bu karşılıklı ilişki birbirini üretmenin yanında daha da sağlamlaştırmakta ve imajların gerçeklikten mi kaynaklandığı ya da yaratıldığının izini bazen karmaşıktırmaktadır. Her halükarda gerçeklik ve edebiyat imaj yaratma konusunda birbirini etkileyen iki faktördür. Olağanüstü durumlar dışında her ikisinden birini görmezden gelmek imajların anlaşılmasında eksikliğe sebep olacaktır.

Edebi bir tür olan romanlarda öteki ve imaj hakkında belli verilere ulaşabilmekteyiz ve bunları analiz edebilmekteyiz.

Bundan sonraki bölümlerde ilk başta Kürt edebiyatı hakkın da bilgiler verilecek, daha sonra ele alınan romanlarda Türk imajına bakılacaktır.

İncelenen öteki, kimlik ve imaj kavramları çerçevesinde bu romanlardaki Türk imajının nasıl olduğu ve bu imaj üzerinden nasıl bir ötekileştirme ve kimlik yaratımına gidildiği ele alınacaktır.

3. BÖLÜM

3.1. Yazılı Kürtçenin Tarihsel Gelişimi

Kürtler ve Kürtlerle ilintili meseleler hakkında yapılacak araştırmalarda araştırmacının önüne çıkacak en büyük engel olan kaynak sıkıntısının yanı sıra güvenilir kaynak bulmanın da zor olmasıdır. En basitinden Kürtlerin nüfusu hakkında yapılacak bir çalışmada birbirinden çok farklı verilerle karşılaşılabilir. Bu durum Kürt edebiyatı araştırmaları için de geçerlidir. Kürt edebiyatı dâhilinde birçok olgunun yeterli açıklığa kavuşmaması araştırmacıların önüne büyük engeller çıkarmaktadır. Bir sonraki bölümde üzerine tartışacağımız “Kürt romanında Türk İmgesi” konusunu daha iyi anlayabilmek için yazılı Kürtçenin tarihsel geçmişine bakmamız gerekmektedir.

Kürtçe Hint Avrupa dil ailesinin İrani diller kolunun Kuzey dalına mensuptur (Uzun, 1992: 25). “Kürtçe konuşulan bölgeler İran’ın kuzeybatı bölgeleri, Türkiye’nin SSCB ile iç içe geçen güneydoğu [Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri] bölgeleri, Suriye’nin kuzeydoğu bölgeleri ve Irak’ın ise kuzey bölgelerini kapsar (Hassanpour, 2005: 59).” Kürtçe Kiril, Latin ve Arap alfabeleriyle yazılmakta ve kendi içinde birkaç lehçeye ayrılmaktadır. Bunların başında Türkiye, Suriye ve Kafkaslarda konuşulan Kurmanci, Irak’ın kuzeyinde konuşulan Sorani, Türkiye’de konuşulan Zazaca ve İran’da konuşulan Hewrami’dir. Bu lehçeler de kendi aralarında alt lehçelere ayrılabilir (Hassanpour, 2005: 77-86).

Klasik Kürtçe metinler Kürt mirlikleri döneminde ilk örneklerini vermeye başlar. İlk Kürtçe metinleri yazarlar da her ne kadar Arapça ve Farsça eğitim alıp medreselerde eğitimlerine devam etmişlerse de eserlerini Kürtçe vermişlerdir. Bazı kaynaklarda ilk Kürtçe yazar Elî Herîrî (1425-1490) olarak geçmekteyken, kimi araştırmacılar da Baba Tahîrê Hemedanî’yi (938-1010) ilk yazılı eser veren olarak kabul etmektedir. (Çakar ve diğerleri, 2010: 102) Daha sonra Kürtçe mevlidi yazar Melayê Batê (1417-1491), Melayê Cizîrî (1570-1640), Feqiyê Teyran (1590-1660), Ehmedê Xanî (1651–1706) gelmektedir. Bu isimlerden sonra gene medreselerde eğitim almış başka birçok yazar klasik edebiyata dâhil olacak eserler yazmışlardır.

Kürt dili açısından bir diğer uğrak noktası Osmanlı son dönemlerinde yayınlanan süreli yayınlardır. Milliyetçilik akımının bütün dünyada etkili olduğu bir dönemde yer aldıkları için ve bu rüzgârdan yararlandıkları için daha etkili olabilmişlerdir. Bu dönemde yayınlanmış dergi ve gazeteleri şöyle sıralayabiliriz. İlk Kürtçe gazete olan Kürdistan Gazetesi 1898 yılında ilk başta Kahire’de çıkmış daha sonra merkezini Avrupa’ya taşımıştır. Kürd Teavün ve Terakki Gazetesi (1908), Rojî Kurd (Kürt Günü) daha sonra ismini Hetawî Kurd (Kürt Güneşi) yaparak 1913’de yayımlanmıştır. Yekbûn (Birlik, 1913), Jîn (Yaşam), Kürdistan Dergisi 1918’de yayımlanmıştır. (Blau, 2017: 24) İstanbul’da yayınlanan bu dergilerin hedefleri Kürtlerde milli bilinci uyandırmak ve eğitim seviyelerini yükseltmek olduğunu söyleyebiliriz. 1844’te ilk Kürtçe kitabın İstanbul’da basılmasından cumhuriyetin ilanı olan 1923’e kadar 30 civarında Kürtçe kitap basılmıştı (Malmîsanij, 2006: 43). Arslan ise (2014) bu dönemde farklı alfabelerle yayımlanmış 39 kitap tespit etmiştir (Arslan, 2014: 179).

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasından sonra anlaşmazlığa düşen birçok Kürt entelektüel o dönem Fransız mandası altında bulunan Suriye’ye göç ederler. Burada kısmi rahatlıkla birlikte siyasi çalışmaların yanı sıra kültürel çalışmalar da yapmaya başlarlar. Günümüzde Kürtler tarafından kullanılan Latin alfabesinin temelini atan Hawar (Çağrı) Dergisi 1932-1943 yılları arasında burada çıkmaya başlayacaktır. Ronahî (Aydınlık) ve Roja Nû (Yeni Gün) dergileri de burada yayımlarına devam edeceklerdir. Daha sonra Kürt edebiyatında etkili olacak Celadet Alî Bedirxan, Kamûran Alî Bedirxan, Cegerxwîn, Osman Sebrî, Nûredîn Zaza, Qedrîcan bu dergilerde ilk yazılarını yayımlayacaklardır.

Yine başka bir yerde, diğerlerinden kopuk bir şekilde SSCB egemenliği altındaki Ermenistan’da Kürtçe kendisine yer bulacaktır. Günümüzde Ermenistan’da Kiril alfabesi kullanılsa da 1928’den sonra birkaç yıl Latin alfabesi kullanıldı (Blau, 2017: 25). “1937’ye kadar teşviklerle Kürtçe yayın konusunda ciddi ilerleme sağlandı (Boyık, 2004: 11).” Birçok Kürtçe eser devlet desteğiyle yayımlandı (Kan, 2019:51) ve Kürtçe olan Riya Teze ve

Erivan Radyosu yayınlarını sürdürdüler. İlk Kürtçe roman olan Şivanê Kurmanca da Latin alfabesiyle burada yayınlanmıştır.

Cumhuriyetin kurulmasıyla uzun süreli bir sessizlik dönemine giren Türkiye'deki Kürtçe yayıncılık 1958'de İleri Yurd Dergisi'nde Musa Anter'in birkaç cümlesiyle tekrar başlar (Malmîsanij, 2006: 44). Bu dönemde Kürt aydınları tarafından çıkartılan dergiler genel olarak Türkçe olsa da bazen Kürtçeye de yer vermektedirler. "Bunların başında İleri Yurd (1958-1959), Dicle Fırat (1962-1963), Deng (1963), Dengê Taze (1966) gelmektedir. (Blau, 2017: 32)." 1980 yılına kadar siyasî nitelikli birçok dergi kendine yer bulur. "1923-1980 yılları arasında yayınlan Kürtçe kitap sayısı 20'den azdır (Malmîsanij, 2006: 48)." "Türkiye'de Kürtçe yayıncılık genelde yasalara ve yasaklara bağlı olarak gelişmiş ya da durma noktasına gelmiştir (Coşkun, Derince ve Uçarlar: 2010)."

Kürtler her ne kadar Osmanlının son döneminden itibaren diasporada yaşamaya başlamışlarsa da 1971 Muhtırası, 1980 darbesine doğru ve sonrasında bu durum kitleleşmiştir. Siyasetin içinde olan birçok entelektüel hapis cezalarından kurtulmak veya üretimlerini daha rahat bir yerde yapmak için birçok Avrupa ülkesine göç ettiler. Bu ülkelerin başında İsveç gelmektedir. 1991 ve sonrasında İsveç Kürt edebiyatının ana merkezi oldu. Burada birçok yeni dergi ve kitap yayımlandı (Yücel, 2016).

"1980 darbesinden 1990'na kadar Türkiye'de hiç Kürtçe kitap yayınlanmadı (Malmîjanij, 2006: 48)." "1991'de Kürtçe yayıncılığı engelleyen 2932 sayılı yasanın yürürlükten kaldırılmasıyla Kürtçenin önündeki engellerde kalkmış oldu (Malmîjanij, 2006: 49)." Bu durumdan yararlanan birkaç yayınevi İstanbul'da yayıncılığa başladı. "3 Ağustos 2002'de Türkiye Büyük Millet Meclisi, Avrupa Birliği Uyum Paketi'ni kabul etti; Kürtçe öğretmek için özel dersaneler açılabilceğine, bazı koşullarda radyo ve televizyonda Kürtçe yayın yapılabilceğine izin veren yasal düzenleme yapıldı. Kürtçe adlarla ilgili yasa 2003'te değiştirildi. 3713 sayılı terörle mücadele yasasının 8. maddesi de 15.07.2003 tarihinde 4928 sayılı yasayla yapılan düzenlemeden sonra kalktı (Malmîjanij, 2006: 50)." Bu yasal düzenlemelerle birlikte Kürtçe yayıncılıkta gözle görülür bir artış oldu. "1990-1999 arasında Kürtçe 212 kitap yayımlandı

(Malmîjanij, 2006: 50).” “2004’ün haziranında TRT3’te Kürtçenin de içinde bulunduğu azınlık dillerinde yayına başladı (Öpengin, 2011: 99).”

2009 yılında TRT 6 Kürtçenin devlet eliyle yayına başlaması ve üniversitelerde Yaşayan Diller Enstitüsü adı altında Kürtçe bölümlerin açılmasıyla birlikte Kürtçe birçok alanda kendisine yer bulmaya başlamıştır. Kürtçe yayıncılık da bütün bu siyasal süreçlerden etkilenmektedir. Bunu en bariz şekilde yayınlanan Kürtçe kitapların sayılarında görebilmekteyiz. Çatışmalı dönemlerde azalan sayı kısmen sağlanan barış ortamında tekrar artmaktadır. 2017 yılında 171, 2018’de 231, 2019’da 252 adet Kürtçe kitap yayınlanmıştır (diyarneme b.t.). Yayınlanan eserlerin büyük çoğunluğu edebi eserlerden oluşmaktadır. Şiir ve roman birbirine yakın oranlar göstermekte ve sonrasında öykü gelmektedir. Siyaset, ekonomi gibi araştırma kitapları küçük bir bölüm kaplamaktadır.

Kürtçe yayıncılığın önünde tek engel yasaklar değildir. Bir diğer sorun dağıtımın yapılamıyor olmasıdır. Bu sorun her ne kadar Kürtçeye özgün olmasa da Kürtçe yayıncılıkta kendisini daha çok hissettirmektedir. Birçok yayınevi dağıtımları kişisel ilişkileri üzerinden yapmak zorunda kalmaktadırlar; bu genel olarak ya kendi kurduğu bir kitapevinde ya da başka kitapevleri aracılığıyla olmaktadır. Son yıllarda internet üzerinden yapılan kitap satışı kısmi oranda bu duruma çözüm olmuş gibi görünmektedir. “Okur kitlesinin kısıtlı olmasından dolayı birçok kitap ikinci baskıyı yapamamakta ve sınırlı sayıda basılmaktadır. Bu oran genel olarak 1000 adet olmaktadır (Malmîsanij, 2006: 63).”

Bir diğer sorun okur kitlesinin sınırlı olmasıdır. Kürtçe resmi eğitim olmamasından dolayı ciddi rakamlara ulaşabilecek bir okur kitlesi bulunmamaktadır. “Okur kitlesi"yle on beş yaşını aşmış kendi başına okuyup yazabilen nüfus kastedilmektedir. Küçük bir kitapsever çevreden ziyade "kitle" olarak nitelendirmek için okur sayısı büyük ve edebi üretim talebini yaratacak kadar da zengin olmalı ki çok sayıda yazarın geçinmesine katkıda bulunmalıdır (Hassanpour, 2005: 156).” diyen Hassanpour Kürt okurunun “kitle” denilmeyecek kadar küçük olduğunu söylemektedir. Kitap satışlarındaki oranlar her ne kadar az olsa da günümüzde birçok kitabın ikinci baskıya

geçmesi bu durumun değiştiğini ve bir okur kitlesinin olduğunu bize göstermektedir.

3.2. Kürt Romanı Dünyası

Tezimizin ana türü olan Kürtçe romana baktığımızda Kürtçe dilinin serüveninden farklı olmayan bir tablo ortaya çıkmaktadır. İlk Kürtçe roman olan Şivanê Kurmanca'dan şimdiye kadar 85 yıl geçmiş bulunmaktadır. İlk romandan bugüne birçok şey değişikliğe uğramakta ve yeni durumlar ortaya çıkmaktadır. Buna rağmen Kürt romanı üzerine yapılan çalışmalar hala sınırlı sayıda denilebilecek durumdadır. Ahmedzade (2004) Kürt edebiyatı konusunda araştırma yürütmenin araştırmacı açısından ciddi problemler barındırdığı savıyla, bunun politik sebeplerinin olmasının yanı sıra Kürt romanının yeni bir olgu olması ve araştırmacılar açısından popüler olmamasını öne sürmektedir (153).

İlk romanın yayınlanmasından uzun bir süre sonraya kadar da Kürt romancılar romanı estetik bir yaratımdan ziyade siyasi amaçları için bir araç olarak kullanmaktaydılar. “Kürt edebiyatının son yüzyıldaki gelişimine bakıldığında, ilk dikkati çeken nokta edebiyatın siyaset içinden çıktığıdır. Aynı şekilde tamamıyla siyasetin içinde kaldığıdır (Yûsiv, 2011: 10).” Bu romancılara bakıldığında romanı siyasi faaliyetlerinin yanı sıra yazdıkları görülecektir (Yûsiv, 2011: 11). Aydoğan (2014) da ilk Kürtçe romanların toplumu kültürel ve tarihi açıdan eğitme amacının yanında ideolojik ve politik propaganda niyetiyle yazıldığını ifade etmektedir (111). Kürt romancıların içinde siyasetçilerin de olması bazen romanın araçsallaşmasını da beraberinde getirmektedir. Kimi zaman da roman politik mücadeleye çağrılmaktadır. “Başka bir ifadeyle, Kürt romanı doğal bir gelişim değil, entelektüel bir müdahalenin ismidir (Alan, 2009: 150).” Sonuç itibariyle “Modern Kürt edebiyatı, Kürt milliyetçiliğın ellerinde, egemen kimliklerden farklı bir kimlik kurmaya yönelik etkili bir araç olmuştur (Ahmedzade, 2004: 162).”

Kürtler hem lehçe hem de alfabe olarak farklı tercihlerde bulduklarından ya da buna mecbur kaldıklarından parçalı bir Kürt edebiyatı

ortaya çıkmıştır. Bu etkenlerin yanı sıra Kürtlerin yaşadıkları ülkelerde karşılaştıkları zorluklar edebiyatın parçalı olmasına sebep olmaktadır. Tüm bunlar “Kürt edebiyatını çalışan araştırmacılar açısından birçok metodolojik ve uygulamalı sorunu da beraberinde getirmektedir (Ahmedzade, 2004: 163).” Bazı durumlarda farklı alfabelerle veya farklı ülkelerde basılan romanlardan okur ve yazarlar haberdar olamamaktadır. “Kürt edebiyatı fotoğrafı, belirsiz bir suret, çatışık ve parçalıdır (Kan, 2019:49).” Bu durum Kürtçe edebiyat dünyasının parçalı olmasına ve birbirinden bağımsız farklı edebi merkezlerin ortaya çıkmasını sebebiyet vermektedir “Farklı siyasal, kültürel ve toplumsal durumlara mazur kaldıklarından, edebiyatları birbiriyle organik bir bağlantı olmadan ilerledi (Ahmedzade, 2011: 128).” Kürt edebiyatına dahil olan bütün eserlerin alfabe ve lehçe farklılıklarından dolayı incelemeye dahil olması Kürt edebiyatının parçalı yapısından dolayı mümkün olmamaktadır. Bu parçalı yapıdan dolayı çalışmanın sınırlarının belirlenmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Türkiye’de yayınlanan ve yazarlarını Türkiye vatandaşı olduğu aynı zamanda Türkiye’de en çok konuşulan lehçeden seçilmesine karar verilmiştir. Bu kararda kuşkusuz incelen Türk imajı bağlamında Türk karakterlerinin daha çok yer aldığı eserlerin bunlar olması da vardır. Bütün bu gerekli sınırlandırmalar çerçevesinde bu çalışma Latin alfabesi ve Kurmanci lehçesiyle yayınlanmış romanları temel almaktadır.

Son olarak sayısal verilerine baktığımızda Kürt romanının bir devamlılık sorunu olduğunu, bu sorunun son yıllarda aşılmaya başlandığını görüyoruz. Pariltı ve Galip’in aktardığına göre 2010 itibariyle Kürtçenin bütün lehçelerinde yayınlanmış romanların sayısı 242 adettir (Pariltı ve Galip, 2010: 209-212). Aydoğan’ın araştırmalarına göre ise “2011 itibariyle Kurmanci lehçesiyle yazılan Kürt romanın sayısı 197’i bulmuştur (Aydoğan b.t.).” Bu durum Kurmanci romanın sayısal olarak artış gösterdiği görülmektedir.

3.3. Kürt Romanında Türk İmgisinin İzini Sürmek

Bu bölümde tez için belirlenen altı Kürt romanını daha önce sayfalarda teorik çerçevesi çizilen ötekilik, kimlik ve imaj bağlamında incelenecektir. Romandan alınan cümle örnekleri üzerinden, Türk ve Türklükle bağlantılı olan

ya da Türkün imajının oluşturulmasına olanak sağlayan ifadeler belirtilecek ve bu cümleler ayrıntılı olarak açıklanacaktır. Daha açıklayıcı olması için ele alınan cümlelerin arka planı romanın olay örgüsü içinde ele alınacaktır. Bu bölümde belirlediğimiz imaj kategorilerine göre bütün romanlar iç içe incelenecektir.

Romanda bulunan imajlar kendi içinde sınıflandırılmıştır. Her romanın genel değerlendirmesi sonuç kısmında yer alacaktır. Onun için her roman değerlendirmesi sonrası romanın bütünü değerlendirmeye tabi tutulmamıştır.

Tek tek romanlardaki imaj örneklerine geçmeden önce Türk'ü ve Türk imajını Kürt romanında kimin temsil ettiği konusunda bazı tespitlerde bulunmamız gerekmektedir. Tarihsel olarak uzun süreli bir ilişkiye sahip olan Türk ve Kürtlerin izlerini edebi eserlerinden görmemiz olanaklıdır. İki halk arasındaki ilişkinin genel seyri savaş ve çatışma ağırlıklı olmuştur. "1980 sonrasında nispeten canlanan Kürtçe romancılığında, içinde Türk karakter ve tiplerin geçtiği hemen hemen bütün romanlarda genellikle; asker, zabıt, polis ya da devlet görevlileridir ki bunlar da mevcut iktidarla direk bir ilişki içerisindedirler. Çok açık ki bunun sebebi de şudur; cumhuriyet olgunlaştıktan sonra, Kürtler toplum olarak Türk ulusunu egemenlik üzerinden daha iyi tanımışlardır. Bu zamana kadar adlandırma -adlandırma kabulün şeklini açığa çıkarır- Osmanlı ve Rom şeklinde yapılmaktaydı (Zeraq, 2014: 30)." Bunu ele aldığımız romanlarda da tespit edebilmekteyiz. Teze konu olan altı romanda da ağırlıklı olarak Türk'ü temsil eden karakterler kolluk kuvvetlerinden; asker ve jandarmalardan oluşmaktadır. Bu karşılaşma günlük ilişkiler dışında genellikle çatışma ve savaş ağırlıklıdır. Bu konuda Alan'dan yapacağımız geniş alıntı duruma açıklık getirmektedir:

"Hakikaten de Hawar döneminden tutun da, Sovyet Kürtleri, diaspora ve 90'lı yılların çatışmalı ortamıyla bugüne gelen son dönem Kürt edebiyatına kadar, Türklerle Kürtlerin normal bir zeminde, iki insan ve iki eşit olarak karşı karşıya geldiği bir roman ve öykü hemen hemen yok gibi. Yani Kürt edebiyatı içinde, gündelik hayattan bahsederken çıkmaz bu temsiller karşımıza. Savaş söz konusu iken, bir çatışma mevcut iken ortaya çıkarlar. O zaman Türkler birer insan olarak

değil, devletin subayı, memuru, polisi, milliyetçi işveren, mütecaviz, korucuları sevk ve idare eden istihbarat birimleri, kısaca devletin otoritesi olarak karşımıza çıkar. Kürt edebiyatındaki Türk imajı bu “karşılaşma”nın bağlamından kesinlikle bağımsız değil (Alan: 376).”

Kürt edebiyatındaki Türk imajı hakkında düşünürken ve bu yönde verilen eserleri incelerken aslında dikkat edilmesi gereken nokta kimin “Türk’ü” temsil ettiği. Genel olarak Kürt edebiyatında ve kolektif Kürt hafızasında Türk’ün temsili; asker, memur gibi devlet görevlileri görünür olmaktadır. “Türk ile Türklük askeri bir kimliktir (Yücel, 2011: 194).” Aslında bunu Cumhuriyet döneminde Kürtleri konu alan Türk romanlarında da görebilmekteyiz. Bu dönem eserlerinin ezici çoğunluğunda Kürtlerle ilişkiye geçen kahramanlar asker ya da bir şekilde devlet görevlileridir (Zeynep, 2008: 19-28). Bunlar, edebi eserlerde Türk/Romî* diye adlandırılmaktadırlar. Bu temsiller kimi zaman konuşulan dil üzerinden yapılmakta ve kimiz zaman da dil bu farklılığın ortaya konulmasına yardımcı olmaktadır. “...Kürtçe her zaman sosyalleşme aracıydı; bu yolla, ekonomik sistem içindeki önemi ona Türkçe karşısında değer yüklemekti ki onların bakış açısına göre jandarma ve devlet memurlarının diliydi (Öpengin: 93).”

İncelenen ilk roman olan Kürt Çoban her ne kadar Türkçeye çevrilmişse de (Özgürlük Yolu Yayınları, 1977) bu çeviri orijinal dilinden yapılmamış aynı zamanda eksik bir çeviridir. Bundan dolayı kitabın orijinalinden yapılan alıntılar tarafımızca çevrilmiştir.

Aynı şekilde Dono Köyü romanı her ne kadar 1999 yılında Peri Yayınları’nca Türkçeye çevrilmişse de çevirinin eksik ve hatalı olduğu tespit edilmiştir. Bundan dolayı eserden gerekli görülen kısımlar tarafımızca çevrilmiştir. Çeviri kitabın künyesinde çevirmenin adı yazmasa da Peri Yayınları sahibi Ahmet Önal’dan çevirinin Muhsin Kızılkaya’ya ait olduğunu öğrendik. Çeviri konusunda belirtilmesi gereken bir diğer nokta da romanın

* Romalı anlamına gelen Rom/Romî kelimesi genel olarak Kürt sözlü anlatımında ve aynı zamanda yazınsal edebiyatta Türklüğü karşılamaktadır. Romî kelimesinin kaynağı Roma ve Bizans dönemine kadar uzanmaktadır. Kürtler batısında kalan topraklardaki kişileri genel olarak Romî olarak adlandırılmaktadırlar. Rumları karşılayan bu kelime genel bir hal alarak batı tarafında kalan her kişi ve topluluğu tarif etmek için kullanılmış ve Kürtler tarafından da aynı şekilde alınmıştır. Günümüzde de Türkler ve özelde askeri kişiler Rom/Romî olarak adlandırılmaktadır. İzoli Sözlüğü’nde Rom/Romî kelimesinin anlamı şu şekildedir: Rom: halk dilinde Türk. Türk’e ait. (İzoli, 1992: 363)

isminin de yanlış çevrildiğidir. Dono Köyü olan isim Dono'nun Köyü olarak çevrilmiştir. Biz bu tezde Dono Köyü olarak isimlendireceğiz.

Bir sonraki roman olan Kader Kuyusu romanın çevirmeni de Muhsin Kızılkaya olunca bu çevirinin (Belge Yayınları, 1997) de eksik ve hatalı olabileceği düşüncesine kapıldık. Bundan dolayı Türkçe çeviri ve orijinal eseri karşılaştırarak gerekli görülen yerlere dipnotla uyarı yaptık.

Geriye kalan Kuzu Çobanı, Necis Ölü ve Ezilmiş Domatesler romanlarından yapılan alıntılar Türkçe çevirileri olmamasından dolayı gerekli kısımların çevirisi tarafımızca yapılmıştır.

4. BÖLÜM

İNCELENEN ROMANLARDAKİ TÜRK İMAJİ VE ÖTEKİLEŞTİRME KATEGORİLERİ

4.1. Türkler Dışındaki Halkların İmajı

Her ne kadar incelediğimiz romanlarda Türk imajı ana konumuz olsa da diğer halkların nasıl ele alındığına değinmemin imaj konusunu açıklamakta yararlı olacağı görülmektedir. Türk imajının diğer halkların imajlarından farklılıkları ve benzerlikleriyle incelemenin sağlıklı bir sonuca varmada daha isabetli olacaktır. Bu bölümde incelenen romanlarda, Türkler dışında kalan diğer halkların imajına değinilecektir.

Kürt Çoban romanı yazıldığı 1935 yılında Sovyet Devrimi başarıya ulaşmış ve sistemi oturmuş bulunmaktaydı. Romanın yazarı Erebe Şemo da devrimin başarıya ulaşması için birçok çatışmaya katılmış, bundan dolayı hapis cezası almış ve aktif olarak siyasetin içinde olan birisidir. Bundan dolayı Şemo devrimin ilkelerine bağlı birisidir ve değerlendirmelerini sosyalist yaklaşıma göre yapmaktadır. Bu görüşlerden olan Sovyet vatandaşlarının bağlı oldukları ulusunun önemli olmadığı, önemli olan kıstasın devrime bağlılıklarının olup olmamasıdır. Şemo'da değerlendirmelerini bu yönde yapmaktadır.

Romanın geçtiği mekânlarda birçok millet birlikte yaşamaktadır; Hurim, Malagan, Türk, Ermeni, Rus, Kürt... Bütün bu halklar savaş, ticaret, göç gibi etkenlerle birbiriyle etkileşim halindedir ve bazı durumlarda da fabrika, köy ve şehir gibi ortak mekânlarda iç içe yaşamaktadırlar. Yazar birçok yerde bu ilişkileri aktarmakta, aynı zamanda kendisi de bizzat bunları gözlemlemektedir.

Yazar, romanını yazdığı tarihte bağlı olduğu ideolojiye göre olayları yorumlamakta ve bu romanda açıkça hissedilmektedir. Roman kahramanı Osmanlı Devleti zamanda Komesor denilen köye ailesiyle birlikte yerleşir ve çobanlık yapar. Köyün Rus hâkimiyetindeki ismi Aléksandrovska'tur. Bu köyde Malaganlar* yaşamaktadırlar (Şemo, 2009: 62). Bahsedilen köy kültürel olarak

* 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı (93 Harbi) sonrasında, Kars ve civarının savaş tazminatı olarak Çarlık Rusya hâkimiyetine bırakılmasıyla, Kafkaslarda bulunan Malakanların bir kısmı Anadolu'ya göç etmiştir. Malakanlar Anadolu'da kurdukları köyler ile Müslüman topluluklar ile uzun süre birlikte yaşamışlardır. 1960'lı yıllara kadar süren bu birliktelik Malakanların bu toprakları terk etmesi ile son bulmuştur. (Kıyaç: 2014)

her ne kadar gelişmemiş olsa da çiftçilik açısından Ermeni, Türk ve Hurumlardan daha iyi durumdadırlar (Şemo, 2009: 62). Yazar çiftçilik konusundaki bu başarılarına hayran olur ve övgü dolu sözlerle toprak işletme konusunda ki yeteneklerinden bahseder.

Devamı sayfada Malaganların her ne kadar birbirlerine kardeş deseler de birbirlerine nasıl kötü davrandıklarını şu cümleyle aktarmaktadır. "*Meleganlar birbirlerine kardeş bacı demektedirler. Ama söyledikleri gibi değillerdi; çok zulüm yapıyorlardı. Malaganlar kendilerini "Allahu bilir" olarak tanımlıyorlardı ama diğer milletler onlara "Tanrı tanımaz" olarak, pis ve kötü olarak görüyordu* (Şemo, 2009: 63)." Yazar üste belirttiğimiz gibi Malaganların iyi yönlerinin yanı sıra kötü imajlarına da değinmektedir. Diğer milletlerini onlar hakkında ki "*Tanrı tanımaz*" söylemlerine herhangi savunucu veya öteleyici bir yorumda bulunmadan aktarmaktadır.

Yazar Malaganlar hakkında onlarla birlikte bulunurken yaşadığı deneyimlerden yola çıkarak yorumda bulunur. Bu çoğu zaman bakış açısını ve ideolojisi ele vermektedir. Bu ağırlıklı olarak dini ve ekonomik olarak belli bir konumda olan kişilere yönelik ötekileştirici bir bakıştır ve bağlı bulunduğu sınıfsal ideolojiye göre yapmaktadır. "*Melegan rahibi fakirlerin kanını içmekteydi ve onlara öyle işkenceler etmekteydi ki onlardan kimse sağ kalmazdı* (Şemo, 2009: 64)." Aynı köydeki Malagan fakirleri suçsuz ve iyi olarak konumlanırken, köyün rahibi ötekileştirici bir konumda çizilmektedir. Ama aynı şekilde zulme uğrayan köylülerin de ne kadar kendilerinden güçsüz olan başkalarına acı çektirdiklerini anlatmaktadır.

Ulus olarak Malaganları kötü görmeyen yazar kimi durumlarda onları bütün göstererek genel bir fikir oluşturma yoluna gitmektedir. Kendi ulusuyla Malaganları karşılaştıran yazar Malaganları daha kötü bir şekilde sunmaktadır. "*Meleganlar bizim Kürt aşiretleri gibi değiller, kurt sürüden bir kuzu kaparsa bizden alırlar, ailece onlardan kurtulamayız* (Şemo, 2009: 69)." Kendi halkı Malaganlara zulüm yapan keşiş roman kahramanına da hiç suçu olmadığı halde keşisini kaybetmekten dolayı ağır işkenceler yapar. Bu keşiş aynı zamanda Ermenileri de kandırmaktadır. Her ne kadar Malaganlara yönelik ötekileştirici bir söylemde bulunmasa da Malaganların, kendisine ve bağlı bulunduğu ulusa bakışı üzerinden bir imaj oluşturmaktadır. Bu imaj kendisinin onları kötü görmediği ama Malaganların kendisine kötü davrandıkları şeklindedir. Öteki

kategorisinde olan toplumun bir bütün olarak bireyleri aynıymış gibi gösterilmekte; aynı yemekleri sevdikleri, aynı düşünceye sahip oldukları, seçimlerinin aynı olduğu izlenimi yaratılmaya çalışılmakta veya öyle görülmesi sağlanmaktadır. Birey olarak farklılıkları görmezden gelinmekte ve sadece bizden olmayan homojen öteki kategorisine sıkıştırılmaktadır. İşe alınmanın heyecanıyla sabah erkenden geldiği köyde Kürt olmasından dolayı hırsızlıkla itham edilir. "*İvan, hırsızlar ahırına girmiş, kimse onları yakalamasın diye bu Kürt'te burada durmuş gözcülük yapmakta* (Şemo, 2009: 76)." Bu cümlelerle Şemo Malaganların Kürtleri bir bütün olarak hırsız kategorisine koyduklarını ve öyle bir imaja sahip olduklarını göstermektedir. Birbirine karşıt olan iki alıntıdan da görüldüğü gibi öteki olan Malaganların aynı olduğunun yanı sıra Malaganların da Kürtleri aynı gördüğü imajı oluşturulmaktadır.

Malaganlı çocuklar da onun öteki olmasından dolayı onunla arkadaşlık kurmak istememektedirler ve çoğu zaman bu kavgalara sebebiyet verip şiddet görmesine neden olmaktadır. "*Evet, elbiselerim eskiye oranla temiz durumdaydı ama gene de Malagan çocukları benle aynı sıraya oturmak istemiyorlardı. Onlar benim çoban ve pis olduğumu söylüyorlardı* (Şemo, 2009: 88)." Her ne kadar Malaganların onu kabul etmediği anlatılsa da aynı şekilde ona ücretsiz bir şekilde okuma yazma öğretme ve derslere katılmasını sağlayan öğretmen de Malagan'dır. Diğer yandan öğretmenin kızı Marûsî de ona çok iyi davranmaktadır. Yazar kendisince iyi ve kötü olan durumları aktarmaktadır. Olumlu veya olumsuz bir imaj oluşturmak yerine olayları gözlemlerine göre aktarmaktadır.

Aynı şekilde Ermeniler de Kürtlere bakışı aynıdır. Ermeni bir köylü tarafından kendisine verilen mektubu şehirdeki karısına götürdükten sonra bir yanlış anlaşılardan dolayı hırsızlıkla suçlanır. "*Bazı Ermeni kadınları şöyle demekteydiler: Kürtlerin tamamı böyle hırsızlar, kaçaklar. Bakın bu küçücük çocuk bile buraya hırsızlık yapmaya gelmiş* (Şemo, 2009: 82)." Ermeniler Kürtleri genel olarak aynı gördüğü izlenimi oluşturulup onun üzerinden bir imaj oluşturulmaya gidilmektedir. Kürt Çoban romanında öne çıkan ötekileştirme meselesi yazarın diğer uluslara bakışından ziyade, diğer ulusların Kürtlere nasıl baktığı üzerinden bir imaj oluşturma vardır.

İncelediğimiz bir diğer roman olan Kader Kuyusu'nda diğer halklar iyi özellikleriyle ön plana çıkar. Herhangi bir kötü imaj oluşturacak cümlelere rastlanılmamaktadır.

Romanın asıl kahramanı olan Celadet Bedirhan'ın kardeşi Süreyya Çerkez bir annedendir ve bu hiç bir şekilde yadırganmaz. Sadece "*Osmanlı aristokratlarından Çerkez bir ailenin kızıydı*" diye bir cümleyle geçilir. Çerkez kimliğine ne olumlu ne de olumsuz bir gönderme yoktur. Bir Kürt anneden olması kadar doğal bir şekilde bahsedilir. Hatta Çerkezler "güzellikleriyle" olumlu gösterilir. "*Senin de bildiğin gibi, Çerkes kadınlarının güzelliği dillere destandır* (Uzun, 1997: 19)." Burada Çerkez olanın anlatıcı konumunda olan kahramanın annesi olmasının etkisinin yanında romanın ilerleyen sayfalarında diğer haklara yönelik de aynı cümleler kullanıldığından genel bir kanıya varmak daha kolay olmaktadır.

Sadece Çerkezler değil, evde hizmetçilik yapan İtalyan da aynı şekilde en doğal haliyle roman sayfalarında yerini alır. "*Mutfaktaki İtalyan cariye, dudağında kendi dilinde bir ezgi, yavaş yavaş işini yapıyor* (Uzun, 1997: 24)." Romanda Türkler dışında olan halklar oldukları gibi yer almaktadırlar. "*Amojna Siti, uzun ve ince boyuyla Kürtçe'nin ta kendisiydi. İstanbullu bir Rum olan Madam Stella, tombul ve kısa boyuyla Rumca, Fransızca ve biraz da İtalyancaydı* (Uzun, 1997: 47)." Bu durum Amojna Siti'de karmaşıklığa sebep olmaktadır; acaba Yezidi bir inanıştan gelen Amojna Siti Mir başkaldırıldığında yanında durmasaydı anlatımda olumlu bir imajla karşılaşacak mıydık? "*Boti bir Yezidi sülaleden gelen Amojna Siti'nin anne ve babası, Mir başkaldırıldığında, hiç yanından ayrılmıyorlar* (Uzun, 1997: 42)." Romanın genel havasına bakıldığında her ne kadar mirin başkaldırısında yanında durmayanlardan çok da bahsedilmese de "ihanetle" suçlandıkları görülecektir. Bu da bize şu yorumu yapma yolu açmaktadır; yazarın yarattığı genel çerçeve dışına çıkan kişiler şayet etnik olarak yazarın ulusundan olsa da ötekileştirilmeye uğrayabilmektedirler. Ama diğer ulusların isimlerinden önce olumlu denilebilecek sıfatlar kullanılır. Örneğin Asuriler "kardeş" olur. "*Bilirsin Asuri kardeşlerimizin meşhur bir sözü var* (Uzun, 1997: 66) ve Yahudiler de "sessiz ve terbiyeli" diye tanımlanırlar. "*Yol arkadaşlarımız Yahudiler, naçar, sessiz ve*

terbiyeli insanlardı (Uzun, 1997: 153).” Diğer halklardan karakterler olumlu bir bağlamla aktarılıyorsa ait oldukları ulusla bağlantıları özellikle belirtilir.

Roman da Ermenilere karşı genel olarak olumlu bir hava vardır. Yazar çoğu zaman bunu Ermenilerle Kürtlerin kendi topraklarında komşu olmalarına bağlamaktadır. "*Çok eskiden beri bu aile ile Ermenilerin arasında sıcak bir ilişki süregeliyor. Bedirhaniler, Ermenileri komşu ve hısım olarak görüyor. Ermenilere karşı öteden beri sıcak bir sempati besliyorlar, aralarında dostluk var. Karşılıklı milletlerin diyarı Kadıköy, şimdi Ermeni ve Kürtlerin de mekânı olmuş durumda. Orada Kürtler kadar, büyük bir Ermeni kitlesi de var* (Uzun, 1997: 32).” Ermeniler ve Kürtler arasındaki olumlu hava eskiden olduğu gibi şimdi de İstanbul'da da bu iki halk iyi komşu olduklarını ve başka örnekler verilerek vurgulanır. Ermeni olanların kimlikleri hiç bir şekilde saklanılmaz, iyi özellikleriyle ön planda tutulurlar. "*Kadıköy'deki iki usta fotoğrafçı var: Th. Servanis ile R. Xandamian. Biri Yahudi diğeri Ermeni iki fotoğrafçı... Kadıköy'deki her şey gibi, fotoğrafçılık da azınlıkların elindedir* (Uzun, 1997: 29).” Herhangi olumlu bir özellik veya yazarca beğenilen bir olay olduğunda kişi/kişilerin aidiyet grupları özellikle belirtilir.

Son olarak da Dono Köyü romanında Türkler dışında bahsedilen tek halk olan Ermeniler iyi bir şekilde resmedilir. "*Nasıl söylenir; 19. yy kadar Ermeniler ve Kürtler Dono Köyü'nde uzun bir süre birlikte yaşadılar. Birlikte Garzan nehrinin yanına inmişler, elbise yıkamışlar, aşk şarkıları söylemişler* (Baksi, 2007: 19).”

Kürt Çoban romanında diğer halklardan karakterler hem olumlu hem de olumsuz özellikleriyle yer alırken, Dono Köyü ve Kader Kuyusu romanlarında sadece olumlu karakterler vardır. İncelediğimiz diğer üç romanda Türkler dışında diğer uluslardan bahsedilmemektedir.

4.2. Türklerin Olumlu İmajı

İncelenen romanların bazılarında öteki olan Türkler iyi görülmekte ama bu karakterlerin iyiliği, ait olduğu ulustan bağımsız ele alınarak

bahsedilmektedir. Bir nevi iyi olan öteki mensubu olduğu gruptan soyutlayarak, onlardan bağımsızmış gibi gösterilerek anlatılmaktadır.

En çok iyi öteki karakterler barındıran roman olan Kader Kuyusu da diğer romanlarda görülen Kürtler tarafından Türkçe konuşmanın kriz sebebi olarak görülmesi veya yadırganmasına rastlanılmamaktadır. Aksi bir şekilde bu "güzel" diye adlandırılarak tarif edilmektedir. "*Kamuran büyükleri bile şaşırtacak derecede çok güzel Türkçe konuşuyor* (Uzun, 1997: 39)." Sadece Türkçeye değil aynı şekilde diğer dillere de nötr bir şekilde yaklaşılr "*Diller birbirine karışmış, Türkçe, Kürtçe, Arapça, Rumca, İtalyanca, Fransızca, Slavca, Bulgarca, İngilizce iç içe geçmiş* (Uzun, 1997: 56)." Romanda Türk karakterlerin olumlu olması olayın bağlamına göre olmaktadır. Şayet çatışmalı bir anlatım yoksa Türk karakterler olumlu ya da müdahale edilmeden aktarılmaktadırlar.

Dono Köyü romanında en dikkat çekici yön, yeni diye tanımlayabileceğimiz; olayların, eşyaların, buluşların Türklükle bir şekilde bağlantısı olmasıdır. Çay kültürünün köyde olmaması hakkında şöyle bir cümle geçmektedir. "*Perîxan köye gelmeden önce, köyün kızları çaydan habersizdi. Sadece bazen Hacı Zorav'ın evine gittiklerinde görüyorlardı. Onlar çay içmenin sadece ağa, şoför ya da Türkçe konuşanların özgü olduğunu düşünüyorlardı* (Baksi, 2007: 15)." Bir şekilde yeni olan "çay" Türklükle bağlantılı hale getirilmiştir. Yazar eşyaları bu eskilik/Kürtlük, yenilik/Türklüğü üzerinden adlandırmakta ve kullanılan eşyaları buna göre sınıflandırmakta ve bunların zıtlıklarına göndermede bulunmaktadır. Bauman (2017) zıtlıklar olmadan grupların oluşmayacağını anlatmaktadır; ""Onların" olan "biz'in" olmaz ve "onlar" "biz" değildir (57)." Eşyaların yanı sıra kahramanların konuştuğu dilde yeni ve eski olarak tarif edilmektedir. "*Doğrusu Perîxan ve Salo'nun gelişi gelin ve kızların aklını karıştırmıştı. Eski ile yeni birbirinin içine girmeye başlamıştı köyde. Perihan ile Salo ne tam Kürt'tüler, ne de tam Türk...* (Baksi, 2007: 19)." Önceki ve devamı sayfalarda Perihan ve Salo ve bağlantılı olarak Türkleri sigara, eşarp, çiçekli basmalar, plastik aynalar ve taraklar temsil etmekteydi ve Kürtleri de bunların karşısında yer alan geleneksel şeyler. Burada bu özelliklerin ötekiyle bağlantılı olarak

olumsuzlaşması söz konusu değildir, aksi daha doğrudur. Çünkü yazarın ötekiye atfettiği bu özelliklerden “iyi anlamda” bahsetmektedir.

Ama yeniyle/Türklükle bir şekilde ilişkiye geçmiş kişilerde bir eksiklik oluşmakta, bir eksiklik onlara ait olanları azaltmaktadır. Perihan ve Salo'nun Türkçe konuşması ve “*tam Kürt*” olmamaları köylülerin kafasını karıştırmıştır. Eksikliğin yanı sıra Türklük ve Türklüğün mekânı imajı çizilen şehirde herhangi bir ahlak belirtisi yoktur. Perîhan'ın sinema ve kadın erkeklerin el ele tutuşması hakkında anlattıklarına verilen tepkiler bu yöndedir. “*Şehirlilerin utanma duygusu yok mu?* (Baksi, 2007: 16)” Ötekinin mekânı olarak kodlanan şehirlerde yaşayanlar “utanma duygusundan” yoksun kişiler olarak çizilir. Galip (2012), “Kürt roman söylemini söz konusu olduğunda, “biz” ve “öteki” kavramının genellikle romanlardaki ulusal vatan bölgesini haritalamak için mekansal olarak inşa edilir (131).” demektedir. Dono Köyü romanında mekanlar biz ve ötekiye göre ayrılmaktadır.

İyi öteki ele alındığında; ardından bu iyiliğin üstüne gölge düşürecek, olumsuz imaj oluşturacak başka bir anlatıya gidilmekte ve bu olumluluğu sorgular hale getirmektedir. İncelenen romanlarda örneklerine rastlanılan bu durum ötekiyi iyi göstermenin yanı sıra kötü yapmanın da başka bir yoludur. Öteki olan karakter olumlu bir çerçevede sunulmakta ama hemen sonrasında olumsuzlaştıran başka olaylarla bağlantılı hale getirilmektedirler. Askerlerin “emir kulu” olduğunun altı çizilse de geriye kalanların bir gönüllük sonucu “kötü” olduğu ve ötekinin daha çok onlarla temsil edildiği ima edilir. “*Günah devletindir. Ama askerdir, bilgisizlikten yapmaktadırlar. Subay ve polisler kendi iradeleriyle yapmaktadırlar. Bunu iş olarak görmekte dirler. Onlar günahkâard ırlar* (Nazê, 2009: 63).” Olumlu olan öteki karakterlerinin yanına sonrasında olumsuz imaj oluşturacak öteki karakterler yerleştirilir.

Ötekinin iyi olması bazen kıstaslara bağlanmaktadır. Türklerin iyi olabilme ihtimalleri ortadan kaldırılır ve sürekli kötü işler yapan kişiler olarak gösterilmeye çalışılır. Gittiği Ankara'da ona çok iyi davranan ve yardımda bulunan “dede” anne tarafından Kürt çıkar. Bu yarı Kürt-Türk deden başka iyi olan veya iyi işler yapan bir Türk'e rastlanılmaz.

Kürt Çoban romanında olumlu olan Türk karakterler sınıfsal olarak yazarla aynı olan karakterlerdir. Kader Kuyusu romanında Türk karakterler günlük yaşam içinde, doğal halleriyle aktarılmaktadırlar. Çatışmalı bir durum olduğunda bu değişmektedir. Ezilmiş Domatesler romanında herhangi bir olumlu Türk karakter bulunmamaktadır.

4.3. İdeolojik Öteki

Yazar bilerek veya bilmeyerek dünya görüşünden belli şeyleri romana aktarır. Estetik bir yaratım olduğundan dolayı yazar bu ideolojisini doğrudan yazmasa da satır aralarında bunu görüp anlayabiliriz. Diğer taraftan kimi romanlar estetik kaygıdan ziyade bağlı bulunduğu ideolojiyi doğrudan aktarmak için yazılır. Bu durumda eser yaratımdan ziyade aktarım yönü ön plana çıkmaktadır. Kürt Çoban romanı da bunlardan bir tanesidir. Romanda ötekilik imajı, sınıf ve ideolojiye göre yapılmaktadır. İdeolojik olarak kendisine yakın farklı milletten birisini bizlik kategorisine alabiliyorken, ideolojik olarak ayrıştığı kendi grubundan kişileri öteki olarak sınıflandırabilmektedir. "*Büyük savaşta, Avrupa burjuvazisi, İngiliz, Alman, Fransız, Japon ve geriye kalan devletler Rus burjuvazisinin yardımına gelmişti. O devletlerin proletaryası da bizi destekliyorlardı* (Şemo, 2009: 184)." Ötekilik ve imaj oluşturma ideolojik olarak bize karşı olanlar ve bizi destekleyenler üzerinden oluşturulmakta ve bu romanın geneline yayılmış durumdadır.

Yazar ötekilik ve imaj oluşturmaya bağlı bulunduğu toplumdan ziyade kişilerin bulunduğu sınıfsal yapıya göre yapmaktadır. Onun için çoğu zaman sınıfsal olarak kahramanla aynı olan bir öteki iyi olabiliyorken bizden olan üst sınıftan birisi kötü kategorisine girebilmektedir. Kürt ağa, bey ve şeyhleri hakkında alıntılacağımız bu cümle duruma daha açıklık kazandıracaktır. "*Aynı bu şekilde; ağa, bey, şeyhler ve mollalar fakirlerin kanını içip kurutmaktaydılar* (Şemo, 2009: 103)." Kötü olarak çizdiği bu kahramanların kendisiyle aynı gruba dahil olmasına rağmen saklama gereği duymaz ve bizden olmasından kaynaklı olumlu bir imaj oluşturma yoluna gidilmez. "*İşte bu şekilde ağa ve beyler[Kürt] fakirleri soyup soğana çevirmekteydiler* (Şemo, 2009: 111)."

Bağlı bulunduğu toplumun sermayedarları ve Malaganlar karşılaştırılır ve aralarında hiç bir fark olmadığını altı çizilir. "*Bu yaylalardaki sermayedar Kürtler Meleganlardan eksik kalır yanları yok, bizi çalıştırıp kanımız içmekteydiler. Biz gene kötü durumda kalıyorduk* (Şemo, 2009: 104)." Ötekinin imajı romanda genel olarak bağlı buldukları etnik gruplardan ziyade, grup içindeki sınıfsal rolleri ve yazarın ideolojisiyle uyumuna göre oluşturmaktadır.

Romanda ağırlıklı olarak kötü çizilen, sevilmeyen tanımlamalarla birlikte anılan yegâne halk Kazaklardır. Romanda devrim öncesinde Kazak paralı askerler devrim karşıtı güçlerin safında yer almaktadırlar. Roman da anlatılan zaman da ağırlıklı olarak devrim öncesine denk geldiği için Kazakların oynadığı rolden dolayı yazarın bu yola girdiği anlaşılmaktadır. "*Kendi gözlerimle Kazak ve Rus subayların halka nasıl zülüm ettiklerini gördüm. Talan edip kadınları kaçırmaktaydılar, sebepsiz yere adamları öldürmekteydiler. Ne desen yapıyorlardı* (Şemo, 2009: 132)." Kazakların sürekli olumsuz olarak çizilen imajların yanında ideolojik olarak işçi sınıfına ait olanlar ayrı tutulmakta, "bizden" imajı içine alınmaktadırlar. "*Gerçi fakir Kazaklar bizi, Ekim Devrimi'ni desteklemeye gelmişlerdi. Onlardan hangisi devletle bağlantılıysa burjuvazinin generallerini destekliyordu* (Şemo, 2009: 178)." Kazakların iyi ya da kötü olması işçilere ve devrime yaptığı saldırılar veya karşı olmaları üzerinden çizilmektedir.

Ermenilerin silahlı bir partisi olan Taşnaklar roman boyunca olumsuz özelliklerle tanımlanmakta ama bu durum kesinlikle Ermenilere bağlanılmamaktadır. Yazarın romanı yazdığı zaman Ermenistan'da bulunuyor olması ve Ermenistan vatandaşı sayılmasının bunda etkisi vardır. Bir diğer etken de Taşnakların ideolojik olarak Bolşevik yanlısı olan yazarla karşıt ideolojide olmamaları da önemli bir gerekçe oluşturmaktadır. "*Taşnak, bey ve ağaların yaptığı zulmü hiç kimse yapmazdı* (Şemo, 2009: 195)." Taşnakların kötü bir imajda sunulmasının bir diğer geçerli sebebi yazarın romanı yazdığı zaman Ermenistan'da bulunması ve ülke yönetiminde bulunması etkili olmuştur. Roman olaylarının geçtiği zaman Taşnaklar Ermenistan'da istenilmeyen ve sevilmeyen bir grup pozisyonundadırlar.

İdeolojik bakışın içine kimi zaman inanç parametreleri de dahil olmaktadır. Romanda Türk imajı konusuna gelirsek eğer, Kürtlerle yakın bir profil çizmektedir. Bunun başlıca sebebi diğer grupların inanç olarak farklı olmasıdır. Kürtler ve Türkler inanç olarak Müslümanken diğerleri Hristiyandır. Bundan dolayı çoğu zaman genel değerlendirmelerde Kürtler ve Türkler aynı cümle içinde, aynı yönelimde gösterilmektedir. Bu Türklerin bir bütün olarak iyi gösterildiği anlamına gelmemektedir. Özellikle sıradan halk değil de yönetimden bahsedildiğinde Türkler olumsuz bir karakter kazanmaktadır. Bunun temel sebebi yazarın sempati duyduğu Rusya'nın Osmanlıyla savaş halinde bulunmasıdır. "*Sarıkamuş'ta büyük bir savaş vardı. Rom ve Taşnaklar savaşıyordu. Türkler ve Taşnaklar sebepsiz yere gelen geçeneri öldürüyorlardı* (Şemo, 2009: 176)."

Kürt Çoban romanında işçi sınıfı dışında başka bir sınıfsal gruba dahil olmak olumsuz imajın oluşmasına sebep olabiliyorken incelenen diğer romanlarda bu yönde bir yaklaşım bulunmamaktadır.

4.4. Bizden Olanın Ötekiliği

Bir önceki bölümde kategorileştirdiğimiz, ötekiye ve bize ideolojik olarak bakıldığında ve imajlar bu bakışa göre yaratılmaya çalışıldığında işin rengi biraz değişebilmektedir. Bu durum kendisiyle birlikte bizden olanın karşı grubun içinde sayılmasına, onlardan biriymiş gibi görünmesine sebep olabilmektedir. Toplumsal ilişkilere bağlantılı oluşan kimliğin içerme ve dışlama yönlerini bize hatırlatan bu durum grubu homojen hale getirmeye çalışarak farklı yönelimde olan bireyleri grubun dışına, kendisinden olmayanlarla birmiş gibi göstermeye çalışmaktadır.

Taşnaklar olumsuz bir imajla çizilirken onlarla işbirliği yapan Kürtler de bu olumsuz imajdan payına kalanları almaktadır. "*Ûsib bey, Cangîr ağa Taşnaklara asker topluyorlardı. Gariban Kürtlerin arasına dalmış asker topluyorlardı. Kürtlerin soyulup talan edilmesinin haddi hesabı yoktu* (Şemo, 2009: 177)."
"Biz"den olanlar başka halklarla birlikte gösterilerek olumsuz durumları, "bizim" dışımıza aktarılıyor.

Dono Köyü romanında Ötekiyle/Türklükle ilgili dikkat çekici özellik, her ne kadar etnik olarak Kürt olsalar da ağa, bey ve şeyhlerin cümle içinde Türklerle bağlantılı anlatılması, birçok yerde onlarla birlikte anılması ve belli oranda onlardanmış gibi gösterilmesidir. Sürekli ağa ve hükümetin bağlantısına dikkat çekilmesi birazda dönemin ruhuna uygun olarak yapılmaktadır. Bilindiği gibi çok partili sisteme geçişten sonra Demokrat Partinin iktidar olması ve “komünizm tehlikesine” karşı olarak Amerika’dan birçok maddi yardımın alınması devleti rahatlatmıştır. Alınan bu yardımların içinde o döneme kadar Türkiye’de bulunmayan traktörler de vardır. Maddi gücü bunları almaya yetecek kişiler elbette ağalardır. Bu da ağa ve hükümet arasında belli oranda ilişkinin gelişmesini sağlamıştır. Bu ilişkilene durumu roman boyunca sürekli güncel tutulmaktadır. “*Hacı Zorav sadece birkaç köyün ağası değil, bütün Garzan diyarının sahibidir. Hükümet ki kapımızda dilenci olmuş. Hâkim ve kaymakamlar bize hizmetkarlık etmektedirler (Baksi, 2007: 43).*” Alıntidan da anlaşılacağı gibi sürekli olarak ağa ve hükümet bağlantısının altı çizilmektedir. Romanın olay örgüsünde ağa ve hükümet/devlet/Türk sürekli olarak bir birlerini destekleyen oluşumlardır. “*Akılsız oğlum aklın alıyor mu Türklerin hükümeti kalksın, metruke malları Hacı Zorav’dan alsın da bize versin (Baksi, 2007: 50).*” Bütün alıntılar bize kategorik olarak ağa ve Türklerin imaj yaratımında aynı konumda olduğunu göstermektedir. “*Para Hacı Zorav’ın babası, hükümette onun dedesidir (Baksi, 2007: 49).*” Ağanın ağzından ağa ve devlet bağlantısı sürekli pekiştirilerek ve bağlantıları ortaya konularak oluşturulan imaja katkı sağlanır. Ağalığın yanı sıra şeyhliğin de ötekiyle bağlantılı hale getirilmesi gibi bir durum vardır. “*Şeyh Mahmûdê Zoqeydê sırtını Ankara’ya dayayıp, dünya malı için Allah’ı inkar etmekteydi (85)*” ve “*Şeyhler devletle işbirliğini tutan kişilerdir (Baksi, 2007: 35).*” Öteki organizasyonu olarak görülen devletle bağlantılı herhangi bir kişi, bizden olsa dahi öteki gibi gösterilmektedir.

Ağa ve şeyhlerin Kürt sayılmadığı bazı cümlelerde açıkça belirtilir. Bunu temel alan argüman ötekiyle ilişkisi ve öteki hakkında kendi gruptan ayrı düşünmesidir. Aso'nun babası kızana kendilerini Hacı Zorav'la karşılaştırarak şöyle söylemektedir: “*Biz beş para etmez Kürtleriz (Baksi, 2007: 44).*” Onun

için ağalar ve şeyhler üzerinden oluşturulan bütün imajlar ötekinin hanesine yazılmaktadır.

Kader Kuyusu romanında en dikkat çekici yön etnik olarak bizden olan bazı bireylerin öteki kategorisine alınması ve etnik olarak öteki olan bireylerden veya gruplardan daha ilginç bir şekilde sunulmasıdır. Hiç bir şekilde diğer gruplara yönelik kullanılmayan argo ve küfür kelimeleri Kürtlere yönelik kullanılmaktadır. "*İnanıyorum ki, Şeyh Sait'e ihanet eden aşiretler, bize de ihanet ettiler. O köpek soyları yine aynı ihanet oyununu oynadılar. Ancak suç o namussuzlarda değil, o namussuzlara güvenenlerde...* (Uzun, 1997: 185)" Kitapta ayrıca "*kedi bıyıklı*", "*namussuz*", "*uzun sakallı köpek oğlu*" kelimeleri de etnik olarak Kürtler için kullanılır (Uzun, 1997: 186). Bu durum genel olarak yazarın istediği doğrultuda davranılmadığı zaman gelişen bir ötekileştirme biçimidir. "*Kürt ağa, bey ve şeyhlerin ihaneti meşhur değil mi, bu ihanet dünyanın dört tarafında duyulmamış mı?* (Uzun, 1997: 186)"

Ötekilik meselesinde biz'in bir bütün oluşturduğumuz kanısının oluşmasına çok önem verilir. Böyle bir durumun olmaması krize sebebiyet verebilmekte ve bizden olanlarda moral bozukluğu yaratmaktadır. Onun için köken olarak her ne kadar bizden olsa da yaptığı eylemler ve davranış biçimleri gruba uygun olmadığına kişi(ler) ötekiyle bağlantılı hale getirilip ve onlardanmış gibi gösterilir. Ezilmiş Domatesler romanda bu yönde bir eğilim görülmektedir. Bizden olup karşı tarafla hareket edenler "*hain*" olarak tarif edilmekte, ötekiyle sürekli aynı çerçeve içerisinde sunulmaktadır. "*... ölene kadar bu kafir devlet ve içimizdeki hainlerle savaşacağım, ya ben Mustafa Kemal'in cumhuriyetini bitireceğim ya da onlar beni* (Jiyan, 2017: 20)." Bizden olan hain her zaman anlatımda ötekiyle aynı cümle içerisinde anılır ve bu sayede aynılaştırılır. "*Babam hainlerle olan savaşı çok önemsiyordu; onun için düşman haindi ve hainler de düşmandı. ... Babam ve Elîcan ne düşmanlardan nefret ettiği kadar hainlerden de nefret ederdi* (Jiyan, 2017: 21)." Hain olarak tarif edilen bizden kişiler kesinlikle Kürt olarak kabul edilmemektedir. "*Hain olmasın ve Kürt olsun bizim için yeterli* (Jiyan, 2017: 62)" denilerek bizlik ve bizden olmanın sınırları çizilir. "*Onlar hizmetçiydi ve sahipleri de devletti* (Jiyan, 2017: 49)." Bu yolla bizden olanın safımızda yer almaması krizi ötekiye bağlanılarak atlatılmaya çalışılır. Ötekinin olay

örgüsünde yer almadığı durumlarda bizden olanların ötekiyle ilişkili hale getirilerek ötekinin imajının devam ettirildiği romanlarda gözlenen bir durumdur.

4.5. Tarihsel Öteki

Günümüzde yaşanan olumsuzlukların sebebi tarih boyunca sorunun ötekiye bağlanır. Bu sayede ötekinin ötekiliğine süreklilik kazandırılarak günümüzde var olan ötekilik daha da katmerleştirilir. Bu sayede tarihi ötekilik kazandırılır. Tarih boyunca ötekiyle çatışmanın, farklılaşmanın kaçınılmaz olduğu gibi bir izlenim yaratılır. Bunun birçok örneğini günümüz sorunlarında da görmekteyiz; kimi topluluklar arasında günümüzde yaşanan sürtüşme ve çatışma gibi olgular eskiye referans verilerek, eskiden olan ya da eskiden gelen iki topluluk arasındaki olumsuzluklarla birleştirilir. “*Kardeşlerim... diye devam etti Celadet. Düşmanımız bahtsız ve kör yılanlar gibidir, nerede ve ne zaman fırsat bulsa bizi zehirlemeye çalışır* (Nazê, 2009: 80).” Günümüzde var olan ve verilen atıflarla eskiden de sorun olduğu izlenimi yaratan bu çaba, iki toplum arasında ötekiliğin ve düşmanlığın kaçınılmaz olduğu izlenimi yaratmaktadır. Türkler önemli tarihi olaylar üzerinden olumsuz imaj oluşturabilecek yönleri daha ön plana çıkartılır. “*Türk aşiretleri binli yılların başında gelip topraklarımızı almışlardır* (Uzun, 1997: 51)*.” Galip, Kürt romanlarındaki biz ve ötekinin mekânsal olarak ayrıştırılmasını şöyle açıklamaktadır. “Kürt romanları sadece Kürdistan topraklarını Kürt yerleri ve şehirlerini dahil etmekle kalmaz, aynı zamanda “ötekinin”nin sınırlarını da dışlayarak belirler. Bu bağlamda, “biz” milleti ve ulusal bölgeyi kucaklar; “öteki” ise “burada” değil “orada” yaşayan diğer ulusları ifade eder (2012: 132).” Bu durum romanda belirtilen yerin kime ait olduğu vurgusuyla yapılmaktadır.

Öteki hakkındaki imajın oluşturulmasında tarihi olayların yeniden yorumlanması ve bu olaylar üzerinden yeni bir kimlik ve ötekinin imajının sağlamaştırılması dikkat çeken başka bir husustur. “*Mala Eliyê Unis, dağlı kavim, mağaralarda, direniş noktalarında var güçleriyle, zulme ve katliamlara*

* Eserin orijinalinde "topraklarımızı almışlardı" cümlesi yumuşatılarak "topraklarımıza yerleşmişlerdi" şeklinde çevrilmiştir. Bundan dolayı bu alıntı da tarafımızca çevrilmiştir.

cevap veriyorlardı (Baksi, 2007: 70).” Bilindiği gibi Sason Ayaklanması olarak tarihe geçen olaya gönderme yapan bu cümlede “*zülüm ve zorbalığı*” yapan ötekidir ve dolayısıyla bu ötekinin hanesine yazılmaktadır. Bütün bu tarihi olaylardaki göndermeler genellikle ötekiye karşı olumsuz bir imaj oluşturmaya çalışmaktadır. “*Motka savaşını hatırlamıyor musunuz siz? Türk askerleri binlerce kadın çocuk öldürdü. Motka'yı yakıp viran ettiler. Motkan mağaraları şimdi de iskelet dolu* (Baksi, 2007: 85).” Türkiye’deki resmi tarihin tersine olmuş olayları başka bir süzgeçten geçirerek okuyucuya sunmaktadır. Resmi belleğin yanı sıra çoğu toplumun alt gruplarında canlı bellekte kendine yer bulabilmektedir. Canlı bellek toplumun büyük çoğunluğu yerine sınırlı sayıda kişide ortak kimlik oluşturan resmi kolektif kimliğe rakip hatırlama biçimleridir. Canlı bellek genel olarak resmi bellekle çatışmalı bir yol izlemektedir. Romanda resmi tarihin aksine mevcut olan canlı bellek yaklaşımı alternatif olarak yazar tarafından savunulmaktadır. Ermenilerin öldürülmesi olayı hakkında da şöyle bir cümle geçmektedir: “*Nasıl söylenir; 19. yy kadar Ermeniler ve Kürtler Dono Köyü'nde uzun bir süre birlikte yaşadılar. Birlikte Garzan nehrinin yanına inmişler, elbise yıkamışlar, aşk şarkıları söylemişler. Ama bu dostluk, bu komşuluk Osmanlılar tarafından yıkıldı. Bahtsız Rom bu dost olan iki halkı birbirine düşürdü. O günden sonra Garzan nehri boynu bükük, öksüz, kimsesiz... (Baksi, 2007: 19)*” Cümleden açıkça anlaşılacağı gibi katliamın sebebi yazarca açıktır. Tarihsel olaylara gönderme yapılan kurguda olumsuzluklar ötekiye bağlanılır. Bu farklı tarihsel kabuller yoluyla yapılmaktadır.

Bu tarihi olaylardaki geri dönüşlerle ötekinin ötekiliğinin eskiye dayandığı varsayımı oluşturulmaya çalışılır; “*Ah ah Rizgo ağa... Ne çabuk unuttunuz? Babalarımızı, akrabalarımızı, arkadaşlarımızı öldürenler jandarmalar değil mi? Osmanlılardan bu yana bizi öldürenler kimlerdir acaba? Aklımızı başımıza alıp düşünmeliyiz. Düşman düşmandır. Hükümet fırsat bulduğu anda hepimizi öldürtür* (Baksi, 2007: 79).” Cümleden de anlaşılacağı gibi ötekinin ötekiliği eskiden beri vardır ve bu örnekler verilerek pekiştirilir. *Yeminler olsun ki Türkiye hükümetinin dostluğu da düşmanlığı da aynıdır. Arada hiçbir fark yoktur* (Baksi, 2007: 79).” Günümüzde yaşanan olumsuzlukların sebebi tarih boyunca sorun yaratan ötekiye bağlanılır. Tarih

boyunca ötekiyle çatışmanın, farklılaşmanın kaçınılmaz olduğu gibi bir izlenim yaratılır. Geçmişe dönük olan bu kolektif kimliğin grup bireylerinde geçmişte de bir ortaklığın olduğu ve şimdi de geçmişte olduğu gibi birlik olunması gerektiği hatırlanmaktadır. Bu sayede kolektif kimliğin devamlılığı sağlanmaktadır.

Günümüzde var olan ve verilen atıflarla eskiden de sorun olduğu izlenimi yaratan bu çaba, iki toplum arasında ötekiliğin ve düşmanlığın kaçınılmaz olduğu izlenimi yaratmaktadır. "*Türk askerleri babasının 10 dönümlük arsasının köy tarafındaki bölüme dikenli tel çektikten sonra anladılar ki babasının 10 dönümü zalim Türk askerlerinin insafına kaldı, baba ve atalarımızın düşmanın insafına!* (Abbas, 2004: 8)" Şimdi de "zalim olan Türk askerinin" "zalimliği" daha eskiye, "baba ve atasına" bağlanılır. Bu şekilde ötekinin ötekiliğine devamlılık sağlanmış olunur. Ötekiyle olan çelişkilerin daha eskiden beri olduğu, bu durumun değiştirilemeyeceği ve ötekinin öteki olarak kalmasından başka çare olmadığı izlenimi yaratılmaya çalışılır.

Öteki hakkındaki imaj oluşturulurken bazen kolektif bellek geri çağrılmakta, toplumun ortak hafızasına yerleşmiş olaylara göndermeler yapılmaktadır. "*Perîxan şoför olan Salo'nun karısıydı. Aslen Kürt'tü. Hem Türkçe hem de Kürtçe konuşuyordu. Yalnız Kürtçesi biraz bozulmuştu. Ailesi Şeyh Sait isyanında Türkiye Hükümeti tarafından sürgün edilmişti. Konya'ya gönderilmişlerdi. ...İkisi de ailelerinin hikâyeleriyle büyümüşlerdi. Roma Reş'in zulümlerinden Kürtlerin katliamlarından, sürgünlerden haberdardılar. Şeyh Sait savaşınca onlarca akrabaları kahramanca şehit olmuşlardı* (Baksi, 2007: 18)." Yazar burada kolektif hafızayı geri çağırılmaktadır. "Katledilen akrabalar"ın kimler tarafından öldürüldüğü yazara göre o topluluğu oluşturan bireyler tarafından bilinmektedir. Bu yolla kolektif kimliği oluşturan ve grup hafızasında yer edinmiş olayları referans olarak ötekinin imajı varlığı içinde bulunulan zamana uyarlanır

Romanda ağayla mücadele eden roman kahramanın isminin Filito olması gene kolektif Kürt hafızasına gönderme yapmaktadır. Birçok sözlü Kürt halk ağıtına konu olan olayın temelinde Filito isminde bir kişinin Osmanlı

Devleti'nin topladığı vergi arabalarına el koyup fakir halka dağıtmasıdır. Devlete karşı mücadele eden gerçek Filito burada da ağaya karşı mücadeleye girişir. “Bellek kişisi” olarak seçilen Filito geçmişten süzülerek romanın sayfalarına akmaktadır. Yazar bu durumu romanın son sayfasında açıkça belirtmektedir. Bu anlatılar yoluyla inşa edilen kimlikler bireylerin kendilerine hikâyeler yoluyla yeni kimlikler edinmesini sağlamaktadır.

4.6. Aynılık Üzerinden Oluşturulan Ötekinin İmajı

Ötekileştirmeyi sağlayan parametrelerden birisi de karşı tarafın “biz”i bir bütün olarak gördüğü yaklaşımıdır. Bu şekilde biz’in de onlara karşı birlik olmamız gerektiği, yekpare bir birlik bütünlük algısı kazanmamız gerektiği düşünülmektedir. Ötekinin türdeşleştirilmesinin altında yatan temel sebep, kurgusal bir şekilde yaratılan öteki imajının kabul edilmesini kolaylaştıran bir yaklaşım sağlamasıdır. Edebi ürünlerde öteki grubunun üyelerinin hep aynı çizgide ve aynı yönelimde gösterilmesi ve bu sayede öteki grubunun ötekiliğinin genelleştirilmesi sağlanmaktadır. Abbas, “*Köpek soylular bizi kendilerine düşman olarak görmekte dirler* (Abbas, 2004: 14).” cümlesiyle ötekinin kendilerini bir bütün olarak gördüğü izlenimi oluşturmaya çalışmaktadır. Birey olarak farklılıklar görmezden gelinir ve sadece bizden olmayan türdeş olarak tasavvur edilen öteki kategorisine sıkıştırılır. “*O namussuzlar nerede olursa olsunlar, namussuzluklarını yaparlar...* (Nazê, 2009: 79)” Öteki bir bütün olarak olumsuzluk imajının içine eklenir. Bu sayede ötekinin bireysel olarak farklılık gösterebileceği ihtimali ortadan kaldırılmış olur.

Bizden olanların da ötekiye aynı tavrı alması gerektiği, bir bütün teşkil edip aynı doğrultuda düşünmesi gerektiği söylenir. Böyle bir durumun gerçekleşmemesi halinde bizden olanın öteki kategorisine itileceği izlenimi oluşturulur. “*Bu saatten sonra kim ki Roma Reş’le kardeşlikten bahsederse ben onun gelmişini ve geçmişini...* (Nazê, 2009: 67)” Biz’in birlikteliğimiz fikrini sorunlu hale getirecek kişiler grup içinden uzaklaştırılarak bir olma fikrinin zarar görmesi engellenmeye çalışılır.

Ötekilik konusunda değindiğimiz “karşı tarafın bütün bireylerini aynılaştırma” gayreti kendisini burada da göstermektedir. Ötekinin yanı sıra biz’in ait olduğumuz grubun da homojenmiş gibi görünmesi istenir. Sürekli ortak yönler ön plana çıkartılır ve bireyden kaynaklı farklılıklar görmezden gelinir. Bunun altında yatan temel sebeplerin başında dışarıya karşı birlikte ve bir bütün olarak görünme isteğidir. Bu gene öteki üzerinden yaratılmaya çalışılan bir durumdur. Karşı tarafın/ötekinin bize karşı birliği bizim de bir olmak zorunda bırakmaktadır.

4.7. Zıtlık Üzerinden Oluşturulan Ötekinin İmajı

Edebi metinlerde hakeza diğer ötekilik ve ötekinin olumlu veya olumsuz imajı yaratabilme potansiyeline sahip araçlarda ve aynı zamanda günlük yaşamda ağırlıklı olarak bir tarafı iyi özellikleriyle öne çıkarma, diğer tarafı da kötü gösterme gibi durumlar olmaktadır. Bu doğrudan fark edilebilir ve açık bir yoldur. Onun için bizden olan karakterler ve gruplar olumlu özellikleriyle öne çıkartılır. Ezilmiş Domatesler romanında da bizden olanların iyi diye tarif edebileceğimiz özellikleri daha ön plandadır. Öteki ise bizim iyi tarafımıza karşıt olarak beğenilmeyen hareket ve davranışlar içinde yansıtılmaktadır. Edebi metinde imaj konusunda belirttiğimiz gibi bu imajın doğru olup olmamasından ziyade ısrarla üzerinde durulması konumuza dahil olmaktadır. Öteki kötü özelliklerle anılmasının yanı sıra bizden olanlar iyi kabul edilen taraflarıyla anlatılıp yüceltilir. "*Elıcan, baban Hecî Ağa, yiğitti ve Ruslar karşısında savaştı, sen yiğittin ve Fransızlar karşısında savaştın; sen yiğit oğlu yiğittin. Sen ve babanın uğruna mücadele ettiğiniz bu kâfir devlet şimdi, bir mermiyle arkadan seni öldürdü Elıcan* (Jıyan, 2017: 20)." Bu alıntıdan da görüldüğü gibi bizden olanların iyi özellikleri sıralandıktan sonra daha iyi anlaşılabilmesi için ötekinin onaylanmayan, bizden olanın tersi davranışı anlatılır. Zıtlık üzerinden oluşturulmaya çalışılan ötekinin imajı daha rahat bir şekilde aktarılmaktadır. "*Biz gene diğer savaşlarda ki gibi esir askerlerin silahlarını onlardan alıp onları serbest bırakmıştık. Babam diyordu ki: Askerler günahtır, emir kuludurlar, çocukları yollarını gözlemekte dirler, onlara karışmayın* (Jıyan, 2017: 21)." Romanlarda çoğu zaman Kürtlerin aldıkları esirler serbest bırakılırken Türkler esirleri öldürmektedir. Roman da

bu örnek birkaç yerde tekrarlanmaktadır. Diğer alıntılarda olduğu gibi burada da biz'in olumlu ötekinin olumsuz davranışları üzerinden bir zıtlık yolu seçilmekte ve bu şekilde imaj oluşturma yoluna gidilmektedir.

Bir diğer kategori bizden olanların mitleştirilip efsaneleştirilmesidir. Kahramanca ve doğru davranan bizdendir. "*Salo ben halkımın hizmetçiliğini Türklerin ağalığına değişmem diyordu* (Baksi, 2007: 83)." Bizden olanın iyi yönleri ön plana çıkartılarak ve efsane haline getirilerek mitleştirme yoluna gidilmektedir. "*Bahtsız Roma Reş'e teslim olmamak için kadınlarını boşamışlardı* (Baksi, 2007: 69)." Bizden olanlar mitleştirilerek okuyucunun bu figürle özdeşleşmesinin daha kolay ve olanaklı hale gelmesi sağlanır. Yazar, kahramanın ağzından kendisinin üstün özelliklerini öteki üzerinden daha da vurgulayarak, kendisini daha güçlü konuma yerleştirmektedir. "*Yavrum Türklerin jandarmalarında yürek var mı bıyık bıraksınlar* (Baksi, 2007: 82)." Bundan dolayı özenilen kişiler genellikle bizden olan kişilerden olmaktadır. Bunlar kabul edilebilir özellikleriyle ön plana çıkarken, öteki ise istenilmeyen durumlarla temsil edilir.

Öteki sürekli istenilmeyen olaylar içinde tasvir edilmekte, buna karşın "biz" in durduğu yer; özenilen, olumlu görülen ve takdir edilen yerdir. Bu bazen "biz" in efsaneleştirilmesi yoluyla olmakta, bazen ötekinin istenilmeyen konumu üzerinden yapılmaktadır.

4.8. Kötü Sıfatlarla Nesneleştirilen Öteki

Bir diğer ötekileştirme kategorisi olan karşı tarafın kötü sıfatlarla tanımlanması örneklerine Dono Köyü romanının birçok yerinde karşılaşılmaktadır. "*Düşman, gaddardır, zalimdir* (Baksi, 2007: 89)." Bu tanımlamalar her olay sonrası kullanılır. "*Soysuz Rom* (Baksi, 2007: 69)," "*Zalim jandarmalar* (Baksi, 2007: 69)." Bu durum bazen ötekinin yerine sadece bu sıfatların kullanılmasına kadar sınırlandırılmakta. Bu tanımlamalar genel olarak daha önce Türk olarak belirtilen kişiler için kullanılır.

Kader Kuyusu romanda en olumsuz bir imaj çizen aktör Osmanlıdır ama "Osmanlının" tam olarak kimlerden oluştuğu, sınırlarının nerede başlayıp

nerede bittiği belirsizdir. Genel olarak romanda dolaylı bir anlatım mevcuttur. İşi yapan kişi ve gruplar uluslarından soyutlanarak anlatılmaktadırlar. Osmanlı tanımında da bu durum göze çarpmaktadır. Osmanlı bazen "Türk" kimliği kazanmakta, bazen "Türklüğün" de dahil olduğu bir ulus mozaïği olmakta bazen de kişilerden oluşan ulussuz bir yönetim zümresine denk gelmektedir. Ama gene de yazar açısından Türk kimliği daha baskın olmaktadır. "*Osmanlı yapacağını yapıyor, Bedirhan'ın ailesini parçalıyor; ailenin önemli bir bölümü İstanbul'da alıkonuluyor, Kadıköy'e yerleştiriliyor* (Uzun, 1997: 43)." Osmanlı genel olarak olumsuzluk içeren kelimelerle birlikte işlenmekte ve bu da romanda en kötü imajın kaynağı olmasına sebep olmaktadır. "*Bir yandan Osmanlının zorbalığı, bir yandan Kürt aşiretlerin kendi aralarında ve Ermenilerle olan çatışmaları* (Uzun, 1997: 48)." Osmanlı sürekli Bedirhan ailesinin başına ve dolaylı olarak da Kürtlerin başına gelen olumsuzlukların kaynağı şeklinde gösterilir. Kahramanın padişah II Mahmut tarafından 1834'te kurulan Harbiye Okulu'na kaydolma isteğine karşılık annesinin verdiği cevap Osmanlı ve Türk imajının ortak olduğunu bize göstermektedir. "*Senin namusun yok mu? Sen nasıl Harbiye Mektebi'ne girip Tirko'nun zabiti olursun. O tirko ki ülkeni elinden almış, milletini köle yapmış, dedeni esir ve aileni perişan etmiş ve sizi sürgün etmiştir* (Uzun, 1997: 64)*" Kürtçe de "Tirko" şeklinde telaffuz edilen kelime olumsuz anlamda Türk kelimesine karşılık gelmektedir. Yazar hem Türk hem Osmanlı şekilde tanımlayarak ikisine ortak bir imaj oluşturmaktadır.

Bir diğer taraftan öteki belli kalıplara sokulur ve günlük yaşamda olumsuz anlamlar taşıyan bu adlandırmalarla birlikte kullanılır. "*Doğru, savaş Kürtler tarafından sonlandırılmış ama bazı Kürt hainler ve Türk faşistleri Kürtleri rahat bırakmamaktadırlar, ülkemize birçok kötülük etmektedirler* (Uzun, 1997: 72)." Okuyan kişinin zihninde olumsuz çağrışımlar oluşturulacak kelimelerle tarif edilen ötekiye olumsuz bir imaj yaratılmaktadır. Kitaptan alınan üsteki alıntıda görüldüğü gibi "bazı Kürtler hain" olmakta ve "Türkler de faşist" olarak tanımlanmaktadırlar. Adlandırma iktidarını elinde bulunduran yazar bu yolla ötekinin imajını oluşturma kudretine de sahip olmaktadır.

* Her ne kadar orijinalinde "Tirko" şeklinde geçmekteyse de çevirmen "Osmanlı" kelimesi uygun görmüştür. Bize göre bu tercih hatalı olduğundan bu alıntı tarafımızca çevrilmiştir.

Öteki sürekli olumsuzluk çağrıştırılacak isimlerle adlandırılır. Onun için Kürt toplumunda olumsuz bir çağrışımı olan "Tirko" kelimesi kullanılır. "Türk" anlamına gelen bu kelimenin normal kullanımını "Tirk" şeklindedir ama şayet olumsuzluk katılmak istenirse "Tirko" denilmektedir. Bu tanımlama kitapta bolca geçen "Tirko askeri" şeklindedir. Her nerede "asker" kelimesi geçiyorsa başına "Türk" tanımlanması getirilir. Bu durum bazen romanın bir sayfasında beş defadan fazla Türk kelimesinin kullanılmasına sebebiyet vermektedir. Ama söz konusu günlük yaşamdan birisi olunca Türk tabirine ihtiyaç duyulmaz. Bu da bizim başta belirttiğimiz Türk kimliğinin askerlerle tarif edildiği tezini doğrulamaktadır.

Ötekilik meselesinde başvuru temel yollardan birisi toplum içinde kabul edilen kimi kötü çağrışımları olan kelimelerin istenilmeyen toplumla anılması veya onlarla eşanlamda kullanılmasıdır. Bu kavramlar çoğu zaman halkın kolektif hafızasında yer etmiş tarihsel bir gerçeklikten doğmakta, kimi zaman da öyle olması istenilmektedir. Kolektif Kürt hafızasında Türklük için kullanılan "Roma Reş" yani "Kara Rom" böyle bir kavramdır. İlk başta Roma İmparatorluğu döneminde kullanılan bu kelime, Roma İmparatorluğu'nun yıkıcı seferlerinden doğmuştur. Uzun yıllar Anadolu'ya etki eden Roma ve Bizans imparatorlukları Anadolu'nun Diyar-ı Rum diye tanınmasını sağlamıştır. Bundan kaynaklı Kürtler coğrafi konum olarak kendilerinin batısında kalan her kese Rom demeye başlamıştır. Ondan sonra batıdan gelen her türlü saldırıya "Rom saldırısı" diye anılmaya başlanmıştır. Daha sonra Türklerin Anadolu'ya gelmesi ve Kürtlerin batısında kalmasıyla Rom kelimesi önce Osmanlılar, daha sonra Türkleri tanımlamak için kullanılmıştır. Sonuna getirilen "kara, kötü" kelimesiyle olumsuz bir duruma gönderme yapmaktadır.

Necis Ölü'de Türkleri tanımlayan en temel kelime "Roma Reş" kelimesidir. Yukarıda belirttiğimiz gibi "kötü Türk" anlamına gelen bu tanım kolektif Kürt hafızasında kötü ve imgelerle dolu bir çağrışıma sahiptir. Yazar bu tanımlamayla sürekli verili kolektif hafızaya gönderme de bulunmakta ve Türklerin ötekiliğini tarihsel bir geçmişe bağlamakta ve eskiden beri var olan olumsuz ya da kötü durumları günümüz de icat edilmiş bir "ötekiye" bağlamaktadır.

Roman da en sık başvurulan ötekileştirme parametrelerinden biriside karşı tarafın sürekli kötü kelimelerle tanımlanarak bizlik duygusunun canlı tutulması sağlanmaya çalışılmasıdır. Düşman kelimesi de bunların başında gelmektedir. Roma Reş kelimesinin yanı sıra Türkler isim belirtilmeden "düşman" kelimesiyle tarif edilmektedir. Bilindiği gibi "ötekinin" sürekli belirli kalıplara konulup orada şekil değiştirmeden kalınması istenir. "*Düşman ilk başta bizden ne almışsa onu geri almalıyız. Onlar kimliğimizi Roma Reş yapmışlar ve dilimizi de kendi dilleri yapmaktadırlar* (Nazê, 2009: 52)." Öteki "düşman" kategorisine alındıktan sonra on(lar)dan iyi bir şey beklemek daha da zorlaşır ve ona sürekli kötü eylemleri üzerinden gönderme yapılır. "Düşman" gibi olumsuzluk çağrıştıran kelimeler her ne kadar kimi kast edildiği bilinse de genel kabul görmüş, toplumun kendisini tanımladığı isimler üzerinden olmaz. "*Dil bizim düşmanımızın dilidir* (Nazê, 2009: 62)." Ötekinin bütün eylemleri onun sıkıştırıldığı "düşman" kalıbından akseden görüntülerle birleştirilir. Ötekinin ismi belirtilmeden "düşman" kelimesiyle tarif edilerek ona dair negatif bir imajın oluşturulmasına önem verilir.

Ötekinin isminden ziyade sıfatlarla tanımlanmasının sebeplerinin başında kuşkusuz özne olarak var olmasının önünü keserek, onu nesne konumuna düşürmek gelmektedir. Bu sıfatlarla öznelliği elinden alınan öteki her türlü haksızlığı hak edecek konuma gelir. "Düşman"laştırılan ötekinin insani yönleri arka plana itilmektedir. "*Şimdi öğrendin mi düşmanımız ne kadar vahşidir* (Baksi, 2007: 62)." Genelde hayvanlar için kullanılan vahşi kelimesi ötekiye yönelik kullanılarak öteki nesne konumuna indirgemektedir. Öteki isminden ziyade "düşman" kelimesiyle tarif edilmekte, bu sayede ötekiliği daha pekişmekte, hakeza öteki bir kimlikten yoksun bırakılmaktadır.

Bir diğer ötekileştirme parametresi ise ötekinin insanlık kategorisinden çıkartılmasıdır. Edebi ürünlerde bu genel olarak karşı grubu ya da karşı gruba mensup bir bireyi insanlık dışı isimlerle adlandırma veya tanımlama şeklinde görülmektedir. Kuzu Çobanı romanında böyle tanımlamalara rastlanılmaktadır. "*Ama gerçekten insanlık bu soysuzlarda hiç yok!* (Abbas, 2004: 9)" Bunların başında gelen karşı tarafın saldırganlığını ifade eden kurt ve köpeğe benzetilmesidir. Bu şekilde ötekinin insanlık dışına çıkartılması birçok nedenle gerekçelendirilir ve buna geçerlilik kazandırılmaya çalışılır. Daha önce

belirttiğimiz gibi karşı tarafı insanlık kategorisinden çıkartıp, bu sayede oluşabilecek herhangi bir itiraz da engellenmiş olunur. "*Yavrum, bu soysuzların selamı dahil haramdır, ölü gibi olduklarından kokuları insanları uzaktan bile boğmakta*" (Abbas, 2004: 14)." Bu yargılara gelebilecek itirazlar için gerekçeler sıralanır.

"Biz"den olup karşı tarafa yakınlık gösterenlere karşı da aynı yol tercih edilir. "*Hain eşek sıpaları*" (Abbas, 2004: 73)." Kürtler arasında olumsuz bir şekilde kullanılan ve Türkçe de "eşek sıpası" anlamında gelen "cehş" kelimesi karşı tarafla işbirliği halinde olan Kürtler için kullanılır. Olumsuz kelimelerinin yanı sıra "ötekiyi" hayvanlara benzetme örneklerine de ele aldığımız eserlerde rastlanılmaktadır. Birçok yerde öteki Türk veya ötekiyle bağlantılı kişi ve kurumların başına veya yerine "namussuz", "köpek" gibi kelimeler ikame edilmektedir. "*Devlet domuzlar gibi saldırmaktaydı*" (Jıyan, 2017: 100)," "*Onları kirlenmiş köpeklere çevirirdik*" (Baksi, 2007: 63)," "*Çekirgeler gibi Mardin dağlarını kemirmekteydiler*" (Jıyan, 2017: 116)." Alıntılardan anlaşılacağı gibi öteki hayvansal sıfat ve isimlerle tanımlanmaktadırlar.

Bir diğer kategori olan karşı tarafa yönelik argo ve küfürlü tabirlere Kuzu Çobanı kitabında rastlanılmaktadır. "*Bu namussuzların kışlası*" (Abbas, 2004: 21)," gibi küfürlü cümle yapıları öteki için kullanılır ve ötekinin imajı küfürlü kelimeler ve tanımlamalar üzerinden sağlanır. Yazara göre "*Düşman ve soysuz*" (Abbas, 2004: 103)" olan öteki, her türlü kötülüğü yapmakta ve hiç bir zaman bu özelliklerinden vazgeçmemektedir. "*Bu soysuzluktur ve mertlik değildir*" (Abbas, 2004: 13)." Düşman olan öteki kötü benzetmelere tabi tutulur ki yüzleri ayakkabıya benzetilmektedir. "*Bu soysuzun ayakkabıları bile yüzünden daha iyi insana gülmektedir*" (Abbas, 2004: 15)." Birçok yerde geçen ötekiye yönelik "soysuz", "sinsi gözlü", "sinsi" gibi tanımlamaları mevcuttur.

Bütün romanlarda rastlanılan ötekinin kötü sıfatlarla tanımlanması genel olarak hayvanlara benzetilme, hayvan özeliği yükleme şeklinde olmaktadır. Bunun yanı sıra küfür ve argo denilebilecek sözcüklerde ötekiye yönelik kullanılır. Bunlar bazen tarihsel olarak negatif anlamlar yüklenmiş kelime ve cümle öbekleriyle olurken bazen de benzetmelerle yapılır.

4.9. Şiddetle Özdeşleştirilen Öteki

Karşı tarafa asla güvenilemeyeceği izleniminin oluşturulmasına özen gösterilir. Bura da karşı taraftan ziyade bize yönelik bir imaj oluşturma çabası vardır. Bu sayede uyanık olmamız gerektiği, karşı tarafa yönelik her zaman tetikte beklememiz gerektiği anlatılmaya çalışır. "*Muhtar biliyordu ki bu köpek soyluları arkadan bir kurşun sıkacaklardı* (Abbas, 2004: 30)." Ötekiye hiç bir şekilde güvenilmeyeceğinin, yaptığı veya yapacağı iyiliklerde bile kötü bir tarafın olduğu imajı oluşturulur. "*Türk komutan onu gülererek karşılar ama bunun altında yatan sebep onu kandırmaktır* (Abbasi, 2004: 10)." Hoşeng'in babası çağrıldığı karakola gidince kapıda onu karşılayan asker sinsi sinsi gülmektedir. "*Hoşeng'in babası kışla kapısındaki askere rastlayınca, askerin sinsi ve kirli gözünü gördü* (Abbas, 2004: 10)."

Öteki var olan toplumsal ve dini değerleri yok sayarak aslında kural tanımaz ve var olan düzeni yıkıcı bir şekilde gösterilir. Ötekinin olmaması durumunda toplumsal işleyiş çok rahat olacak imajı oluşturulur. İşkenceden dolayı ölen Tûjo'nun cenazesinde jandarmalar içeri dalar ve defin işlemlerinin İslami kurallara göre yapılmasına izin vermez ve orada toplananlara karşı saldırılar olur. Jandarmalar sürekli "Rom Jandarması" olarak tarif edilir. "*Aniden bir arabanın sesi geldi ve aracın durmasıyla içeriye birkaç jandarma daldı. Onlardan bazıları yönünü eğilmiş insanlara çevirdi ve silahlarının dipçiğiyle sırtlarına vurup içeriye geçtiler. Birkaç jandarma da Molla Evdilrehman'ın çevresini sarıp sordular:*

- *Sen ölünün yakını mısın?*

- *Hayır... - O halde ne yapıyorsun burada?*

-*Onu yıkamaya geldim. - Onu yıkamana gerek kalmadı. Biz yıkayıp defnederiz.*"

...*Molla Evdilrehman onlara dönüp:- Böyle olmaz, İslam dini bunu kabul etmez...* (Nazê, 2009: 29)"

Ötekinin olmaması durunda herhangi bir sorunun olmayacağı, bütün olumsuzlukların ötekinden kaynaklandığı izlenimi verilmeye çalışılır.

Ötekinin istenilmeyen durumlarla birlikte anılmasının yanı sıra şiddet olaylarıyla birlikte anılması ve sürekli bu şiddetle şekillendirilmesi imaj oluşturmak için elverişli bir durumdur. Onun için Necis Ölü romanında Türk karakterler sürekli bir şiddet sarmalının içindedir. Türk karakterlerinin neredeyse tamamının polis veya silah taşıyan kişilerden olması bu durumu daha elverişli bir duruma getirmektedir. “*Ama benim için çok zor olacak Roma Reş’in, işkencelerini unutmak* (Nazê, 2009: 80).” Ötekinin şiddet olaylarına fiziki varlığının yanı sıra ötekinin dili olan Türkçe de şiddete sebebiyet veren bir yapı durumunda çizilir. Şiddet olayı sürekli Türkçe konuşan kişilerden gelen bir durum gibi gösterilir. Hapishane de olan çocuğunu görmeye gelen annenin Türkçe bilmemesinden dolayı şiddete maruz kalmasından sonra “*Jandarma Türkçe sorar, bilmediği için silahın dipçiğiyle ona vururlar* (Nazê, 2009: 60).” Şiddet ve Türkçe bağlantısı roman boyunca canlı tutulur.

Öteki sürekli öldürme eylemiyle ilişkili olarak tarif edilmektedir. Romanda anlatılan olayların savaş ve çatışma ağırlıklı olmasının yanında ötekinin sürekli öldürmeyle anılması imaj oluşturmak için önemli bir adımdır. “*Qicix’da dahil 7 köyü yaktılar ve katliam yaptılar. Bu katliamda 40-50 insan ve kuzenlerim öldü* (Jiyan, 2017: 23).” “*Reşoyê Silo teslim olduğunda, onu ve karısı Zeyno’yu öldürdüler, Ağzına bir mermi sıktıktan sonra, kesilmiş başını şehir şehir, köy köy dolaştırdılar* (Jiyan, 2017: 106).” Ötekinin şiddet olaylarıyla olaya dahil edilmesinde elbette ötekinin kurguya ağırlıklı olarak askeri mesleklerle dahil olmasının da etkisi vardır.

Öteki çoğu zaman belli kalıplara hapsedilir, bizlik duygusunun sağlamak için bu çoğu zaman pekiştirilerek daha sağlam hale getirilir. Günümüzdeki yaşanan olumsuzluk veya grubu zor duruma sokacak olayların sebebi ötekiye atfedilir. “*Niye Türk olmak istemezdin?- Ben başka uluslara zulüm eden bir ulusun evladı olmak istemem* (Nazê, 2009: 73).” Öteki genel olarak olumsuzluk içinde sunulduğundan dolayı bunun aksi bir durum yaşandığında şaşırılır. “*Celadet şaşırıldı. Polis ve hürmet etmek!* (Nazê, 2009: 33). Öteki istenilmeyen uca yerleştirilerek olumsuz durumlar için başka kaynak aramaya gerek kalmaz. Bunun için olumsuzluğu yayan karakterlerin aidiyetine bakmak yeterli olabilmektedir. Öteki sürekli istenilmeyen ve yapılmaması gereken hal ve davranışlar içinde tarif edilir. Kendisi bütün bu olumsuzlukların

bitirilmesini ya da en azından hafifletilmesini sağlayacak konuma yerleştirir. "Bu devlet o kadar ucuz ve korkak ki gücü yetmediği için garibanlara saldırmakta. Bu kadar köylü boşuna öldürülmüş ve bu kadar köy de boşuna yakılmıştı. Bu da babamın daha da silahına sıkı sarılmasına, dışını daha da bilemesine sebep oluyordu (Jiyan, 2017: 23)." Ötekinin olumsuz davranışlarını dengeleyecek şeyin biz'in hareketlerimiz olduğu ve onun için hareket edildiği söylenir.

Romanda ötekinin imajı sadece insanlar üzerinden değil aynı zamanda doğanın tahribatı ve "dışarıdan gelen ötekinin" zararları, benzetmeler yoluyla oluşturulur. "Günlerden bir gün Mereto Dağı sallandı, duman her yeri kapladı. Top ve tüfeklerin sesi her yeri kapladı. Ağaç ve yeşillikler yandı. Dağ keçileri, ceylanlar, bülbüller mermilerden toplardan öldü (Baksi, 2007: 69)." Coğrafyasının tahribatı öteki olan asker ve dolaylı olarak Türk'ten bilinmektedir. "Dağlar her gün güzel kaval sesiyle uyantıyorken (Baksi, 2007: 69)" diye başlayan cümlenin devamında gelen askerlerin yaptığı top ateşleri, yanan ormanlar, öldürülen yabani hayvanlardan bahsedilmektedir. Asker gelmeden önce "hayat huzur dolu bir dinginliğe" sahiptir. Bunu bozan tek şey asker olan Türk'tür.

Romanda önce Dersim'in doğasından, güzelliğinden bahsedilir. Bu eşsiz güzelliklerin Kürtlerin vatanında bulunduğu belirtilir. Sonrasında Türklerin gelerek katliam yaptıkları anlatılır. "Dersim Kürtleri Türkiye rejimi karşısında baş eğmemişlerdi. Türkiye çok büyük bir saldırı yapmıştı Dersim'e... Dersimliler yalnız kalmışlardı, dünyanın ve diğer Kürt aşiretlerinin gözü önünde Türkiye rejimi Dersim'i yakmıştı. Dersim de katliam yapmışlardı (Uzun, 1997: 244)*." Öteki katliam ve ölümlerin yanı sıra doğa tahribatları ve güzelliklerin yok edilmesiyle bağlantılı şekilde gösterilir. Bauman (2017) bu durumu "kişinin kendi grubunun renkleri huzur verici ve iç açıcıyken, düşman imgesi donuk ve korkutucu renklerle boyanmıştır (65)," diye belirtmektedir.

Asker ve polislerin yanı sıra öğretmenler de imaj oluşturmada önemli bir işlev görmektedir. Kürt romanında gözlenen bir olgu olan öğretmen ve

* Orijinalinde "Türkiye çok büyük bir saldırı yapmıştı" cümlesi çeviride "Ordu Dersim'e karşı büyük bir taarruza geçmişti" şeklinde yer almaktadır. Aynı şekilde " Türkiye rejimi Dersim'i yakmıştı" cümlesi çeviride yer almamıştır. Bundan dolayı çeviri tarafımızca tekrar yapılmıştır.

şiddet Necis Ölü romanında da görülmektedir. Öteki gruptan olan öğretmen sınıfta Kürtçe konuştuğu için okul yönetimiyle birlikte Celadet'e şiddet uygular. "*Öğretmen de diğer uluslardan nefret eden bir kişiliğe sahipti* (Nazê, 2009: 31)."

"Türk imajı" genel olarak romanda askerler ve devlet memurları üzerinden oluşturulmaktadır. Türkü temsil eden asker ağırlıklı olarak "ölüm" "zulüm" gibi kelimelere çevrenir. "*Ali Yunus'un ailesinden on dört yiğit, çocuklarının gözü önünde, yurtlarında, bahtsız ordu tarafından öldürüldüler* (Baksi, 2007: 70)." Öteki çoğu zaman belli kalıplara hapsedilir, bizlik duygusunun sağlamak için bu çoğu zaman pekiştirilerek daha sağlam hale getirilir. Günümüzdeki yaşanan olumsuzluk veya grubu zor duruma sokacak olayların sebebi ötekiye atfedilir. "*Kim önlerine düştiyse öldürüyorlardı. Kadın, çocuk, yaşlı demeden. Köyleri yakmaktaydılar, hayvanları talan etmekteydiler. Elleri kınalı gelinlerin, genç kızların örtüleri Romilerin atlarının nallarının altında kalmıştı* (Baksi, 2007: 70)." Yazar, "büyük vahşetler" yaşatan ve "önlerine çıkan her şeyi yakıp yıkan" öteki olumsuzluk barındıran ismi üzerinden tanımlamaktadır. Ötekinin temsil ettiği askeri kimlik bazen ötekinin ismiyle birlikte belirtilir, bazen de buna gerek duyulmadan aktarılır. Kuşkusuz romanın diğer yerlerinde bu meslek ve öteki birbiriyle bağlantılı bir durumda gösterilir. "*Hiçbir şeyden habersiz oynayan çocuklar jandarmalar tarafından öldürülür. Bedo'nun ailesi gözleri önünde öldürülür.* (Baksi, 2007: 70) "*Türklerin askerleri binlerce masum çocuk öldürdüler... Motka'yı yakıp yıktılar* (Baksi, 2007: 85)." Daha önce değinildiği gibi genel olarak kolektif Kürt hafızasında öteki olarak Türkü temsil edenin asker ve jandarma gibi devletin kolluk güçleri olduğunu belirtmiştik. "*Jandarmalar kuduz kurtlar gibi köye dalmışlardı. Türkçe dilinde, kuduz köpekler gibi ağızlarına ne geliyorsa köylülere söylüyorlardı* (Baksi, 2007: 72)." Saldırganlığın ifadesi olan kurdun jandarmalara ve dolayısıyla öteki olan Türk'e benzetilmesi. "*Çavuş, at kamçısıyla köylülerin içine düşmüş, rasgele önüne geleni dövüyordu* (Baksi, 2007: 72)." "Kötü işler" in yanı sıra öteki sürekli olarak öldürme, yaralama, çatışma gibi şiddet içeren olaylar içinde anılır.

Haso'nun karısı korku dolu rüyasını kocasına anlatırken şöyle söylemektedir. "*Namussuz bir Türk askeri beni zorla doktor sandalyesine*

oturtup bütün dişlerimi söktü (Abbas, 2004: 25).” Sadece gerçek hayatta değil bu imaj oluşturma rüya âlemine de taşar. Ötekinin olumsuzluğu orada da devam eder.

SONUÇ

Edebi eserler, bir toplumun içinde bulunduğu durumları aktaran iletişim araçları olduğu gibi, aynı zamanda kurgusal yönleriyle de bir yaratımdırlar. Bu edebi eserler toplumun kültürünü anlayabilmek için içinde çok sayıda veri barındırmaktadırlar. Bu eserlerle hem toplumun kendisi hem de toplumun dışında kalan diğer grupların yansımalarını da görebilmekteyiz. Bu yansımaları odağına alan imaj çalışmaları toplumların birbirleri hakkındaki fikirlerini bize aktarmakta, aynı zamanda bu imajların oluşmasındaki arka planının etkisini de açıklamaktadırlar. Bu imajlar bazen iki toplum arasında diyalogun ve sempatinin gelişmesini sağlarken bazen de birbirini anlamının önünde engel teşkil edebilmektedir.

Tarihsel olarak uzun süreli bir ilişkiye sahip olan Türkler ve Kürtlerin ilişkileri edebi eserlerde de gözlemlenebilmektedir. Bu ilişkilerin yansımalarını diğer bütün alanlarda olduğu gibi edebiyatta da görebilmekteyiz. Her ne kadar Türk sineması ve romanlarında Kürt imajı incelemeleri mevcut olsa da Kürt romanlarında Türk imajı bu tez yazılana dek henüz incelenmemiş bir konu olarak kalmıştı. Bu konunun incelenmemiş olması tezin ana motivasyonu olsa da iki topluluğun birbirini anlaması ve edebi eserlerdeki akislerini görmelerini sağlamak da hedefler arasındadır.

İlk bölümde edebiyat sosyoloji açısından metnin yorumlanabilmesini sağlayan nitel araştırma yöntemi kullanılarak öteki kavramına değinilmiş ve bir edebi eserde ötekileştirme parametreleri belirlenmeye çalışılmıştır. Daha sonra öteki kavramıyla bağlantılı olan kimliğe değinilmiş ve kimliğin oluşum yolları saptanmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda kolektif kimlik kavramına değinilmiştir. Son olarak da imaj ve edebi eserde imaj izlekleri ele alınmıştır.

Kürt Romanında Türk İmgesi isimli tezimizde Kürt Çoban, Dono Köyü, Kader Kuyusu, Kuzu Çobanı, Necis Ölü ve Ezilmiş Domatesler romanlarında Türk karakterlerin öteki olarak nasıl ele alındığı, nasıl bir imaj içinde aktarıldığı incelenmiştir. Bu incelemeler romanlardan alınan alıntılar üzerinden yapılmıştır. İncelenen romanlar her ne kadar toplumsal gerçekçi roman türüne örnek teşkil etseler de, Kürt edebiyatı içerisinde farklı dönemsel yönelimleri

temsil etmektedirler ve kendi aralarında belirli farklılıklara sahiptirler. İncelenen romanlar kronolojik olarak Kürt edebiyatı içinde belirlenen önemli dönemlerin ilk romanları olduklarından, araştırmanın sorularına daha sağlıklı cevaplar verebilmektedir.

İncelenen romanlarda Türk imajının benzerlikleri ağırlıklı olsa da yazıldığı dönem ve romanın temasına göre kısmi farklılıkları da görülmektedir. Kronolojik olarak Mono-tipik bir Türk imgesi söz konusu olmasa da belirlenen ötekileştirme kategorileri birbirine yakındır. Bu benzerlik ve farklılıklar yazarın bakış açısı ve ideolojisine göre ortaya çıkmaktadır.

İncelediğimiz romanlarda imaj ve ötekileştirme bağlamında baktığımızda birkaç kategorinin öne çıktığını görmekteyiz. İncelenen romanlar bu başlıklar altında değerlendirilmiştir.

Türk imajının daha iyi anlaşılabilmesi için romanlarda Türkler dışındaki öteki diğer halkların imajına da bakılmış; Türk imajıyla benzerlik ve farklılıklarıyla daha sağlıklı bir sonuca varılacağı öngörülmüştür. Kürt Çoban romanında Türkler dışındaki halklardan hem olumlu hem de olumsuz karakterler yer almaktadır. Bunun başlıca sebebi romanın ideolojik bir amaç için ve ideolojik bir bakışla yazılmasından kaynaklanmaktadır. Dono Köyü ve Kader Kuyusu romanlarında Türkler dışında diğer halklardan karakterler olumlu bir imaj çerçevesinde yansıtılmıştır. Kader Kuyusu romanında diğer halklardan karakterlere sempatiyle bakılmaktadır. Aynı şekilde Dono Köyü romanında tek farklı halk olan Ermeniler olumlu bir imaj çerçevesinde aktarılmaktadırlar. Geriye kalan diğer üç romanda diğer halklardan herhangi bir karaktere rastlanılmamaktadır.

Olumlu olan Türk imajı bazı romanlarda bulunmaktadır. Kader Kuyusu romanı en çok iyi Türk karakterin yer aldığı ve aynı zamanda en çok Türk karakterin bulunduğu romandır. Bu romanda yer alan Türk karakterler günlük yaşamda karşılaşıyorsa iyi özellikleri anlatıma dahil olmaktadır, şayet bir çatışma ve gerilim üzerinden ilişki kuruluyorsa genel olarak kötü bir imaj içinde sunulmaktadır. Bu da anlatıma dahil olan öteki karakterlerin olayın bağlamıyla bağlantılı olarak olumlu yada olumsuz imaja sahip olduklarını bize

göstermektedir. Kürt Çoban romanında Türk karakter sınıfsal olarak yazarla aynıysa olumlu bir şekilde aktarılmaktadır. Dono Köyü romanında olumlu Türk karakterler olmasa da Türklük olumlu denilebilecek eşya ve durumlarla bağlantılı anlatılmaktadır. Necis Ölü ve Kuzu Çobanı romanlarında iyi öteki karakterler yer alsa da iyilikleri koşullara bağlanmaktadır ve çoğu zaman ulusundan soyutlanarak, kopartılarak anlatılmaktadır. Ezilmiş Domatesler romanında herhangi olumlu bir Türk karaktere rastlanılmamaktadır.

İdeolojik olarak öteki kategorisinde Kürt Çoban romanı, ötekiliği ve imaj oluşturmayı karakterlerin bağlı bulunduğu toplumdan ziyade kişilerini dahil olduğu sınıfsal yapıya göre yapmaktadır. Romanda Ermeniler olumlu bir imajla aktarılırken ideolojik olarak karşı konumda bulunan Taşnaklar olumsuz bir şekilde aktarılmaktadır.

Bütün romanlarda ortak bir kategori olan bizden olanın ötekiliği, karakterlerin bağlı oldukları grup yerine daha çok işlevlerine göre bir imaja sahip olmalarıdır. Bunun temel sebebi roman yazarının; politik ve inanç gibi ideolojik kaygılarla yazmasıdır. Bizden olan ama yazarın belirlediği kıstasları karşılamayan karakterler roman kurgusu içerisinde ötekiyle bağlantılı hale gelmekte, onlardanmış gibi davranılmaktadır. Birçok yerde ötekiyle aynı cümle içinde yazılarak bu imaj daha da pekiştirilmektedir. Bu durum ötekinin olmadığı durumlarda daha işlevsel hale gelmekte, bu eksiklik bizden olan ama istenilen davranışlarda bulunmayan karakterlerin ötekiyle bağlantısı kurularak öteki rolü oynanması sağlanmaktadır. Kürt Çoban romanı dışındaki diğer romanlarda bizden olanın ötekileştirilmesi öteki olan Türk karakter bağlantılı olmasına göre yapılmaktadır. Türk karakterlerinin yanı sıra Türklükle bağlantılı görülen yönetim yapılarıyla ilişkili olmaları da öteki kategorisine girmelerine sebep olmaktadır. Bu yolla istenilmeyen biz olumsuz Türk imajına dahil edilmektedir.

Rastlanılan bir diğer ötekileştirme ve imaj oluşturma kategorisi ise ötekinin tarihsel süreç boyunca öteki olduğu, ötekiliğinin eskiye dayandığı izleniminin oluşturulmasıdır. Ötekinin imajı oluşturulurken ve günümüzde mevcut olan sorunlardan bahsedilirken diğer taraftan ötekiyle eskiden var olduğunu inanılan sorunlara sürekli referans verilmekte, onların ışığında

günümüzde mevcut sorunlar çözülmeye çalışılmaktadır. Bu yolla şimdi olduğu gibi eskide yaşanmış olumsuzluklar da ötekiye yüklenir. Bu durum ötekiliğe bir süreklilik ve kesintisizlik sağlamaktadır. Bu yolla ötekiliğin kaçınılmaz olduğu imajı oluşturulur. Bazı durumlarda tarihi olaylar resmi bellekten farklı olarak yeniden yorumlanır. Kimi durumlarda da tarihi olaylar yeni yorumlarla günümüz sahnesine çağrılır ve kolektif hafızada yer etmiş şekilde yeniden değerlendirilir.

Ötekinin ve biz'in yekpare olarak gösterilmesi tespit edilen başka bir kategoridir. Yazar ötekinin kendi grubunu bir bütün olarak gördüğü, ona göre bir strateji geliştirdiği imajı oluşturmaya çalışmaktadır. Buna karşılık birlik olunması gerektiği fikrini ön plana çıkarır. Bu durum çoğunlukla ötekinin biz'in karşımızda birleştiği, bununla mücadele için biz'in de birlik olmamız gerektiği fikridir. Stereotipiler üzerinden yürütülen bu yaklaşım öteki grubun bireylerindeki farklılıkları görmezden gelmektedir, bu sayede daha kolay bir imaj oluşturma yoluna gidilmektedir. Biz'in bütünlüğümüzü tehdit eden durumlar görmezden gelinerek veya ötekiye bağlanılarak giderilmeye çalışılmaktadır. Bu yolla biz'in birlik ve bütünlük halinde görülmemizin önündeki engellerde kaldırılmış olur ve homojen bir birlik izlenimi sağlanmış olur.

Zıtlık üzerinden oluşturulan bir diğer kategori; biz'in ve ötekinin mütemadiyen zıtlık içinde sunulmasıyla olmaktadır. Bu durumda genel olarak bizden olanlar olumlu özellikleriyle ön plana çıkarken öteki de olumsuzluklarıyla anlatıma dahil olmaktadır. Biz'in olumluluğumuz daha da vurgulanmak için ötekinin olumsuzluğundan akabinde bahsedilir. Bu biz'in mitleştirilip abartılmamıza da yol açmaktadır. Dono Köyü romanındaki Filito karakteri gibi.

Bir değer ortak kategori olan ötekinin kötü sıfatlarla nesneleştirilmesi, ötekinin olumsuz göstermenin başka bir yoludur. Bu kategoride en çok kullanılan yöntem ötekinin olumsuz çağrışımları olan isimlerle adlandırılmasıdır. Bunlar, genel olarak kolektif hafızada yer bulmuş olumsuz adlandırmalardır. Kara Rom, Tirko gibi olumsuzluk barındıran adlandırmalar bunların başında gelmektedir. Ötekinin bir bütün olarak veya karakter olarak

hayvanları tanımlayan isimlerle çağırılması ve hayvan davranışlarıyla özdeşleştirilmesi de bu kategori içerisinde değerlendirilebilir. Bu durum ötekinin isminden ziyade bu tanımlamalar ve adlandırmalarla romanlarda yer almasına kadar gitmektedir veya bu isimlendirmeler ve öteki birlikte kullanılmaktadır. Bu yolla özne olma imkanı elinden alınan öteki nesne konumuna indirgenmekte ve kurgusal olarak istenilen imajın oluşturulması daha kolay sağlanmaktadır. Ötekinin insanlık dışı adlandırmalar ve tanımlamalarla insanlık kategorisinden çıkartılmasına yolu açılmaktadır. Kuzu Çobanı romanı argo ve küfür kelimelerini içinde barındırmaktadır.

Romanda ötekiyi kötü göstermenin ve öyle bir imaj oluşturmanın başka bir yolu da istenilmeyen kötü işlerin ötekiye yüklenmesidir. Bu çoğu zaman var olan toplumsal ve dini değerlerin öteki tarafından yok sayılması yoluyla yapılmaktadır. Bu yolla ötekinin olmaması durumunda toplumsal işleyişin çok iyi olacağı izlenimi oluşturulmaya çalışılır. Romanlarda bu yolla en çok ötekinin şiddet olayları içinde gösterilmesiyle imaj oluşturulmuştur. Öteki karakterler ağırlıklı olarak sadece şiddet olaylarında kurguya dahil olmaktadır. Bu durumun kuşkusuz ötekinin roman kurgusunda yer aldığı mesleklerin de etkisi vardır. Kader Kuyusu dışında olaya dahil olan Türk karakterler kolluk kuvvetlerini oluşturan mesleklere sahiptirler. Bu durum Türk karakterlerin şiddet boyutuyla olay örgüsünde yer almasını daha olanaklı hale getirmektedir.

İncelediğimiz romanlarda, Türk imajı roman yazarının bakış açısına göre kısmi farklılıklar göstermekle birlikte benzerliklerinin daha çok olduğu tespit edilmiştir. Bu benzerliklerin başında yukarıda açıkladığımız ötekileştirme ve imaj oluşturma kategorileri gelmektedir.

Kürt romanında Türk imgesi adlı çalışmamız için incelediğimiz Kürtçe romanlarla Türk imgesinin bulunduğu durumu, zamanla geçirdiği değişimleri gördük. Bunun yanı sıra araştırmamızın gelecekte bu yönde yapılacak çalışmalara kaynaklık sağlayacağını önemi ortadadır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Abbas, A. (2004) Şivanê Berxan. İstanbul: Pêrî Yayınları.
- Ahmedzade, H. (2004). Ulus ve Roman Kürt ve Fars Anlatısal Söylemi Üzerine Bir Çalışma. A. Zana Gündoğan (Çev.). İstanbul: Pêrî Yayınları (orjinal baskı tarihi 2003)
- Ahmedzade, H. (2011). Romana Kurdî û Nasname. İstanbul: Avesta Yayınları.
- Alakom, R. (2010). Türk Edebiyatında Kürtler. İstanbul: Avesta Yayınları
- Alakom, R. (2013). Yaşar Kemal'in Yapıtlarında Kürtler. İstanbul: Avesta Yayınları.
- Alan, R. (2009) Bendname, Li Ser Rûhê Edebiyatekê. İstanbul: Avesta Yayınları.
- Althusser, L. (2006). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları. A. Tümertekin (Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları (orjinal baskı tarihi 1970)
- Anderson, B. (1993). Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması. İ. Savaşır (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları (orjinal baskı tarihi 1983)
- Arslan, R. (2015). İmajdan Kimliğe Cumhuriyet Dönemi Romanlarında Kürtler. Diyarbakır: J & J Yayınları.
- Aydın, S. (1998). Kimlik Sorunu, Ulusallık ve "Türk Kimliği". Ankara: Öteki Yayınevi.
- Aydos, S. (2010). "Anadolu'dan Geldik..!" Devletin Tanıtım Filmlerinde Ulusal Kimlik Anlatısı (1934-2005). Ankara: Kilit Yayınları.
- Baksi, M. (1999), Dono'nun Köyü. (Çevirmen bilgisi yok) İstanbul: Pêrî Yayınları (orjinal baskı tarihi 1988)
- Baksi, M. (2007). Gundikê Dono. Diyarbakır: Lîs Yayınları.
- Baudrillard, J. (1998). Kötülüğün Şeffaflığı Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme. I. Ergüden (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları (orjinal baskı tarihi 1990)
- Bauman, Z. (2017). Sosyolojik Düşünmek. A. Yılmaz (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (orjinal baskı tarihi 1996)

- Bilgin, N. (2007). *Kimlik İnşası*. İzmir: Aşina Kitaplar.
- Bilgin, N. (2013). *Tarih ve Kolektif Bellek*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Bloom, H. (2014). *Batı Kanonu*. Ç. P. Mull (Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları
(orijinal baskı tarihi 1994)
- Boyîk, E. (2004). *Nûra Elegezê Çend Dîdem ji Edebyata Kurdên Ermenistanê*. Oldenburg: Dengê Êzîdiyan.
- Connerton, P. (1999). *Toplumlar Nasıl Anımsar?* A. Şenel (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları (orijinal baskı tarihi 1992)
- Culler, J. (2007). *Yazın Kuramı*. H. Güler (Çev.). Ankara: Dost Yayınları
(orijinal baskı tarihi 1997)
- Coşkun, V., vd. (2010). *Dil Yarası*. Diyarbakır: DİSA Yayınları.
- Çakar, M. S., vd. (2010). *Ortaöğretim Kürt Dili ve Edebiyatı Ders Kitabı*. İstanbul: Tarih Vakfı.
- Çakır, S. (2009). *Edebi İmgelem, Medya ve Toplum. Sanatlar ve Toplumsal Etkileşim*. M. Çakır Aydın (Ed.). İstanbul: E Yayınları 11-46.
- Çaymaz, B. (2019). *Türkiye’de Vatandaşlığın İnşası*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi
- Çoban, B. (2005). “Aynalar Şövalyesi ya da Bilinçdışının Kaşifi: Lacan”, *Kadife Karanlık: 21. Yüzyıl İletişim Çağını Aydınlatan Kuramcılar*. N. Rigel. (drl.). İstanbul: Su Yayınevi.
- Fügan Varol, S. (2016). *Temsil İdeoloji Kimlik*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Güvenç, B. (1993). *Türk Kimliği*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Habermas, J. (2010). *"Öteki" Olmak, "Öteki"yle Yaşamak, Siyaset Kuramı Yazıları*. İ. Aka (Çev.). İstanbul: YKY (orijinal baskı tarihi 1997)
- Hall, S. (2017). *Temsil Kültürel Temsiller ve Anlamlandırma Uygulamaları*. İ. Dündar (Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık (orijinal baskı tarihi 1997)
- Hassanpour, A. (2005). *Kürdistan’da Milliyetçilik ve Dil 1918-1985*. İ. Bingöl ve C. Gündoğan (Çev.). İstanbul: Avesta Yayınları (Orijinal baskı tarihi: 1992)
- Heraclides, A. (2002). *Yunanistan ve “Doğu’dan Gelen Tehlike” Türkiye*. M. Vasilyadism ve H. Milas (Çev.). İstanbul: İletişim.
- İzoli, D. (1992). *Ferheng*. İstanbul: Deng Yayınları.
- Jiyan, R. (2017) *Bacanên Pelçiqî*. Diyarbakır: Belkî Yayınları.

- Jusdanis, G. (1998). Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür, Milli Edebiyatın İcat Edilişi. T. Birkan (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları (orijinal baskı tarihi 1991)
- Kalpaklı, F. (2016). Amitav Ghosh ile Elif Şafak'ın Romanlarında Öteki/leştirme. Konya: Çizgi Kitapevi.
- Kan, G. (2019). İmaja Ermenî Di Romanên Kurdî Yê Sovyetê De. İstanbul: Peywend.
- Kaypakoğlu, S. (2006). Toplumsal Yaşam ve Birey. İstanbul: Naos Yayıncılık.
- Maalouf, A. (2017). Ölümçül Kimlikler. A. Bora (Çev.). İstanbul: YKY (orijinal baskı tarihi 1998)
- Malmîsanij, M. (2006). Türkiye ve Suriye'de Kürtçe Kitap Yayıncılığının Dünü ve Bugünü. İstanbul: Vate Yayınevi.
- Millas, H. (2005). Türk ve Yunan Romanlarında "Öteki" ve Kimlik. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Morley D. , Robins, Kevin. (1997). Kimlik Mekanları. E. Zeybekoğlu (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları (orijinal baskı tarihi 1995)
- Nazê, B. (2009). Miriyê Heram. Diyarbakır: Lîs Yayınları.
- Orwell, G. (2017). Bin Dokuz Yüz Seksen Dört. C. Üster (Çev.). İstanbul: Can Yayınları (orijinal baskı tarihi 1949)
- Öpengin, E. (2011). Rewşa Kurdî ya Sosyolenguîstîk li Tirkiyê. İstanbul: Avesta Yayınları.
- Özkırmı U. (2008). Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Yaklaşım. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Parıltı, A. Özlem G. (2010). Kürt Romanı Okuma Kılavuzu. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Renan, E. (2016). Ulus Nedir?. G. Yavaş (Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık (orijinal baskı tarihi 1991)
- Said, E. (1998). Oryantalizm. N. Uzal (Çev.). İstanbul: İrfan Yayıncılık (orijinal baskı tarihi 1978)
- Scalbert Yücel, C. (2018). Kürt Edebiyatının Anatomisi. Y. Der Garabedian (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları (orijinal baskı tarihi 2016)
- Schlesinger, P. (1994). Medya Devlet ve Ulus Siyasal Şiddet ve Kolektif Kimlik, M. Küçük (Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları (orijinal baskı tarihi 1991)

- Schnapper, D. (2005). *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki İle İlişki*. A. Sönmezay (Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (orijinal baskı tarihi 1998)
- Seydo Aydoğan, İ. (2014). *Guman 2 Wêjeya Kurdî û Romana Kurdî*. İstanbul: Rûpel.
- Smith, Anthony D. (1994). *Millî Kimlik*. B. Sina Şener (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları (orijinal baskı tarihi 1991)
- Sosyal Değişim Derneği. (2010). *Ulusal Basında Nefret Suçları: 10 Yıl, 10 Örnek*. İstanbul: Sosyal Değişim Derneği Yayınları.
- Şemo, E. (2009). *Şivanê Kurmanca*. Diyarbakır: Lîs Yayınları.
- Tepebaşı, F. (2004). *Ulusal Marşlar ve Kimlik*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Ulağlı, S. (2018). "Öteki"nin Bilimine Giriş İmgebilim. İstanbul: Motto Yayınları.
- Uzun, M. (1992). *Destpêka Edebiyata Kurdî*. Ankara: Beybûn Yayınları.
- Uzun, M. (1997). *Kader Kuyusu*. M. Kızılkaya (Çev.). İstanbul: Belge Yayınları (orijinal baskı tarihi 1995)
- Uzun, M. (1999). *Bîra Qederê*. İstanbul: Avesta Yayınları.
- Ünsaldı, L. (2019). "Takdim", *Yabancı Bir İlişki Biçimi Olarak Ötekilik*. L. Ünsaldı (drl.). Ankara: Heretik
- Yamul, A. (2011). "Yahudilik, Ötekilik ve Kimlik", *Dışarıda Kalanlar/ Bırakılanlar*. A. F. Mataracı (drl.). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Yeğenoğlu, M. (2003). *Sömürgeci Fantaziler Oryantalist Söylemde Kültürel ve Cinsel Fark*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Yücel, M (2011). *Osmanlı-Türk Romanında Kürt İmgesi*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Zeraq, D. (2014). *Rajena Kurdî Nivîsarên Libarey Ziman û Wêjeyê*. Diyarbakır: Lîs Yayınları.

BİLDİRİ VE MAKALELER

- Alan, R. (2015). *Modern Kürt Edebiyatında Kolonyal Karşılaşmalar, Ulusal İmaj ve Tersyüz Olmuş Bir Klişe*. Monograf. 3, 369-399.
- Ayalp, T. İ. (2008). *Hans Dernschwam'ın İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü'ndeki Türk İmajı Üzerine Bir İnceleme*. Türkbilig/Türkoloji

- Araştırmaları Dergisi. 9. 15, 110-125.
- Bezirgan, Y. N. Bilgin (2009). Gazete Haber Başlıklarında Öteki'nin İnşası. *kültür ve iletişim • culture & communication*. 12. 2, 133-157.
- Demirözü, D. (2003). İlk Dönem Yunan Romanında (1834-1880) Öteki İmajı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*. 43. 1, 169-194.
- Ergün, Z. (2015). Hawar Dergisinde Egemen Türk İmajı ve Anti-Kolonyal Söylem Monograf. 3, 438-475.
- Gültekin, B. (2005). Türkiye'nin Uluslararası İmajında Yükselen Değerler ve Eğilimler. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*. 4, 1. 126-140.
- Çıkla, S. (2002) Romanda Kurmaca ve Gerçeklik, *Hece Dergisi* 65/66/67. 111-129.
- Sevinç, B. (2010). Bir Öteki Yaratmak. *Toplum Bilimleri Dergisi*. 4. 7, 177-194.
- Yetkin, S. (2015). Bir Ötekileştirme Biçimi Olarak; Heteroseksizm ve Homofobi. *Boğaziçi Üniversitesi Avrupa Çalışmaları Merkezi Öğrenci Forumu Bülteni*. 3, 21-23.
- Yiğitler, Ş. Ş. (2019). Kurdish Image in Novels of Early Period of Turkish Republic. *International Journal of Kurdish Studies* 5. 1, 41-52.
- Zeynep, Z. (2008) *Wekî Qadeke Şidetê, Temsil: Di romana Tirkan de Kurd, îşyan û jin-1*. D. Ozalp (Çev.). *Zend*. 2008, 19-28
- Tek, Z.(2016). Edebiyat ve Kimlik. *Elazığ: Bizim Külliye Dergisi*. 67, 55-66.

TEZLER

- Aksoy, E. B. (2013). Cizre Örneğinde Etnisite İçi Karşılaşma Biçimleri. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Antropoloji Anabilim Dalı.
- Alptekin, D. (2011). Toplumsal Aidiyet Ve Gençlik: Üniversite Gençliğinin Aidiyeti Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.

Arslan, M. (2014). Di Dewra Osmaniyan De Weşangeriya Kitêbên Kurdî (1844-1923). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalı.

Galip, O. (2012). Kurdistan: A Land of Longing and Struggle Analysis of 'Home-land' and 'Identity' in the Kurdish Novelistic Discourse from Turkish Kurdistan to its Diaspora (1984-2010). Yayınlanmamış Doktora Tezi. Exeter Üniversitesi Kürt Çalışmaları.

Kıyanç, S. (2014). Malakanlar. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.

Salmanoğlu, N. C. (2014). Farklılığın Anlatısı: Türk Romanında Kürt Kadının Temsili. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler Ve Tanıtım Anabilim Dalı.

İNTERNET KAYNAKLARI

Hejmara Romanên Kurdî: (t.y.)

https://www.amidakurd.org/ku/nuce/75_sal_%C3%BB_197_roman%C3%A4n_kurd%C3%AE_kurmanc%C3%AE (4 Nisan 2020).

İmaj: (t.y.) <https://sozluk.gov.tr/> (10 Mart 2020).

Kimlik: (t.y.) <https://sozluk.gov.tr/> (10 Mart 2020).

Lîsteya pirtûkên bi kurdî: (t.y.) <http://diyarname.com/search.php> (18 Aralık 2019).

Önyargı: (t.y.) <https://sozluk.gov.tr/> (10 Mart 2020).

Öteki: (t.y.) <https://sozluk.gov.tr/> (10 Mart 2020).

Yılmaz, H. (2010). Türkiye'de 'Biz'lik, 'Öteki'lik, Ötekileştirme ve Ayrımcılık: Kamuoyundaki Algılar ve Eğilimler. (t.y.) www.hakanyilmaz.info (3 Ocak 2020).

EKLER

Erebê Şemo

Yazarın Hayatı: Erebe Şemo 1897'de o dönem Rus hükümrancılığı altında bulunan Kars'a bağlı Susuz köyünde dünyaya gelir. Fakir bir ailenin çocuğu olan Şemo, ilköğreniminden sonra işçi olarak değişik işlerde çalışır. Şemo Kürtçe, Rusça, Türkçe, Yunanca ve Ermenice öğrenir. Uzun bir süre Ermenistan Komünist Parti Merkez Üyeliği yapar. 1937-1956 yılları arasında sürgün hayatı yaşar ve sonrasında tekrar Ermenistan'a döner. İlk Kürtçe roman olan Şivanê Kurmanca(1935), Dimdim(1966), Jiyana Bextewar(1967), Hopo(1969) ve Berbang(1958) romanlarını yayınlar. 1978 yılında hayatını kaybeder.

1928'de İshak Maragulov'la birlikte Kürtçe için Latin alfabesinin düzenlenmesine katılır. Aynı zamanda Latin alfabeli ilk Kürtçe kitap olan "Kendi kendine Kürtçe okumayı öğrenme" yayınlar. 1930'da yayınlanmaya başlayan ve hala devam eden Rêya Teze adlı gazetesine katkıda bulunur. SSCB Kızıl Bayrak ve Halkların Kardeşliği madalyalarını alır.

Şivanê Kurmanca (Kürt Çoban) Kitap Özeti: Kürt Çoban ilk Kürtçe romandır. 1935'te yayınlanan roman yazarın hayatından derin izler taşır. Otobiyografik izlerin görüldüğü romanda yazarın çocukluğundan başlayıp Sovyet Devrimi sonrası yazarın siyasetin içine girmesiyle son bulur. Roman ilk başta yazarın kendi ailesini tanıtmayıyla başlar. Yazarın babası Şemo fakir bir köylüdür ve varlıklı ailelere ve köylerde çobanlık yaparak ailesini geçindirmektedir. Oğulları Biro ve Dewrêş'in yaşları henüz küçüktür ve babalarına yardım edememektedirler. Daha sonra Çiçek, Gogê ve yazarın kendisi Erebe dünyaya gelir.

Aile her yıl bir köyde çobanlık ve işçilik yaparak geçimini sağlamaktadır. Çalıştığı bu köylerde farklı farklı uluslardan insanlar yaşamaktadır; Hirim, Malagan, Türk, Ermeni, Kürt. Ailenin diğer bu topluluklarla ilişkileri kimi zaman iyi olmakta kimi zaman da çatışmalı geçmektedir. Yazar büyüdükçe ailesine yardım için çobanlık yapmaya başlar

ve bundan sonraki birçok bölüm bu maceralarından oluşur. Hayvancılık ve çiftçilik meslekleri hakkında geniş bilgiler okuyucuya aktarılır.

Sonradan yerleştikleri bir köyde okulda hizmetçi olarak işe başlar ve burada okuma yazma öğrenir. 1914 yılında Rus-Osmanlı savaşlarında Rus ordusuna tercümanlık yapar. Başarısız bir evlilik planı geçirir ve evlenmekten vazgeçer. Rus devrimcilerle tanışır ve onlara katılır. Kimi zaman tutuklanır ve işkenceler görür. Daha sonrasında Rusya'ya gitmek zorunda kalır. Eylül Devrimi'ne kadar bir sürü çatışmaya katılır. Devrimden sonra tekrar Ermenistan'a döner ve yönetim işlerinde görev alır.

Otobiyografik olan roman, romanın geçtiği dönemde gerçekleşen tarihi olaylar hakkında geniş bilgiler aktarır. Yazar sosyalist olması romana da etki etmiş ve roman sosyalist bir bakışla yazılmıştır.

Mahmut Baksi

Yazarın Yaşamı: Mahmut Baksi 1944 yılında Batman-Kozluk'a bağlı Suphiye köyünde dünyaya gelir. 7 yaşına geldiğinde ailesiyle birlikte Bismil'e taşınır ve 1952'de orada okula başlar. Daha sonra Ergani'de okuluna devam eder.

Dicle Öğretmen Okulu'nu bitirmeden okulu bırakır. İlk olarak 1966 yılında haftalık olarak çıkan Batman Gazetesi'nde gazeteciliğe başlar. 1968 yılında TİP Batman İl Başkanı olur. 1969 yılında ilk romanı olan Mezra Botan İstanbul'da Türkçe olarak çıkar. Sonraki yıl da Sadi Akkılıç davası kitabı yayınlanır. Yayınladığı ilk iki kitabı da yasaklanır.

Bu yıllarda sendikal çalışmalarını devam ettirir. Yayınladığı kitaplardan dolayı 15 yıl ceza alınca 1970 yılında Almanya'ya gider. 11 ay sonra da 25 Mayıs 1971'den ölümüne kadar yaşayacağı İsveç'e yerleşir. 29 yıl boyunca kalacağı İsveç'te Aftonbladet gazetesinde hem köşe yazarlığı hem de gazetecilik yapar. Diğer medya organlarına da içerikler üretir. İsveç devlet televizyonuna çocuklara yönelik programlar hazırlar. Kültürel çalışmalarının yanı sıra siyasi çalışmaların da içinde yer almaya devam eder.

Baksi, İsveç'te de aktif kültürel ve politik bir hayat yaşar. Toplam da 23 kitap yayınlar ve bunların bazıları dünyanın diğer dillerine çevrilir, kendisi de Kürtçe, Türkçe ve İsveççe kitaplar yazar.

Baksi 19 Aralık 2000'de hayatını kaybeder ve Diyarbakır'da toprağa verilir.

Mahmut Baksi'nin yayınlanmış eserleri: Mezra Botan (1969), Sadi Akkılıç Davası (1970), Zarokên Îhsan (1978), Keça Kurd Zozan (1979), Kürdistan Tarihinde Kamışlı Katliamı (1981), Hêlîn (1984), Şivan'ın Sevdası (1984), Gundikê Dono (Dono Köyü) (1988), Kürt Gözüyle Yılmaz Güney (1994), Video Gelin (1996), Her Kuş Kendi Sürüsüyle Uçar (1999), Teyre Baz ya da Bir Kürt İşadamı Hüseyin Baybaşın (1999), Roma Yürüyüşü (2000), Lawkê Xerzî (2000), Serhildana Mala Eliyê Ênis (2001)

Gundikê Dono (Dono Köyü) Kitap Özeti: Dono Köyü Mahmut Baksi'nin 1988'de yayınlanmış romanıdır. Roman daha sonra 1999'da Türkçeye çevrilecektir.

Dono Köyü romanı yazarın kendi tanımlamasıyla bir köy romanı örneğidir. Roman temelde köy hayatını gerçekçi bir şekilde ve yalın bir dille aktarmaktadır. Zamanla değişen ilişkiler ve dış faktörlerin değişime etkisi anlatılmaktadır. Geleneksel ekonomi içinde olan köylüler, teknolojinin üretim araçları yoluyla köye gelmesiyle sonu gelmez bir değişim içine girerler. Bu değişimin başında yıllardır köyün sahibi olan ağanın boyunduruğundaki köylülerin daha rahata ermek için çözüm yolları aramasıdır.

Gerçekçi bir şekilde anlatılan Dono Köyü romanı yer yer mizahi öğelere de yer vermekte; toplumsal gruplar arasındaki mücadele ve devlet ve köylü arasındaki ilişkiler bütün çıplaklığıyla göz önüne sermektedir.

Roman köyün ağası, köylüler ve bazen köye gelen jandarmalar arasında geçen olaylardan oluşur. Dono köyünde geçen olayların merkezinde Bedo ve Aso'nun birbirine olan sevgileri ve bunun önündeki engellerdir. Bu engellerin başında da köyün ağası Hacı Zorav gelmektedir. Etraftaki birkaç köyün ağası olan Hacı Zorav köylülere zulüm etmekte ve emeklerini sömürmektedir. Bu zulümlere uğrayanlardan birisi olan Filito köyden kovulunca ağaya karşı mücadele başlatır.

Hacı Zorav Aso'yla evlenmek istemesiyle bu direniş hattı daha da genişler: ağanın kâhyası Zubeyir ve Aso'nun sevgilisi Bedo. Ağa Aso'yla zorla evlendikten sonra planlar yapılır ve Aso'nun Bedo'yla kaçması sağlanır. Bu sayede ağanın itibarı zedelenmesi sağlanır. Bu girişim sonrası Hacı Zorav bütün köylülere işkence etmeye başlar.

Bu süreçte ağanın sürekli yardımına koşanlar jandarmalardır. Ağayla birlik olup köylüler üzerinde devam eden sömürünün sürmesi sağlanmaya çalışılır. Son bölümde Filito ağayı öldürür ama o da bu çatışmada ölür.

Roman köy içi ilişkileri odağına alsa da toplumun geçirdiği değişim ve dönüşümleri de atlamadan okuyucuya hissettirir.

Mehmed Uzun

Yazarın Yaşamı: Mehmed Uzun, 1953 yılında Siverek'te doğdu. 1977 yılından 2006 yılına kadar İsveç'te yaşadı. Kürtçe, Türkçe ve İsveççe edebi çalışmalarıyla çok dilli, çok kültürlü bir yazar olan Mehmed Uzun, uzun yıllar İsveç Yazarlar Birliği yönetim kurulu üyeliği yaptı. Ayrıca İsveç ve Uluslararası PEN kulüplerinde aktif olarak çalıştı. İsveç ve Dünya Gazeteciler Birliği üyesiydi. Kürtçe yedi roman yazan Mehmed Uzun'un romanları başta Türkçe olmak üzere birçok dile çevrildi, halen çevriliyor. Denemeleri de çeşitli dergi ve gazetelerde yirmiye yakın dilde yayınlandı. Mehmed Uzun, 'Aşk Gibi Aydınlık-Ölüm Gibi Karanlık' romanı ve 'Nar Çiçekleri' adlı deneme kitabı ile ilgili olarak 2001 baharında yargılandı ve beraat etti. Aynı yıl Türkiye Yayıncılar Birliği'nin her yıl verdiği Düşünce ve İfade Özgürlüğü Ödülü'nü; roman sanatına ilişkin belirleyici katkılarından dolayı Berlin Kürt Enstitüsü'nün Edebiyat Ödülü'nü; yarattığı edebiyat ve sözün özgürlüğüne ilişkin duruşundan dolayı İskandinavya'nın önemli ödülllerinden Torgny Segerstedt Özgürlük Kalemî Ödülü'nü; 2002'de İsveç kültür yaşamına sunduğu değerli katkılarından dolayı İsveç Akademisi'nin Stina-Erik Lundeberg Ödülü'nü; 2005 yılında ise Irak Kürdistan Bölgesi Onur Ödülü'nü ve Diyarbakır Belediyeleri Onur Ödülü'nü aldı. 11 Ekim 2007 tarihinde yaşama veda etti.

Eserleri: Tu (Sen), Roman, 1985; Mirina Kalekî Rind (Yaşlı Rind'in Ölümü), Roman, 1987; Siya Evîne (Yitik Bir Aşkın Gölgesinde), Roman, 1989; Rojek Ji Rojên Evdalê Zeynikê (Abdal'ın Bir Günü), Roman, 1991; Destpêka Edebiyata Kurdî (Kürt Edebiyatına Giriş), İnceleme, 1992; Hêz û Bedewiya Pênûsê (Kalemin Gücü ve Görkemi), Denemeler, 1993; Mirina Egîdekî (Bir Yiğidin Destanı), Destan-Ağıt, 1993; Världen i Sverige (Tüm Dünya İsveç'te), Edebiyat Antolojisi, M. Grive ile Birlikte, 1995; Antolojiya Edebiyata Kurdî (Kürt Edebiyatı Antolojisi), Antoloji, iki cilt, 1995; Bîra Qederê (Kader Kuyusu), Roman, 1995; Nar Çiçekleri, Deneme, 1996; Ziman û Roman (Dil ve Roman), Söyleşiler, 1997; Bir Dil Yaratmak, Söyleşiler, 1997; Dengbêjlerim, Deneme, 1998; Ronî Mîna Evînê-Tarî Mîna Mirinê (Aşk Gibi Aydınlık-Ölüm Gibi Karanlık), Roman, 1998; Zincirlenmiş Zamanlar Zincirlenmiş Sözcükler, Deneme, 2002; Dicle'nin Sesi I – Hawara Dîcleyê

(Dicle'nin Yakarışı), Roman, 2002; Dicle'nin Sesi II – (Dicle'nin Sürgünleri), Roman, 2003; Ruhun Gökkuşığı, Anlatı, 2005; Küllerinden Doğan Dil Ve Roman, Söyleşi, 2005; Bir Romanın Hatıra Defteri, Günlük, 2007.

Bîra Qederê (Kader Kuyusu) Kitap Özeti: Kader Kuyusu Mehmed Uzun'un 1995'de yayınlanan romanıdır. Roman Kürt aydın ve yazar Celadet Bedirhan'ın yaşamını anlatır. Doğumu, gençliği, sürgün oluşu ve yaşamının geçtiği diğer yerler dönemin politik atmosferi de içine katılarak kimi zaman kahramanın kimi zamanda yazarın ağzından anlatılır.

İstanbul'da başlayan Celadet Bedirhan'ın yaşamını Birinci Dünya Savaşıyla cepheye doğru yol alır. Daha sonra politik görüşlerinden dolayı Almanya'ya gider ve burada birkaç yıl eğitim gördükten sonra o sıralarda Fransız mandası olan Suriye'ye geçer. Daha sonra politik çalışmaları ikinci plana atar ve ekonomik sıkıntılarından dolayı tarıma başlar. Bir kuyunun yanında başlayan yaşamı gene bir kuyuda son bulur.

16 bölümden oluşan romanda mekânlar genel olarak İstanbul, Almanya ve Suriye'dir. Bu mekânların çoğunda diğer uluslarla karşılaşmalar olur ve bu ilişkiler romanında geniş bir yer tutar.

Kader Kuyusu romanında diğer uluslarla mekân üzerinden bir "karşılaşma" vardır. Roman kahramanı olan Celadet Bedirhan'ın ailesinin yaşadığı Cizre ve egemenliği altında olan diğer topraklarda birçok farklı etnik grup yaşamaktadır. Daha sonra Osmanlı dönemi İstanbul'unu merkeze alan roman, burada birçok farklı grupta kahramanları aracılığıyla ilişki kurmakta ve onlar hakkında belli çağrışımlarda bulunmaktadır. Daha sonra Avrupa, Lübnan, Suriye gibi gene aralarında farklılıklar olan grupların yaşadığı yerlerde olay örgüsüne dâhil olmaktadır. Kader Kuyusu romanın geçtiği mekânlardan dolayı, roman kahramanlarının birçok farklı ulus ve bireyleriyle ilişkisi olur ve olay örgüsü içerisinde onlardan bahsedilir.

Abbas Abbas

Yazarın Yaşamı: Abbas Abbas, Kamışlının Nissran köyündendir. Xewnên Şiyarî (2004), Ez û Şalûl (2005), Helbestvan (2005), Şivanê Berxan (2004), Neviya Çiyayekî (2006), Dengbêjê Piçûk (2005) romanlarını yazmıştır. Şimdi Almanya'da yaşamaktadır.

Şivanê Berxan (Kuzu Çobanı) Kitap Özeti: Abbas Abbas'ın romanı olan Kuzu Çobanı bir Mardin baharı anlatısıyla başlar. Baharla birlikte doğanın nasıl renk değiştirdiğini, güzelliklerin nasıl daha görünür olduğu ve insanların bundan nasıl hoşnut olduğu anlatılır. Romanın kahramanı Hoşeng kuzulara çobanlık yapmaktadır ve dingin köyünde ailesiyle birlikte yaşamaktadır. Ama bu dingin baharda köyün her zaman ki güzelliğini bozan bir şey vardır, bir asker konvoyu. Davetsiz misafirler Hoşeng'in babasına ait olan -ki bundan başka hiç bir varlığı yoktur- arazinin etrafını çitlerle sarıp kışla haline getirirler.

Hakkını almak isteyen Hoşeng'in babası Heso hiç bir sonuç alamaz. Ondan sonra da köyün eski huzur ve dinginliğinden bir şey kalmaz. Zorla silah altına alınır ve bir çatışmada vurularak ölür. Hoşeng Mardin'e annesiyle birlikte sevmediği amcasının yanına taşınır. Şehirde ayakkabı boyacılığına başlar ve çok güzel arkadaşlıklar edinir.

Ankara'ya gitmeye karar verir ama orada tanıdığı hiç kimse yoktur. İlk başta birçok zorlukla karşılaşır ta ki Kalo'yla tanışana kadar. Yemek dükkânı olan Kalo'nun kimsesi yoktur ve Hoşeng'de yanında çalışmaya başlar. Uzun süre birlikte çalıştıktan sonra Kalo ölmeden bütün mallarını Hoşeng'e bırakır. Bir anda varlıklı bir duruma gelen Hoşeng evine döner ve kimin ihtiyacı varsa yardımında bulunur.

Daha sonra hukuk eğitimine başlayan Hoşeng avukat olur ve kimin hukuksal bir problemi varsa yardımına koşar. En son katıldığı dava da yıllar önce âşık olduğu Gulnaz da vardır ve serbest bırakılmasını sağlar.

Roman, Hoşeng'in hayat çizgisi üzerinden şartlara başlı olarak değişimini odağına alır.

Bavê Nazê

Yazarın Yaşamı: Bavê Nazê 1946 yılında Mardin'in Nusaybin ilçesinin Kiçuka köyünde doğar. 1969 yılında Sovyetlere gider. 1981 yılında Moskova Üniversitesinde doktorasını tamamlar. Kürt tarihi hakkında bazı kitapları Rusçadan Arapçaya çevirir. Kürtçe grameri hakkında çalışmalar yapar. Armanç, Berbang ve Kurdistan Pres için muhabirlik yapar ve Axîna Welat gazetesini 1995-1999 yılları arasında yayımlar. Aynı şekilde Rusça olan Kürdistan Gazetesi'ni çıkartır. 2003 yılında Federal Kürdistan Bölgesi'ne gelerek, Duhok Üniversitesi'nde Edebiyat derslerini vermeye başlar. Hala Duhok Üniversitesi'ne bağlı Zaxo Koleji'nde Edebiyat Teorisi ve Kürdoloji derslerini vermektedir. Edebiyat teorisi hakkında hazırladığı kitapların yanı sıra şu eserleri vardır:

Çiyayê Bi Xwînê Avdayî (1978), Stokholmê Te Çi Dîtiye Bêje (1987), Dara Pelweşiyayî (2002), Miriyê Heram (2009), Hêsir û Baran (1985), Govenda Li Ber Mirinê (2007), Rêzimana Zimanê Kurdî (1996).

Miriyê Heram (Necis Ölü) Kitap Özeti: Bavê Nazê'nin Pis Ölü romanı üniversite okuyan iki arkadaşın geriye dönüşlerle anlatılan hikâyesidir. Feylesofê Serxweş ve Tûjo'nun baskılar karşısında kimliklerini yakmasıyla cezaevine girerler. Ağır işkenceler sırasında Mecid (Feylesofê Serxweş) suçlamaları kabul ederek Tûjo'nun (Celadet) sorumlu olduğunu söyler. Bu durumdan dolayı Sarhoş Filozof serbest bırakılır ama Tûjo uzun bir süre hapis yatar.

Roman Sarhoş Filozof'un ölen arkadaşı Tûjo'yu adetlere göre defin etme uğraşısıyla başlar. Tûjo'nun ölümünden kendisini sorumlu tutmaktadır ve son defa da olsa iyi bir şey yapmak istemektedir.

Cezaevinde Tûjo sağlığını kaybetmiştir. Tûjo sürekli dilin öneminden bahseder ve siyasi yapıların buna önem vermemesinden yakınır. Sağlık sorunlarından dolayı serbest kalır ve geri döndüğü topluma bir türlü uyum sağlayamaz.

İsmi belirtilmeyen siyasi parti onu kendi saflarına katmak istemektedir ama o politikalarını beğenmediği için bunu istememektedir. Bir yandan devlet diğer yandan etkin olan siyasi yapı onu rahat bırakmamaktadır.

Sarhoş Filozofun yanına gelen Tûjo kısa bir süre sonra ölür. Sarhoş Filozof onun gerçek hikâyesini bildiği için ona adetlere uygun cenaze töreni yapmak istemektedir. Onun için bir imam aramakta ama içki içtiklerinden dolayı kimse tören yapmaya yanaşmamaktadır.

Halkı için büyük acılar çeken bir kişinin nasıl da toplum tarafından dışlandığı ve toplumun gerçeklikten ne kadar uzak olduğu romanın odak noktasıdır.

Rênas Jiyan

Yazarın Yaşamı: 1974 yılında Kızıltepe'de dünyaya geldi. Çirûsk Dergisi'ni çıkartıp Belkî yayınlarını kurdu. Janya (1999), Mexzena Xwînê (2003), Di Tuwaletê de (2006), Ji Şevê re (2008), Çirûskîzm (2012), Diêşiya (2013), Wêjeya Kurmancî, Pênûsên Çardederb (2015), Spîtama (2016), Ponijîn (2016), Dîn û Şîn (2016), Bacanên Pelçiqî (2017) kitaplarının yazıp yayınladı.

Bacanên Pelçiqî (Ezilmişler Domatesler) Kitap Özeti: Ezilmiş Domatesler Rênas Jiyan'ın 2017'de yayınlanmış son romanı. Roman iki farklı olay üzerinden ilerlemekte ve son bölüm de bu iki olay rastlantı sonucu birleşmektedir. Birinci olay Mencik'ın hikâyesidir. Mencik fakir bir ailenin kızıdır. Kızıltepe'de yaşayan ailesi geçimlerini sağlamak için Manisa Salihli'ye mevsimlik işçi olarak göç ederler. Mencik'ın görevi evde kalarak hem küçük olan çocuklara bakmaktır hem de yemek hazırlamaktır. Yaptığı yemekler de genellikle çalıştıkları tarladan topladıkları ezilmiş domateslerdir. Çoğu günleri böyle geçmektedir. Bir gün sevdiği Hisên'in babası Elîka'nın tecavüzüne uğrar. Ondan sonra hayatı karar.

İkinci olay ise sözlü Kürt tarihinde önemli bir yer tutan Seyîdxanê Ker olayıdır. Şeyh Said ve Ağrı İsyânlarının bastırılmasından sonra Muş ve çevresinde silahlı birlikler şeklinde dolaşan ve yer yer çatışmaya giren grubun hikâyesidir. Devletin baskıları sonrası dağa çıkan Êsivê Seydo ve arkadaşları birçok çatışmaya girerler. Daha sonra Suriye'ye geçmek için sınıra doğru çatışarak ilerlerler. İkinci hikâye bu çatışmalar ve gruptaki kişilerin hikâyelerini Sulhedin'in ağzından aktarılır.

Son bölüm de Cindî kaldığı evde Mencik'ın ses kaydına rastlar ve bu ses kaydında başından geçen bütün olaylar tek tek anlatılmıştır. Daha sonra Mencik'ın kız kardeşi Terfa Cindî'yle birlikte Suriye'ye geçmek isterler. Sınır da Terfa açılan ateşle ölür.

Yazar, farklı zaman ve yerde geçen olayları romanın sonunda birleştirir.

